Ali Reşad Bey

Mufassal-Musavver

FRANSA BÜYÜK İHTİLALİ TARİHİ

Osmanlıcasından bugünkü yazıya ve dile uyarlayarak
yayına hazırlayan:
Erol Kılınç

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1280
KÜLTÜR SERİSİ: 740

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-643-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2018

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Baskı ce Cilt: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TIC. LTD. ŞTI.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

İÇİNDEKİLER

Ali Reşad Bey ve Eser Hakkında 15

Birinci Cilt
İnkılaptan Evvel Fransa

XV. Louis Devrine Bir Bakış 23
Ahalinin Krala Muhabbeti/23 • XV. Louis/24 • XV. Louis'nin Hükûmet Tarzı/27 • Bakanlar/ 28 • Karanlık Oda, Gizli Diplomasi/29 • Yeni Versailles/31 • Saray Hayatının Değişmesi/32 • Hükümdarlık Âilesi ve Zâdegân [Soylular]/ 33 • Kadınların Nüfuzu: Metresler/36 • Müstakbel Hükümdar ve Zevcesi/ 39 • XV. Louis'nin Vefatı/ 40 • Sarayın Genel Ahlaka Tesiri/ 40 • Memleketin Ahvâli/ 41

XVI. Louis
Dâhilî İdare

I-Islahat Teşebbüsleri: Turgot 45
Kral ve Kraliçe/45 • Maurepas/46 • Parlamentonun Toplantıya Davet Edilmesi/48 • Turgot: Kökeni/50 • Turgot ve XVI. Louis/51 • İlk Mâliye Islahatları/53 • Hububat Ticareti Serbestîsi/54 • Turgot'nun Faaliyeti/ 55 • Un Muharebesi/ 56 • Tenkil [Cezalandırma] Tedbirleri/57 • Malsheribes'in Tayini; Islahatı/58 • Turgot'nun Nüfûzu/60 • Ocak 1776 Fermanları; Angaryanın ve Esnaf Loncalarının Lağvı/60 • Fermanlara Muhalefet: Parlamentonun İtirazları/62 • Turgot'nun Son İcraatı: Siyasi Planları ve Mesleği/63 • Turgot'nun Düşüşü 65

II- Turgot'nun Halefleri 67
İrtica/67 • Necker: Mâliye İdaresi/67 • Vilâyet Meclisleri/69 • Hesaplarla İlgili Hülasa; Necker'in Düşmesi/70 • Kraliçenin Hafiflikleri/ 70 • Necker'in Halefleri: Calonne/72 • Gerdanlık Meselesi/73 • Calonne ve İtibarlılar Meclisi/74 • Brienne ve İtibarlılar Meclisi/76 • Brienne ve Parlamento: Troyes'ya Uzaklaştırılması/77 • Kral "Etats Généraux"un Toplantıya Davetini Kabul Ediyor/79 • Parlamentonun Yeni İtirazları/ 80 • Hükûmet Darbesi/ 81 • Parlamentolar, Vilayet Meclisleri, Vilayetlerde İsyanlar/82 • Brienne'in Düşmesi/84 • Necker'in Dönüşü/85 • Parlamentonun Herkesin Gözünden Düşmesi/85 • İkinci İtibarlılar Meclisi 86

Fikirlerde Değişme

Yeni Fikirler ve İnkılap Müjdecileri 88
On sekizinci Asırda Hükûmet/88 • İngiltere'de İdarenin Değişmesi/89 • İnkılabın Mübeşşirleri [Müjdecileri]/ 90 • Montesquieu/91 • Voltaire/93 • Diderot ve Ansiklopedi/96 • Rousseau/98 • İktisatçılar Ekolü/ 100 •Yazarlar ve Hükûmet/ 101

1789'da Fransa
Etas Généraux'nun Toplantıya Davet Edilmesi
"Cahier"ler

I- 1789'da Fransa 104
Krallığın Siyasi Taksimatı/ 104 • Krallık/106 • Üç Sınıf/110 • Mâliye/113 • Adliye/115 • Ziraat: Küçük Arazi ve Derebeylik Hukuku/116 • Sanayi ve Ticaret/119

• Bayındırlık İşleri/120 • Ordu, Bahriye, Müstemlekeler/120 • Mezhep ve Kilise/122 • Umûmî Maarif/123 • Acz ve Sefalet/125
II- Etats Généraux'nun Toplantıya Daveti; "Cahier"ler 128
Seçimler/128 • Risaleler [Broşürler]/129 • "Cahier"lerin Yazılışı/131 "Cahier"-lerin Ruhu/132

MİLLÎ MECLİS
1789-1791

I- Eski İdarenin Düşmesi 137
Etats Généraux'nun Toplanması ve Açılması/137 • Her Mebusun Bir Reyi Olması Meselesi; Üç Sınıf Arasında Müzakereler ve İhtilaflar/144 • Millî Meclis'in Teşekkülü/147 • Ruhban ile Krallığın Mukavemeti/ 150 • "Top Oyunu" Yemini/151 • Ruhbanın Avama Katılması/152 • Sarayın Planı/153 • 23 Haziran Toplantısı; Siéyes, Brezet, Mirabeau/154 • Millî Meclis'in Toplantıları/156 • Paris'te Heyecan; Seçmenlerin Toplanması/157 • Mahpus Askerlerin Tahliyesi/158 • Necker'in Azli ve Uzaklaştırılması/159 • Paris'te Ayaklanma; Camille Desmoulins/161 • Tuileries'de Dragonların Hücumu/162 • Kralın Gevşekliği; İsyan/164 • İnvalides'e Hücum/167 • Bastille'in Tehdidi, Savuna Tedârikleri/167 • Bastille'in Muhasarası ve Zaptı/167 • De Launay ve Flesselles'in İdamları/173 • Bastille Zindanları/173 • Bastille'in Yıkılması/174 • Millî Meclis'te/174 • Kralın Vaadleri/175 • XVI. Louis'nin Gidişi/177 • Göçün Başlangıcı/178 • Foulon ve Bertier'nin İdamları/ 178 • Belediyelerde İnkılap/182 • İnkılabın Köylere Sirayeti/183 • Köylüler ve Zâdegân/185 • Belediye İnkılaplarından Sonra/186 • 4 Ağustos 1789 Gecesi/188 • İnsan Hakları Beyannamesi/191 • XVI. Louis'nin Kötü Niyeti ve Millî Meclis'in Atâleti [Ağır davranması]/194 • "Veto" Hakkının Müzakeresi/195 • Kral 4 Ağustos Emirnamelerini Tasdik Etmiyor/198 • Kral Taraftarlarının Nümayişleri/198 • 5 ve 6 Ekim; Kadınların Versailles'a Gidişleri/199 • Stanislas Maillard/201 • Kral İnsan Hakları Beyannamesi'ni Kabul Ediyor; Lafayette'in Müdahalesi/205 • Kral ve Kraliçe ile Millî Meclis'in Paris'e Nakli/208 • Millî Meclis'in Aldığı Kararlar/209 • Dauphine, Vivarais, Burgonya Federasyonları/209 • Lafayette ile Mirabeau'nun Birleşmesi/210 • Sarayın Manevraları; Mirabeau ve Saray/211 • Kiliselere Ait Emlakin Satılması/ 214 • Güney Eyaletlerinde Mezhep Muharebeleri/214
II-Anayasalar ve Teşkilat 217
1789 ve 1791 Anayasası/217 • Kralın Saltanat Hakkı/219 • Millî Hâkimiyet/220 • Teşrîî Kuvvet/221 • Belediye Teşkilatı/222 • Fransa'nın Departmanlara Taksimi/223 • Departman ve Kazaların İdaresi/225 • Adliye Teşkilatı/226 • Ordu; Kralın Muhafız Askerleri; Jandarma/227 • Millî Askerler; Gönüllüler 230
III-İnkılap ve Kral..... 232
1790 senesi/232 • 14 Temmuz 1790 "Federasyon" Merasimi/233 • Orduda Tefrika; Neferler ve Subaylar/ 235 • Château-Vouillon Alayı Meselesi/235 • Göçmenlik/238 • Din Meselesi/241 • Kralın Firarı Tasavvuru/244 • Kralın Gidişi/246 • Kralı Tanıyorlar; Drouet/247 • Varennes'e Varış/247 • Kralın Tutuklanması/250 • Dönüş/252 • Kralın Firarı Hakkında Tahkikat/254 • Cumhuriyet Fikirleri; Dük d'Orleans'ın Nâipliği Meselesi/255 • Kralın İşten El Çektirilmesi Hakkında Müzakereler/257 • Kralın Saltanat Hakkından Düşürülmesi Hakkında Genel Mahzar [Toplu Dilekçe]/ 258 • İcra Güçlerinin Geçici Olarak Tatili Hakkında Karar/259 • Champ-du-Mars Meselesi/259 • Jakobenler Kulübü/265 • Füyyanlar Kulübü/266 •

Kordelye Kulübü/267 • Matbuat-ı Mevkute [Süreli Yayınlar]/269 • Millî Meclis'in Dâhilî Teşkilatı/269 • Millî Meclis'te Siyasi Fırkalar/272 • Aristokratlar: Aşırı Sağ [Sağ Uç] ve Sağ Cenah/273 • Krallık Taraftarları: Merkez Sağ/ 274 • Vatanperverler; Meşrutiyet Taraftarları/274 • Sol Cenah; Üçler/ 275 • Sol Uç [Aşırı Sol]/275 • Mirabeau: Mesleki; Vefatı/ 276 • Millî Meclis'in Son İçtimaları/ 279

Assemblée législative
[Yasama Meclisi]
1 Ekim 1791- 20 Eylül 1792

I-Siyasi Müzakereler 280

Yeni Millî Meclis'in Teşekkülü ve Toplanması/280 • Assemblée législative'in Dâhilî Teşkilatı/281 • Fırkalar: Sağ Cenah ve Merkez/281 • Sol Cenah: Jirondenler; Montanyarlar/282 • "Assemblée législative"in İlk Toplantısı/284 • Avignon Kıtalleri/286 • Dinî Meseleler Vesâire/ 287 • Mülteciler Hakkında Alınan Kararlar/288

II- İnkılap ve Avrupa 290

Avrupa ile İhtilafın Sebepleri/290 • Muharebe Meselesi Hakkında Münakaşalar/292 • Avrupa Ahvâli Hakkında Koch'un Raporu; Kralın Millî Meclis'e Beyanları/293 • Fikir İhtilafları/293 • Jironden Kabinesi/295 • Dumouriez'nin Siyaseti/296 • Avusturya'ya Harp İlanı/298 • Fransız Ordusunun Hali/299 • Harbin Başlangıcında Muvaffakiyetsizlikler/300 • Jironden Kabinesinin Düşmesi/301 • 20 Haziran 1792 Vak'ası/304 • Lafayette Millî Meclis'i Tehdit Ediyor/309 • "Federe"ler; 92 Gönüllüleri; Marseillaise/310 • Ahvâlin Vahâmeti; Flander'de Mağlubiyetler/312 • "Lamourette Bûsesi"; Pétion'un Azli/314 • "Vatan Tehlikede!"/315 • 1792 "Federe"leri/316 • Brunswick'in Beyannamesi/317

III- Kralın Düşmesi- Valmy Muharebesi 319

10 Ağustos İnkılabı Hazırlıkları/319 • 10 Ağustos Meclis Bildirisi/320 • Tuileries'ye Hücum; Sarayın Zaptı/321 • Kralın İşten Elçekmesi/325 • Departmanlarda Telakkî Tarzı/327 • Avrupa ve 10 Ağustos İnkılabı/ 328 • Düşman İstilası/ 330 • Eylül Kıtalleri/332 • Prusyalılar Champagna'da; Valmy Muharebesi/345 • Millî Meclis'in Son Toplantısı/347

"Conventione nationale"
Dâhilî Siyaset
20 Eylül 1792 -26 Ekim 1795 (4 Brumaire, sene: 4)

I- Jirondenler, Montanyarlar 348

"Convantione nationale"in Teşekkülü, Vazife ve Selahiyeti/348 • Krallığın İlgası; Cumhuriyet/349 • Jirondenler ile Montanyarlar Arasında İlk Çekişmeler; Danton'un Siyaseti/351 • XVI. Louis'nin Davâsı ve İdamı/356 • İhtilafların Şiddetlenmesi/ 362 • Taşraya Gönderilen Vekiller/363 • İhtilal Mahkemesi/ 364 • Birinci Âmme Selameti Komitesi/365 • Birinci Âmme Selameti Komitesi'nin Dâhilî Siyaseti/ 366 • 31 Mayıs ve 2 Haziran 1793 Olayları/ 370

II- Dâhilî Muharebe 377

Haziran Olayının Neticeleri/377 • Federalizm"; 1793 Anayasası/378 • Danton'un Düşüşü; İkinci Âmme Selameti Komitesi/381 • "Federalizm" ve Krallık Taraftarlarının İsyanı; Marsilya, Lyon, Toulon, Korsika/383 • Vendée İsyanı/388

III- İhtilal Hükûmeti ve "Terrör" 391
Terrör/ 391 • İnkılap Takvimi/397 • 1793 Anayasası'nın Kabulü ve Tatbikinin Tehiri/ 398 • İhtilal Hükûmetinin Teşkilatı/400
IV- Robespierre'in Hükûmeti 403
Robespierre, Danton, Hébert Taraftarları/403 • Hébert Taraftarlarının Düşmesi/405 • Danton'un Muhakemesi ve İdamı/ Robespierre'in Siyaseti/407
V- Robespierre'in Düşüşü 414
9 Thermidor İnkılabının Sebepleri ve Tertipleniş Şekli/ 414 • 8, 9 ve 10 Thermidor Olayları/416
VI- "Thermidor" Devri 425
Thermidor'dan Sonra İhtilal Hükûmeti/425 • Sol ve Sağ Cenahlar/427 • Jirondenlerin Dönüşü; Salonlar/429 • Terrör Aleyhine İrtica/ 431 • 12 Germinal Olayı/ 432 • Prairial, sene: 3 Olayları/434 • Beyaz Terrör/436 • Krallık Fırkası/437 • 3 Senesi Anayasası'nın Kabulü; 13 Vendémiaire, sene: 4 Olayları/438 • Konvansiyon Nasyonal'in Kapanması/441

İkinci Cilt
Konvansiyon Nasyonal
Diplomasi ve Muharebeler (1792-1795)

I- Jirondenlerin Muharebesi (Eylül 1792- Ocak 1793) 445
Savaş Olaylarıyla Dâhilî Siyasî Meseleler Arasındaki Güçlü Münasebetler/ 445 • Cumhuriyetin Tesisi Neticeleri/ 446 • Dumouriez'nin Siyaseti; Prusya ile Müzakereler/ 446 • Tabiî Hudutlar Fikri/447 • Savua ile Nice'in Zaptı/448 • Savua'da Milletin Genel Oyuna Müracaat/448 • Ren Nehri Kenarında/450 • Custine'in Harp Harekâtı/ 451 • Mainz Millî Meclisi/452 • Dumouriez Belçika'da/454 • Jemappes/454 • Propaganda Muharebesi Hakkında Jirondenlerin Nazariyesi/456 • 19 Kasım 1792 Emirnamesi/458
II- Montanyarların Muharebesi 460
Montanyarlar Fırkasının Nazariyeleri/460 • 15 Aralık 1792 Emirnamesi/460 • Anacharsis Cloots; Yardımcı Askerler/461 • Milletler Fütuhat Aleyhinde: 1; Belçika'da/462 • 2; Palatina'da/463 • XVI. Louis'nin İdamının Diplomatik Neticeleri/464 • Harp İlanları/464 • Dumouriez Hollanda'da/467 • Başarısızlıkların Peşpeşe Gelişi; Neerwinden/468 • Dumouriez'nin İhaneti/469 • Custine'in Başarısızlıkları/473 • Mainz Muhasarası/474 • Fransa Büyük Tehlike İçinde/475
III- Millî Müdafaa 478
Fransa'nın Selameti Sebepleri: 1; Avrupa Devletleri Arasında Tefrika/478 • İngiltere/478 • Avusturya ve Prusya/479 • Diğer Devletler/481 • 2; Millî Meclis'in Faaliyeti/483 • 3; Askerî Teşkilat: Gönüllü Taburlarının Mahzurları/483 • Harbiye Nâzırları: Pache, Bournonville, Bouchotte/484 • Carnot/486 • 300.000 Kişinin Silah Altına Alınması/486 • Nefîr-i âm [Halktan Asker Alma]/487 • Karışım: Dubois-Crancé/489 • Ordunun İdaresi/489 • Yeni Tabya/491 • Orduya Memur Millî Meclis Vekilleri/492 • Yeni Kumandanlar/494 • Dâhilî İsyanların Yatıştırılmasından Sonra/ 495 • Muvaffakiyetler: 1; Houchard, Hondschote'ta/496 • 2; Jourdan Vatignie'de/498 • 3; Hoche ve Pichegru Wissembourg'da/499 • Landau'nun Muhasaradan Kurtuluşu/ 502 • Fransa Hududunun Kurtuluşu/503

IV- Tabiî Hudutların Zaptı 504
Danton'un Hâricî Siyaseti/504 • Avrupa'da Müzakereler/506 • Robespierre'in Hâricî Siyaseti/508 • Danton'un Düşmesinin Neticeleri/510 • Pitt ve Devletler İttifakı/510 • Deniz ve Müstemleke Muharebeleri/511 • 1 Haziran 1794 Deniz Muharebesi/512 • 1794 Seferi: Kuzey Ordusu/515 • Toircoing Muharebesi/ 516 • Sambre-et-Meuse Ordusu: Fleurus Muharebesi/517 • Robespierre'in Düşmesinin Neticeleri/518 • Âmme Selameti Komitesi'nin Diplomatları/519 • Tabiî Hudutlar Hakkında Müzakereler/519 • Belçika ve Hollanda'nın Fethi/ 521 • Ren Nehri Sol Sahilinin Zaptı/522 • Alp Ordusu/ 523 • Pirene Ordusu/ 523 • Devletler İttifakının Zaafı; Avrupa'nın Yorgunluk ve Bezginliği/ 526 • Bale ve Lahey Muahedenâmeleri/527

Direktuvar
Dâhilî Tarih (1795-1799)

I- Krallık Taraftarları ve Jakobenler 531
3 Senesi Anayasası/ 531 • Millet Şûrâsı ile İcra Güçleri Heyeti'nin Görevlerini Yapmaya Başlaması/532 • Vendée'de Asayişin Sağlanması/534 • Direktuvar'ın İdaresinin Başlangıcında Siyasi Fikirler ve Fırkalar/536 • Babeuf'ün Hükûmet Aleyhinde Tahrikleri; "Grenelle Ordugâhı" Meselesi/ 539 • Krallık Taraftarlarının Gizli Tertibatı/ 540 • 5 Senesi Seçimleri/ 541 • 18 Fructidôr sene: 5 Hükûmet Darbesi/542
II- Fructidôr Olayının Neticeleri 546
Hükûmet Darbesinden Sonra/546 • Direktuvar'ın Siyaseti/547 • Bonaparte Paris'te/548 • 6 Senesi Seçimleri; 22 Floréal Hükûmet Darbesi/549 • Direktuvar'ın Acz ve Zaafı; İtibar ve Haysiyetinin Düşüşü/550 • 7 Senesi Seçimleri/552 • 30 Prairial, sene: 7 Hükûmet Darbesi/553
III- Terrör Devrinin Yeniden Açılması 555
30 Prairial'den Sonra Şiddetli Tedbirler/555 • Cebrî İstikraz ve Teminat Kanunları/556 • 7 Senesinde Jakobenler/ 557 • Krallık Taraftarlarının İsyanı/559
IV- Direktuvar'ın Düşüşü 561
Bonaparte'ın Mısır'dan Dönüşü/561 • Bonaparte ve Siéyes/562 • 18 Brumaire'den Evvel Fransa/564 • Hükûmet Darbesi Tedarikleri/565 • 18 Brumaire Olayı/566 • 19 Brumaire/569 • Direktuvar'ın Lağvı; Geçici "Konsüla"nın Kurulması/572

Direktuvar
Diplomasi ve Muharebeler (1795-1799)

I- Avusturya ile Muharebeye Devam (1796-1797) 573
Direktuvar'ın Orduları/573 • Ordularda Yeni Fikirler/574 • Ren Orduları/575 • İtalya Ordusu/576 • Generaller/578 • Bonaparte/579 • Muharebeye Devam/581 • Pichegru'nun İhaneti/581 • Almanya Muharebeleri (1796); Jourdan/582 • Moreau/583 • Arşidük Charles/584 • 1797 Almanya Seferi/586 • İtalya Seferi (1796)/588 • Bonaparte'ın Askerî Dehâsı Nasıl Teşekkül Etti?/588 • Pollio Aleyhindeki Muharebeler/590 • Wurmser Aleyhindeki Muharebeler/592 • Alvinczi Aleyhindeki Muharebeler/595 • Arşidük Charles Aleyhindeki Muharebeler (1797)/597 • Bonaparte ve Barış Müzakereleri/598 • Direktuvar ile Bonaparte'ın Siyasetleri

Arasında Zıddiyet/599 • İtalya'da Zulüm ve Haksızlık/600 • Venedik Meselesi/ 602 • İtalyan Cumhuriyetleri/ 603 • Campo-Formio Muahedenamesi/604
II- İngiltere ile Muharebeye Devam (1795-1799) 606
Pitt'in Fransa Aleyhindeki Şiddet ve Savleti (Atılımı)/606 • Malmesbury'nin Özel Görevle Paris'e Gelmesi/606 • Fransa'da İrlanda Göçmenleri: Wolfe Tone/ 607 • Hoche'un İrlanda Seferi (1797)/608 • İspanyol Donanmasının Saint Vincent Burnunda Hezimeti (1797)/ 609 • Yeni Müzakereler: Lille Kongresi (1797)/610 • Hollanda Donanmasının Campre-Doon'da Hezimeti (1797)/611 • Humbert'in İrlanda'ya Çıkması/ 613 • Killaloe, Castlebar, Ballinamok (1798)/613 • Mısır Seferi: Malta (1798)/615 • İskenderiye, Rahmaniye, Ehramlar/617 • Ebukır Deniz Hezimeti (1798)/619 • Kahire İsyanı; Yukarı Mısır'ın İtaat Altına Alınması/622 • Bonaparte'ın Suriye Seferi/624 • Ebukır Muzafferiyeti (1799)/626 • Mısır'da Fransız İdaresi/629 • Mısır Enstitüsü/630 • Bonaparte'ın Gidişi (1799)/630
III- İkinci Devletler İttifakı (1798-1799) 632
Rusya'da I. Paul'ün Tahta Çıkışı (1896)/632 • I. Paul'ün Barışçı Siyaseti/633 • Fransa ve Rusya Arasında Münasebetlerin Kesilmesi Sebebi/633 • Direktuvar'ın Avrupa'ya Tecavüzü/634 • Hollanda'nın Yeni Anayasası (1798)/634 • Helvetya Cumhuriyeti'nin Teşkili (Nisan 1798)/635 • Roma Cumhuriyeti'nin İlanı (Şubat 1798)/635 • Sardunya Kralı'nın Tahttan İndirilmesi/636 • I. Paul'ün Devletler İttifakına Girmesi (Aralık 1798)/ 637 • Champione Napoli'de; Parthénopé Cumhuriyeti (Ocak 1799)/637 • Fransız Ordularının Düzene Sokulması/639 • Avusturya'ya Harp İlanı (12 Mart 1799), Fransız Murahhaslarının Katli/639 • Karşılıklı Kuvvetler/641 • Avusturyalıların İlk Muvaffakıyetleri: Stockach ve Magnano/ 643 • Suvorof İtalya'da: Cassano, Trebia (Nisan-Haziran 1799)/643 • İtalya'nın Kaybı; Napoli'de İrtica [Geri Dönüş]/645 • Novi Muharebesi (15 Ağustos)/646 • Masséna'nın İsviçre'deki Savaş Harekâtı: Zürich Muharebeleri/648 • Biron Hollanda'da: Bergen Muharebeleri/ 651 • Bonaparte'ın Mısır'dan Dönüşü Zamanında Umûmî Ahvâl/652

İnkılap Zamanında Tanzim Edilen Kanunlar
(1789-1799)

I- Hukûkî Kanunlar 654
İnkılap Zamanında Şahsî Hukuk; Medenî Kanun Layihaları/654 • Sosyal Durumlar/656 • Medenî Nikâh ve Boşanma/660 • Derebeylik Hukukunun İlgası Hakkındaki Kanunlar/662
II- Ceza Kanunları 664
Cezaî Maddelerde Yeni Kaideler/ 664 • 1791 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usûlü ve Ceza Kanunları/ 665 • 3 Brumaire, sene: 4 Cürümler ve Mücazat Kanunu/667

Kilise ve İnkılap
(1789-1799)

I- Kilise Emlakine Ait Tedbirler 668
Aşârın Kaldırılması/ 668 • Ruhbana Ait Emlakın Millî Emlaka Dönüştürülmesi/669
II- Ruhbana Ait Tedbirler 671
Ruhban Kadrosunun Mülkî Teşkilatı/ 671 • Yeminli ve Yeminsiz Rahipler/674 • Ruhanî Tarikatlar Hakkında 13 Şubat 1790 Tarihli Karar/677 • Ruhanî Tarikatlerin Ağustos 1792'de Kaldırılması/678

III- Dini İlgilendiren Tedbirler 680
Hak Mezhep Mukaddematı/ 680 • Hak Mezhep/ 682 • Vücud-ı Azam Mezhebi/685
IV- Kilise ve Hükûmetin Ayrılması Usûlü 688
Mezheplerin Serbestîsi (3 Ventiôse, sene: 3)/ 688 • Kilisenin Eski Teşkilatı ve 11 Prairial Kanunu/ 690 • Direktuvar Zamanında Baskılar:1797 Millî Ruhanî Meclisi/692 • "Teofilantrop"lar/694

İnkılap Zamanında Kurulan
Mektepler ve İlmî Müesseseler
(1789-1799)

I- Tedrisat Planları 695
"Cahier"ler; Birinci Millî Meclis; Talleyrand/ 695 • İkinci ve Üçüncü Millî Meclis'lerin Umûmî Maarif Encümenleri/ 697 • Umûmî Planlar: Condorcet/699
II- İptidaî ve Tâlî Tedrisat 702
29 Frimaire, sene: 2 (19 Aralık 1793) Kanunu/704 • 27 Brumaire, sene: 3 ve 3 Brumaire sene: 4 Kanunları/705 • Tâlî Tedrisat: Talleyrand ve Condorcet/707 • Merkez Mektepleri/708
III- Yüksek Tedrisat 710
Yeni Müesseselerin Mahiyeti/ 710 • Yeni Kurulan Mektepler: Harbiye Mektebi/711 • Politeknik Mektebi/711 • Öğretmen Okulu/712 • Islah Edilen Mektepler: Hukuk Mektebi/ 713 • Yollar ve Köprüler, Madenler, İstihkâm, Bahriye Mektepleri/714 • İlmî Müesseseler/715 • Enstitü/717 • İlmî İlerlemeler/718 • Millî Müdafaa Nokta-i Nazarından İlmî İlerlemelerden İstifade718

Edebiyat
(1789-1799)

Şâirler/720 • Felsefe/721 • Hikâye Yazarları/723 • Hatipler/724 • Gazeteciler/730

İktisadî İşler
(1789-1799)

Ziraat/735 • Sanayi/ 737 • Dâhilî Ticaret/740 • Dış Ticaret/742 • Mâliye İşleri/744

Konsüla
Dâhilî Siyaset Tarihi
(1799-1804)

I- Geçici Konsüla 747
18 Brumaire Olayından Sonra Kamuoyu/747 • Geçici Konsüla'nın Siyaset ve İcraatı/748 • 8 Senesi Anayasası'nın Tanzimi/751 • 8 Senesi Anayasası/753 • Anayasa İçin Milletin Genel Oyuna Müracaat/755
II- On Senelik Konsüla 759
8 Senesi Anayasası'nın Uygulanması/759 • Matbuatın Yeni İdare Usûlü/761 • "Prefe"lerin Tayini; İdarî Teşkilat/762 • Yeni Ahlak ve Âdetler/765 • Marengo

Muzafferiyetinin Dâhildeki Tesirleri/766 • Cumhuriyet Taraftarlarının Uzaklaştırılması ve Tenkili/ 767 • Özel Mahkemeler/769 • Tribuna ile Teşrîî Heyet'in Tasfiyesi/770

III- Kaydıhayat ile Konsüla 772

Tribuna ve Senato'nun Kaydıhayat ile Konsüla Tasavvurlarına Muhalefetleri/ 772 • Kaydıhayatla Konsüla İçin Milletin Genel Oylarına Müracaat/774 • 10 Senesi Anayasası/ 775 • Birinci Konsülün Sarayı/ 778 • Légion d'honneur/ 779 • Bonaparte'ın Şahsî Hükümranlığı/ 780 • Cadoudal, Pichegru ve Moreau; Dük d'Enghien/ 781 • İmparatorluğun Kurulması/783

KONSÜLA
DIŞ SİYASET VE MUHAREBELER
(1799-1804)

I- Avusturya Aleyhine Muharebe 785

Avusturya ve İngiltere Aleyhine Yeni Bir Muharebenin Lüzumu/ 785 • Yaz Seferi (1800)/ 786 • Moreau ve Kray Almanya'da: Parsdorf Mütarekesi/787 • Cenova'da Masséna/788 • İhtiyat Ordusu/790 • Büyük Saint-Bernard Geçidinden Geçiş/791 • Montebello; Marengo (14 Haziran 1800)/793 • Kış Seferi; Treviso ve Foligno Mütarekeleri/794 • Moreau Hohenlinden'de (3 Aralık 1800)/795 • Steyer Mütarekesi/797 • Lunéville Barış Anlaşması (9 Şubat 1801)/798

II- İngiltere'ye Karşı Muharebe 800

İngiltere'nin Deniz Hâkimiyeti/800 • Malta'nın Kaybı (25 Eylül 1800)/800 • I. Paul'ün Siyasetinde Değişiklikler: Tarafsızların İkinci İttifakı/801 • İlk Fransa-Rusya İttifakı/802 • Kopenhag'ın Topa Tutulması (2 Nisan 1801)/803 • Mısır Seferinin Sonu; Kléber/805 • El-Ariş Mukavelenamesi/806 • Heliopolis Muharebesi; Kléber'in katli/806 • Menou; İskenderiye Mukavelenamesi/807 • Mısır'ın Tahliyesi/808 • Umûmî Müzakereler/808 • Birinci Bologni Ordugâhı/809 • Amiens Barış Anlaşması/810

III- Amiens Barış Anlaşması'nın Feshi 811

Amiens Barış Anlaşması'nın Zayıf Yönleri/811 • Müstemleke Tasavvurları; Leclerc'in Saint-Dominique Seferi/811 • Sébastiani'nin Şark Memleketlerinde Memuriyeti/812 • Décan'ın Hindistan ile İle-du-Frans Seferi/813 • Fransa'nın Yeni Tecavüzleri; Evvela; Hollanda'da/814 • İkincisi; İtalya'da: Lyon Meclisi; Piyemonte'nin İlhakı/814 •Üçüncüsü; İsviçre İşlerine Müdahale/815 • Dördüncüsü; Almanya'da/815 • Amiens Barış Anlaşması'nın İngiltere Tarafından İhlali/818 • Matbuatın [Basının] Hücumu/ 819 • Amiens Barış Anlaşmasının Feshi (Mayıs 1803)/819

Dizin 821

Ali Reşad Bey ve Eser Hakkında

Ali Reşad Bey (Lofça, 1877- İstanbul, 9 Nisan 1929)[1]; bugün Bulgaristan'da kalan Lofça'da 93 Harbinin (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi) başladığı yılda doğmuştur. Babası Lofça Âşar Müdürü Âdil Bey, annesi Habibe Hanımdır. Âile savaşın getirdiği olumsuzluklar sebebiyle İstanbul'a göç etmiş ve Ali Reşad da öğrenimini burada yapmış, ömrünü İstanbul'da geçirmiştir. Sırasıyla Dersaadet Medrese-i Edebiyesi, Mülkiye İdadisi ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de okumuş, 1897'de mezun olup Maarif Nezâreti'nde vazife almış, ayrıca muhtelif mekteplerde geçici öğretmenlik ve özellikle de tarih öğretmenliği yapmıştır. 1908'de Mercan İdadîsi, sonra İstanbul Leyli İdadisi müdürlükleri ve Tarih muallimliği, 1911-12 yıllarında İstanbul Maarif Müdürlüğü, 1912-13'te İstanbul Dârülmuallimîn-i Âlîye Müdürlüğü ve Tarih Muallimliği, Meclis-i Maarif (1913-14) ile Telif ve Tercüme Dairesi (1913-14) azalıkları, Darülfünun Edebiyat Bölümü Tarih Müderrisliği (1915-1922) görevlerini ifa etmiştir. Yine bu arada Mekteb-i Mülkiye Tarih-i Siyasi Muallimliği (1910-15 ve 1918-22), Tedrisat-ı Âliye Umum Müdürlüğü (1919), Maarif-i Umûmiye Nezareti Müsteşarlığı (1919-1922); ek olarak Galatasaray Sultanîsi, Maliye Memurları Mektebi ile Darüşşafaka Lisesi Tarih muallimliklerini de üstlenmiştir. 1923'ten sonra Darülfünun'daki görevinden de istifa edip matbaa makineleri getirterek Yeni Matbaa'yı kurmuş ve yayın işine girmiştir. Hem kendi kitaplarını, hem de Ahmet Rasim, Besim Ömer Paşa, Yusuf Akçura, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet başta olmak üzere başka yazarların kitaplarını basmış, piyasa işleri yapmış, 1928 yılında ısrar üzerine Darülfünun Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Kürsüsünde Tarih Muallimliğine getirilmiş, bu görevde iken 9 Nisan 1929 tarihinde vefat etmiştir.

---

[1] Bu kısa biyografiyi şuradan özetledik: Ertürk, B. (2000), "Ali Reşat Bibliyografyası Denemesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(10), http://dergipark. gov. tr/cttad/issue/25233/266747

Ali Reşad Bey 1897'deki mezuniyetinden sonra yazı hayatına *Saadet, İkdam, Sabah, Gazete (Yeni Gazete), Tanin, Tasvir-i Efkâr* ve *Vakit* gibi gazetelerde telif ve tercüme yazılar yazmış, Fransızcadan çevirdiği romanları tefrika etmiştir. 1909-1911 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cemiyeti'nin yayınladığı bilimsel *Mülkiye* dergisinde, ardından Satı Bey'in *Tedrisat-ı İptidaîye Mecmuası*'nda (daha sonra kendi adına devam ettiği *Tedrisat Mecmuası*'nda, 1912-1913) idarecilik ve yazarlık yapmıştır.

Darülfünun Edebiyat Medresesi Tarih Muallimliği sırasında yabancı dillerini (Fransızca ve Arapça), bilhassa Fransızcasını çok geliştirmiş, son çağ tarihiyle ilgili eserler tercüme ve telif etmeye yönelmiştir.

> *"Türkçedeki ilk'lerden olan birçok telif ve tercüme esere imzasını atmıştır. Dreyfüs Meselesi. Bismark'ın kişisel ve siyasal yaşamı, yakınçağ Avrupası'nın siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik tarihi, Tanzimat Fermanı ve dönemi, Fransız Devrimi ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin önemi, Osmanlı-Rus ilişkileri, Faşizm ve bir yabancı gazetecinin gözünden 1911-1922 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri onun üzerinde durduğu konulardır."* (B. E. Ertürk, agm.)

Bu incelemelerini kaleme aldığı her kademedeki birçok ders kitaplarına yansıtarak öğrencilere aktarmaya çalışmış; insan hakları, özgürlük, eşitlik, adalet ve millî egemenlik kavramlarına dikkat çekmiş, *"ayrıca bilim ve teknolojiden felsefeye, cumhuriyet ve demokrasilerin gelişiminden yeni devletlerin ortaya çıkışına kadar yakın çağlar dünyasında meydana gelmiş önemli gelişmeleri irdelemiştir."* (B. E. Ertürk, a.y.)

Bunların yanı sıra Babanzade İsmail Hakkı, Ali Seydi, Ali Kemal, Macar İskender, Mehmet İzzet, L. Feuillet, Galip Ata(ç), Necip Âsım, Yusuf Behçet, Ali Muzaffer, Galip Bahtiyar ve Avni Bey gibi zevatla müşterek bazı eserler telif etmiştir. Bayram Eyüp Ertürk, yazarın 15'i müşterek imzalı olmak üzere 55 kitabını ve birçok makalelerini tesbit etmiştir. Bunlardan ders kitabı olarak yayınlanmış olanları bir yana bırakarak, bizim tesbit ettiğimiz bazıları şunlardır:

Telifleri:

1) *Devlet-i Osmaniye'nin Asr-ı Hazır Târihi*, 1328, 488 s;

2) *Kapitülasyonlar, Târih-i Menşei, Asılları*, 1330, 351 s.;

3) *Fransa İhtilal-i Kebiri Tarihi*, 2 cilt, 1331, toplam 916 s.;

4) *Dreyfüs Meselesi ve Esbab-ı Hafiyesi*, 1315, İsmail Hakkı Baban ile müşterek;

5) *Bismark, Hayat-ı Hussûsiye ve Siyasiyesi*, 1316, İsmail Hakkı Baban ile müşterek;

6) *Târih-i Osmanî, Resimli Haritalı*, 1327, 143 s. Ali Seydî ile müştereken (Herhalde bu da ders kitabı olmalıdır).

Tercümeleri:

7) *Târih-i Siyasî, 1814'ten 1896'ya Kadar, Asr-ı Hazırda Avrupa*, Charles Seignobos'tan tercüme, 3 cilt, 1324-1326;

8) *Türkiye ve Tanzimat*, *Devlet-i Osmaniye'nin Târih-i Islahatı 1826-1882*, Engelhardt'tan tercüme, 1328, 496 s.;

9) *Devlet-i Osmaniye'nin Rusya Siyaseti*, Sergei Mihailoviç Gorianof'tan Macar İskender ile müşterek tercümesi, 1331.

Mülkiye Mektebi öğrencileri için hazırladığı *Avrupa ile Münasebat-ı Hâriciyemiz Nokta-i Nazarından Tarih-i Osmanî* adıyla 1911 yılında basılmış olan 786 sayfalık eserinin 2017 yılında Ankara'da Palme Kitabevi tarafından yapılan tıpkıbasımını gördük. Bu kitap, tam anlamıyla bir dersler toplamı olup Ali Reşad Bey'in ders notlarından ibarettir. Ali Reşad Bey bunları kitap haline getirmek için özenli bir çalışma yapmamış/ yapamamıştır; bu sebeple kitapta hiçbir bab, fasıl, bölüm başlığı/ ayırımı yoktur, metinler kesintisiz bir şekilde 786 sayfa boyunca sürüp gitmektedir. Muhtemelen âcil ihtiyacı karşılasın diye aceleyle toplanıp çok az nüsha basılmış olmalıdır. Bizim öğrencilik yıllarımızda da kitaplarını henüz yayınlamamış olan bazı hocalarımızın ders notları teksir edilir, ciltlenmiş dosyalar halinde öğrencilerin istifadesine sunulurdu; bu da bize öyle bir metin gibi geldi.

Onun tedrisatın muhtelif kademeleri için ders kitabı olarak yaptığı çalışmalar ve tarih yazıcılığına getirdiği tarz eğitimcilerin dikkatini çekmiştir. Mesela Ömer Faruk Köse "Tarih Öğretmek İçin Yazmak- Ali Reşad ve Ali Seydi'nin Târih-i Umûmîsi[2]" başlıklı makalesinde buna dikkat çekmiştir.[3] Yine onun Tarih yazıcılığı ve Tarih öğretimi konusundaki

[2] Burada zikredilen *"Tarih-i Umûmî",* Ali Seydi Beyle birlikte yazdıkları ders kitaplarından biridir.

[3] Bkz: http://www.academia.edu/24385760/Tarih_Öğretmek_İçin_Yazmak_Ali_Reşad_ve_Ali_Seydînin_Tarih-i_Umûmîsi

düşünceleri hakkında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi mensuplarından Hamza Keleş- Ayten Kiriş ikilisi şunları söylemektedirler:

> *"İlk sınıflar ve rüşdiye öğrencilerine tarih derslerinde bilgi vermekteki amacın, çocukların manevi ve ahlakî terbiyelerini tamamlamaya çalışmak olduğunu söyleyen Ali Reşat Bey'e göre, ilk sınıflarda ve rüşdiye de öğrencinin algılama, hayal gücü ve hafızasını uyaran, anlama kabiliyetini geliştiren, ahlakî seviyesini olgunlaştıran, millî ve vatanî duygularını geliştiren tarih dersleri vasıtasıyla çocuklarımız ülkemizin Avrupa'daki yerini, menfaatlerini, ne gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğumuzu, gelecekle ilgili ne gibi ümitler besleyebileceğimizi, vatana karşı ne gibi görevler ile yükümlü olduğumuzu okul sıralarında iken öğreneceklerdir. Tarih dersinde gereksiz ayrıntıların üzerinde durulmaması gerektiğini söyleyen Ali Reşat, Genel Tarih içerisinde eski ve yeni milletlerin tarihinin çok geniş olduğunu bu milletlerin uygarlık alanındaki katkılarının bilinmesinin çocuklar için yeterli olacağını vurgulamaktadır. Genel Tarih konuları içerisindeki en büyük yerin Çağdaş Tarihe ayrılması gerektiğini, içinde bulunulan devirde ülkemizin Avrupa siyasi hayatındaki yerinin, devrin ticaret ve sanayisinin, kısa fakat faydalı şekilde öğretilmesini, bu bilgilerin Millî Tarihin doğal tamamlayıcısı olduğunu belirten Ali Reşat, ülkemizin medeniyet dünyasındaki yerini öğrenmez isek tarih bilmiş olmayız demektedir."*[4]

Elinizdeki bu kitap muhtelif Fransız İhtilali tarihlerinden faydalanılmak suretiyle tertip ve telif edilmiş bir eserdir. Ali Reşad Bey'in A. Aulard'ın eserlerinden istifade ettiği, metnin bazı bölümlerinden, Danton'la ilgili geniş değerlendirmelerinden, yazarın bir yerde A. Aulard'ın ismini zikretmesinden anlaşılmaktadır. Hatta, kendinden çok daha sonraları yayınlanmış olan Albert Soboul'un *1789-1799 Fransız İhtilali Tarihi* metninin bazı yerlerinde, Ali Reşad Bey'in metniyle örtüşen cümleler vardır ki, bundan, her iki müellifin aynı kaynaklardan faydalandıklarını sezmek mümkündür. Eserde ünlü tarihçiler Michélet'den,

---

[4] Hamza Keleş- Ayten Kiriş, "Bir Osmanlı Tarihçisi Olan Ali Reşat'ın Hayatı, Eğitimciliği ve Tarih Öğretimi ile İlgili Görüşleri", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ekim 2006 Cilt:14 No:2 Kastamonu Eğitim Dergisi, 571-586 October 2006 Vol:14 No:2

Albert Sorel'den, bazı Alman ve İngiliz tarihçi ve müdekkiklerinden bahsetmesi de gösteriyor ki, birçok eser görmüş, okumuş ve yazdığı metinlerde, bir öğretmen titizliği ve disipliniyle bunları süzüp telif etmiştir. Fakat, Ali Reşad Beyin eseri, kendinden az önce yayınlanan A. Aulard'ın eserinden de, kendinden en az yarım asır sonra yayınlanmış olan Albert Soubul'un eserinden de kapsam olarak daha şümullü bir plan dâhilinde tertiplenmiştir. Öyle ki iç politik gelişmelerle dış politik münasebetler ve muharebeler birbirini müteakip ve birbirine paralel olarak işlenmiş; dâhilî ve hâricî gelişmelerin yekdiğerini ne şekilde etkilediği ortaya konularak konuların daha net anlaşılması sağlanmıştır ki, bu işi Ali Reşad Bey'in son derece başarıyla gerçekleştirdiğini, eserin bizatihi kendisi ispatlamaktadır. Ali Reşad Beyin tarihçi olmaktan öte, bir tarih öğretmeni yani eğitimci olduğu düşünülecek olursa, bu eserin âdeta ders planlar gibi bir tertip ve uslüpla telif edilmiş olduğu derhal göze çarpmaktadır.

Ali Reşad Bey'in Eduard Philippe Engelhardt'dan tercüme ettiği *Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahatı 1826'dan 1882'ye- Türkiye ve Tanzimat*, tarafımızdan hazırlanmış ve Ötüken Neşriyat'ça 2017'de yayınlanmıştır.

Mufassal, Musavver Fransa İhtilal-i Kebiri Tarihi adlı bu eseri ise, "Kanaat Kitaphanesi, Ulûm-ı İctimaiye ve Tarihiye Kütüphanesi Serisi, No. 8, İstanbul 1331" kaydını taşımakta olup 2 cilttir. 1. cildi 479, 2. cildi 437+3 sayfadır.

Bir köşede unutulup kalmış olduğuna inandığımız bu kıymetli çalışmayı bugünkü harflerle yazı diline aktararak yayınlamayı uygun bulduk. Bazı yazarlar bu eserin Türkçe'deki *"Fransız Devrimi ve dönemi üzerine yayınlanmış en kapsamlı çalışma"* olduğunu işaret ediyorlar[5] ki biz de aynı kanaattayız. Bugüne kadar yayınlanmamış olmasını da kitapta zikredilen isimlerin orijinal imlalarıyla kayda geçirilmesinin çok meşakkatli bir çalışmayı gerektirmesinden kaynaklandığını zannediyoruz. Kitabı yayına hazırlarken en müşkilat çektiğimiz mesele, kişi ve yer isimlerinin genellikle Fransızca ve bazan da ait olduğu mahallî lisanların imlalarıyla eserde yer almalarını sağlama konusunda olmuştur. Çünkü Ali Reşad Bey bunları orijinal imlasıyla değil, Fransızca'da nasıl okunuyorsa, Osmanlı harfleriyle o şekilde yazıya aktarmış olduğundan, kelimenin/

[5] Tevfik Çavdar, "Osmanlı Gözüyle Fransız Devrimi", *1789'dan 1989'a Fransız Devrimi'nin İkiyüzüncü Yılı*, s.13, 9.06.1989 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi eki.

ismin orijinal imlasını tesbit etmek bizi epeyce uğraştırdı; bununla beraber işi büyük çapta çözdük, bunları orijinal imlalarıyla belirttik. Orijinal imlasını tesbit ve teyid edemediğimiz– oldukça detay teşkil eden bahislerde geçen- az sayıdaki şahıs, dağ geçidi, tepecik, yayla, küçük kale, şato vb. isimlerini ise, *okunuşlarına göre, fakat italik harflerle* aktardık.

Eserin dilini daha kolay anlaşılır hale getirdik. Büyük âlim-târihçi merhum Halil İnalcık'ın tavsiyesi doğrultusunda, anlaşılmayan bir dille kitap yayınlamanın okuyucuya fazla bir yararı olduğuna inanmadığımız için, Türkçemizin bugünkü zengin muhtevasıyla, eseri, orijinaline sâdık kalarak fakat anlaşılır bir dille yayına hazırladık.

Kitaba geniş kapsamlı bir "Dizin" çıkardık. Bu karma dizinin araştırma yapanlara büyük kolaylık sağlayacağına inanıyoruz. Ayrıca "İçindekiler" kısmında da oldukça detaylı olan başlıkları işaret ettik. Bunların yanı sıra, orijinalinde, yayınlandığı tarihe göre oldukça başarılı şekilde seçilmiş fotoğraflar kullanıldığını görerek, bunların içinden bugün de yayınlanabilir kalitede gördüklerimizi aldık; yayın kalitesi çok düşük olanları almadık; fakat onların yerine, konu ve kişilerle ilgili yeni resimleri internet ortamından bulup ait olduğu bahislerde metin arasına yerleştirdik. Böylece "**Mufassal = Ayrıntılı**" olan eserin aynı zamanda "**Musavver = Resimli**" olmasına da, yani yazarın koyduğu isimle uyumlu olmasına da özen gösterdik.

Eserin üslubu, konuların çetrefilleştiği noktalarda bile oldukça açık ve nettir. Bize göre, Ali Reşad Bey; Ahmet Refik Bey veya Yılmaz Öztuna derecesinde kıymetli bir tarihçi olmasına rağmen, nedense pek arka planda kalmış ve unutulmuştur. Bunda, yazarın genç denecek bir yaşta -52 yaşında- rahmet-i Rahman'a kavuşmasının yanında, çalışmaları daha ziyade ders kitaplarına yönelik olmasından dolayı, piyasaya yeterince telif eser hazırlayacak kadar ömrünün vefa etmemesinin etkili olduğunu tahmin edebiliriz. Konuya bu açıdan bakarsak, velud bir kalem sahibi olduğunu rahatlıkla söylemekte bir mahzur yoktur. Bu çalışmasıyla da onun kalitesi herkes tarafından teslim edilecektir.

Fransa Büyük İhtilali, herkesin lafını ettiği ama pek çok kimsenin detaylarından ve boyutlarından yeterince malumattar olmadığı, bütün modern çağları ilgilendiren bir sosyal ve siyasi harekettir. Bu kitap onun anlaşılmasına yardımcı olacak bir tarih çalışmasıdır ve 1917 Rus devriminden önce kaleme alınmış olduğu için de, bu tarihten sonraki eserler-

de oluşan terminolojiden etkilenmeden, sırf tarihçi ve eğitimci gözüyle işlenmiş, propaganda kokusu taşımayan net bir çalışmadır.

Ali Reşad Beyin diğer çalışmalarının, yukarıdaki gösterdiğimiz kaynaktan ve sair mehazlardan araştırılabileceklerini düşünerek, burada teker teker zikretmeyi gereksiz gördük. Esasen bunların çok büyük bir kısmı, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, muhtelif derecelerdeki okullar için hazırlanmış ders kitaplarıdır.

Eksik ve kusurlarımız için affınıza sığınıyoruz. Faydalı olması temennisiyle...

Erol Kılınç

İnkılâptan Evvel Fransa

XV. Louis'nin Saltanat Devrine Bir Bakış

Ahalinin Krala Muhabbeti: On sekizinci asırda Fransızların bütün ümitleri kralda idi. Ahali ne ruhbân kadrosundan, ne de zâdegân [asilzade, soylu] sınıfından bir şey bekliyordu. Memleketin iyiliğinin, kendilerinin refah ve saadetinin ancak kralın lütuf ve inayetiyle sağlanabileceğine inanmıştı. Herkesin bakışlarındaki ümit krala, saraya dönmüş bulunuyor; kral XV. Louis herkesin kalbinde ölçüsüz bir muhabbet, hürmet uyandırıyordu.

Bu muhabbetin derecesini anlayabilmek için şu vak'ayı zikretmek kifâyet eder: Doğu hudutlarındaki ordularına kumanda etmek için Versailles sarayından çıkan XV. Louis'nin Metz beldesinde hasta düştüğü Paris'te haber alındığı zaman gece idi. Bütün Paris ahalisi yataklarından kalkmış, sokaklara düşmüştü. Şehirde tasviri kabil olmayan bir gürültü hüküm sürüyor, herkes koşuyor, hiç kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Kiliseler gece yarısı açılmıştı. Meydanlarda toplanılıyor, halk birbirine sokuluyor; o zamana kadar tanışmayan kimseler kırk yıllık ahbap imiş gibi birbirlerinden havadis, malûmat soruyorlardı. Kilisede kralın sağlığına kavuşması için dualar okunuyordu. Birçok rahipler teessürlerinin şiddetinden duayı ikmal edemiyorlar; halkın ah ve enîni [iniltisi], feryat ve figanı mabetleri dolduruyordu. Daha sonra kralın nekahet devresine girdiği haberini getiren postacıyı herkes kucaklıyor, seviyordu. Beygirini öpüyorlar; postacıyı muzaffer bir kumandan gibi sokaklarda gezdiriyorlardı. Halkın sevinç çığlıkları Paris sokaklarını dolduruyordu. Çünkü kral tekrar sağlığına kavuşmuştu.

XV. Louis idaresinin ve hareketlerinin kötülüğü ile tebaasının bu muhabbetini, hürmetini haleldar etti [zedeledi]. Yavaş yavaş Versailles sarayından çıkmaz oldu; Paris'e gitmemeye başladı. Yalnız Versailles'dan Compiegne'e giderken Paris'ten geçerdi. Daha sonraları Paris'ten geçmeye, kendisini perestiş derecesinde [taparcasına] seven tebaasını görmeye mecbur olmamak için Versailles ve Compiegne arasında yeni bir yol yaptırdı; ki bilahare buna "İsyan Yolu" adı verilmiştir.

Tahta çıktığında ilk çağların mabudları derecesinde muhabbete nâil olan, en saf bir ta'zim [ululama] hissi ve fedakârlık duygusu ile sevilen kral, ömrünün son on senesi zarfında umumun nefretini, kin ve husûmetini kazandı. Hükûmet merkezi olan Paris'ten kaçıyor; hükümdarlarına muhabbetten, perestişten başka bir emelleri olmayan tebaasından kaçıyor; Versailles'da âlemin nazarlarından gizli yaşamak istiyordu. Orada zevk ve sefanın her türlüsü içinde hayatını sürdürürken halk, meyus ve ümitsiz, açlıktan ölüyordu.

Hiçbir şey, hiçbir felaket XV. Louis'nin gözünü açmıyordu: Bir gün, mutad olduğu üzere, Cenaret ormanında ava çıkmıştı. Omuzunda bir tabut götüren bir köylüye tesadüf eder ve sorar:

- Bunu nereye götürüyorsunuz?
- Filan yere.
- Erkek için mi? Kadın için mi?
- Erkek için.
- Neden öldü?
- Açlıktan.

İşte açlıktan ölen bu adam eski Fransa, bu tabut kraliyet hükûmetinin tabutu idi. Bununla beraber On sekizinci asır ortasında inkılap pek uzak ve mümkün değil görünüyordu.

XV. Louis: 19 Şubat 1723 tarihinde reşid yaşına basarak Dük d'Orleans'ın vesâyetinden kurtulan XV. Louis uzun boylu, sağlam yapılı, güzel bir adamdı. Ava fevkalade meraklı idi. El işlerinde özel bir maharet sahibi idi. Miskinâne işlerle uğraşmayı severdi: Yakınındakiler ekseriya kralın nakış işlemek, enfiye kutusu yapmak, kahve pişirmek, mutfakta çalışmak gibi işlerle meşgul olduğunu görürlerdi. Bir günkü hali başka bir günkü haline uymazdı: Bir gün gayet mahzun, meyus görünür; ertesi günü şen ve şâtır, zevk-u sefanın kucağına atılarak sabahlara kadar sofradan kalkmaz, şampanya ile

XVI. Louis
Dâhilî İdare

-I-
Islahat Teşebbüsleri: Turgot

Kral ve Kraliçe: XVI. Louis hükûmet idaresine hazırlanmamıştı. Ceddinin boş işlerle uğraşılan, zevk ve sefahatten maada bir şey düşünülmeyen sarayında beceriksiz ve sükûtî [sessiz] bir halde kalmış, bununla beraber ara sıra birdenbire olan sertlik ve şiddetleriyle nazar-ı dikkati çekmişti. Fakat akl-ı selîm sahibi, çalışkandı. Kalabalıktan ve bilhassa kadınlar cemiyetinden kaçar, kumardan ve zendostluktan [kadınlara düşkünlükten] nefret ederdi. Bütün gün avda veya demirhanesinde uğraşıp yorulduktan sonra gayet aç bir halde sofraya oturur; nispetsiz bir surette yemek yer; bunun için hazımsızlıktan kurtulamaz; yemekten sonra derin bir uykuya yatardı. Yaradılış olarak zayıf, fakat inatçı idi; çabuk etkilenir, âlicenaplığına delalet edecek ânî, birdenbire bir iyilikte bulunamazdı; âdil ve doğru idi, fakat miskince hilelerden, hesaplardan kendini kurtaramazdı. Hâfızası kuvvetli, oldukça malumatlı idi. Maamafih devlet idaresine ait şeylerin hepsinde câhil idi; hükûmet işleriyle hiç meşgul olmamıştı. İyi bir amele olmak için doğmuştu. 10 Mayıs 1774 tarihinde kral olduğunu görünce korku ve dehşet içinde kaldı; ehliyetsizliğini acı acı hissetti.

Marie Antoinette büsbütün başka idi. Walpole'ün dediği gibi *"Ayakta iken, yahut oturduğu zaman bir hüsn-ü-ân [güzellik ve biçimlilik] heykeli, gezdiği vakit mücessem [cisimleşmiş] bir letafet ve zerâfet idi."* Dinç, çevik, latif, dilrüba [gönül çekici], hafif, havaî, mağrur, on dokuz yaşında, yani güzellik ve biçimliliğinin en parlak inkişaf

devresindeydi. Eğlenceden başka bir şey düşünmez gibi görünürdü. Kalben pek iyi, âlicenap, fakat fikren renkli, seri'ü'l-intikal [çabuk kavrayan] olduğu nispette boş idi. Hayatının bütün endişesi ata binmek, tiyatroya, baloya gitmek, ziyafetler, müsamereler tertip etmekten ibaretti. Sonraları İngiltere'den ithal edilerek pek çabuk moda olan at yarışlarına da merak etti.

Genç kraliçe efkâr-ı umumîyeye [kamuoyuna] ehemmiyet vermiyor, halkın dedikodusundan korkmuyor; fiil ve hareketlerinde arzu ve hevesinin dışında uyulması icap eden bir kural tanımıyordu. Hâfızası zayıf olmakla beraber vaktiyle izzet-i nefsine vurulan darbeleri unutamıyor; muhabbetinde aşırı olduğu kadar intikam alma düşüncesinde de ileriye varıyordu. Krala riayet eder, fakat ona ihanet etmekten fevkalade bir gurur duyar, hürmet ve itaat vazifesini dâima yerine getirmezdi. XVI. Louis zevcesine ve mensup olduğu Avusturya hükümdarlık hanedanına ve hükûmetine emniyet etmemekle beraber, Marie Antoinette son zamanlarda kocası üzerinde sağlamış olduğu nüfuz ve tahakkümü tedricen arttırmaktan hâlî kalmamıştır. Zaten devlet işlerine karışmaya heves etmezdi; hükûmet işleri canını sıkardı; umumî işlerde bile şahıstan, şahsî meselelerden başka bir şey görmezdi. Düşüncesiz hareketleri, takip fikrinden mahrumiyeti o derecede idi ki kendisine hiç olmazsa imla öğretmek isteyen öğretmeni Rahip Vermont ile Fransa-Avusturya siyasetinde genç kraliçenin nüfuzunu istediği gibi kullanmaya çalışan Avusturya'nın Paris sefîri Kont de Mercy'yi tamamen üzmüştü. Bununla beraber gözdelerinden biri için bir mevki, bir paye elde etmek, yahut bir kimseden intikam almak lazım gelince birdenbire karşı konulamaz bir azim ve sebat sahibi olur; hile ve desiselerde, icad ve buluşlarda hayret edilecek derecede ileriye giderdi. Evvela, yalvarır; şayet kral razı olmazsa gücenir; daha ziyade mukavemet ederse emir vermeye başlar ve nihayet kocasını itaate mecbur eylerdi.

Maurepas: Marie Antoinette, kraliçe olduğu zaman, yeni bir başvekile lüzum olup olmadığını, lüzum var ise işbaşına kimin getirilmesi lazım geleceğini hemen hiç düşünmemişti. Bu konuda krala hiçbir tavsiyede bulunmadı. Zaten kral zevcesinin fikrini sormuyor, ondan nasihat istemiyordu. Marie Antoinette yalnız iki şey biliyordu: XV. Louis zamanında Fransa'yı on on beş sene idare ettikten sonra gözden düşerek çekilmiş olan Choiseul'un Avusturya

-II-
Turgot'nun Halefleri

İrtica: Ediplerden Marmontel Turgot'nun azl edildiği gün, saray mensuplarını ve sarrafların sevinçlerini büyük bir hüzünle sessizce seyrediyordu. Ne düşündüğünü, niçin bu kadar mahzun olduğunu soran bir zata:

> *"Turgot'nun azlinden memnun olanları Bondy ormanında saklanan ve hâkimlerin atıldıklarını, mahkemelerin kapandığını haber alarak şenlik yapan bir haydut çetesine benzetiyorum."*

Cevabını vermişti.

Maurepas mâliye meclis reisliğini bizzat üzerine aldı ve Mâliye Nezâretini kralın oda hizmetçisi *Tiery*'nin tavsiyesi üzerine *Cluny*'ye verdi. Condorcet yeni Mâliye Nâzırını şu suretle nitelemişti: *"Hilekâr, merhametsiz, öfkeli, sarhoş ve sefih."*

Devlet hazinesi, yine evvelki gibi, yağma edilmeye başladı. Zâdegânın yardımcılığına, ruhban kadrosunun iltifatına, parlamentonun dalkavukluğuna nâil olan *Cluny* para tedarik etmek için bir piyango tertibinden başka çare bulamadı. Sonra angaryaları, esnaf lonca ve kethüdalıklarını yeniden kurdurdu; hububat ticaretinin serbestîsini kaldırdı. Beş ay sonra devletin mâlî işlerini son derece karışık bir halde bırakarak vefat etti (18 Ekim 1776).

Necker: Mâliye İdaresi: Maurepas devlet hazinesinin halinden pek ziyade korkuyordu. Madam de Montbarry ismindeki yeğeninin âşıkı Marki *dö Pezey* vâsıtasıyla Necker ile münasebet peyda etmişti. Bu müşkil zamanda hatırına Cenovalı banker geldi. Gençliğinde

Paris'te yerleşmiş olan Necker zamanın geçmesiyle büyük servet sahibi olmuş, şişman, görünüşte vakur, hırslı, mağrur, mahir, doğru bir adamdı. Fazilet sahibi ve hayırsever bir kadın olan zevcesi kocasının ikbaline heves etmiş, birçok muteber kişilerin devam ettiği bir salon düzenleyerek yüksek mahfillerle münasebet peyda eylemişti. Meşhur Madam de Stael bunların kızı idi. Necker Jean Jacques Rousseau-varî serbest fikirleri, mutantan ve esassız neşriyatı ile halk arasında büyük bir şöhret kazanmıştı. Bir hükûmet adamına lazım olan bakış açısı, görüş kabiliyeti gibi meziyetlerin hiçbirini hâiz değildi. Yabancı ve Protestan olduğu için Mâliye Nâzırı olamazdı. Bundan dolayı başlangıç olarak Mâliye Nezâreti *Taborude Reo*'ya verildi; Necker Hazine Genel Müdürü namını aldı. Fakat hakikatte Mâliye Nâzırı Necker idi.

Necker'in mâliye idaresi hakkında doğru bir fikir edinebilmek için iki şeyi unutmamalıdır: Turgot'nun düşmesinden beri genel ıslahat siyaseti terkedilmiş ve imkân dışı olarak kabul edilmişti. Amerika Muharebesi patlamak üzereydi. Biraz sonra muharebe başladı. Harbiyenin masraflarının devlet hazinesinde açtığı girdabı doldurmak için derhal ve her ne suretle olursa olsun para bulmak lazımdı. Necker buhranın önünü almak için başlıca üç çareye müracaat etti: Sarraflık işlemlerine girişti, tasarruf icrasına çalıştı, kısmen ıslahata teşebbüs etti.

Banker olduğu için bilhassa kredinin, mâlî itibarın kuvvetine güvendi. Bütün mâliye muamelesi aynı tarzda, yani açıktan açığa veya başka bir nam ile borçlanma akdinden ibaret idi. 1776 senesinde *Cluny*'nin vaktiyle düzenlemiş olduğu piyangoyu –ikramiyelerin adedini arttırmak suretiyle- ıslah etti; 24 milyon franklık esham çıkardı. 1777'de doğrudan doğruya hükûmet tarafından veya onun namına 106 milyon (zamanımız [l910'ların] hesabınca 530 milyon) frank istikraz etti. 1778 senesinde 4 milyon, 1779 senesinde 58,5 milyon franklık istikraz akdetti. 1780'de 6 milyon franklık piyango tertip etti. 1781 senesinde 9 milyon franklık esham çıkardı. Kısacası her sene –ne suretle olursa olsun- para tedarik etmek icap ediyordu.

Necker, bazı tasarruflar icrasına da çalıştı. Kraliçenin çocukça israfları, kralın zevcesine aşırı derecede itaati herkesçe anlaşıldığından nedimlerin, gözdelerin iştahları artmıştı. Başmabeyinci tayin olunan Prens de Guéméné tek kalemde 800.000 frank atiye [hediye

Fikirlerde Değişme

Yeni Fikirler ve İnkılap Müjdecileri

On sekizinci Asırda Hükûmet: On sekizinci asırda insanların mensup oldukları âilelere göre hukukça eşit olmamaları; zâdegânın, ruhbanın, zengin burjuvaların, adliye ve mâliye memurlarının birçok vergilerden istisna edilmiş olmaları; askerî ve mülkî rütbe ve memuriyetlerin yalnız bunlara hasredilmesi haklı görülüyordu. Ahali arasında özel imtiyazlara mâlik sınıflar bulunması pek tabiî geliyordu.

O zaman genel olarak kabul edilen fikre göre her bir hükûmette yalnız bir din bulunabilirdi. Kilise herkesin itikadına müdahale edebilirdi. Yani rahipler ahalinin ne gibi şeylere inanması lazım geleceğini tayin etmek yetkisini taşıyorlardı. Bir Katolik memleketinde bütün tebaanın Katolik mezhebinin bütün usûl ve itikadlarına riayet etmesi lazım gelirdi. Hükûmetçe kabul edilmiş olan dinin hükümlerine riayet etmeyenler âsî sayılabilirler, kanunî takibata uğrayabilirlerdi. Hükûmet ile kilisenin nüfuz ve iktidarı sınırsız ve mutlak idi. Tebaayı itaat dairesinde tutmak için hükûmet ve kilise birbirine yardım ederdi. Hükûmet ahaliyi kiliseye gitmeye icbar eyler, rahipler dahi krala Allah'ın timsali nazarıyla bakılarak bütün emirlerine itiraz etmeksizin itaat edilmesini va'z ve nasihat ederlerdi. Taraf-ı İlahî'den krallara bazı haklar ihsan buyrulmuş olduğuna inanılır idi. Bu kadîm fikirler bütün mekteplerde öğretilir, bütün kiliseler de halkın zihinlerinde bu fikirlerin yerleşmesine çalışırdı.

Hükûmetin ülkenin umûmî servetini arttırmaya çalışması ve sanatkârları, imalathane sahiplerini iyi eşya çıkarmaya mecbur etmek için gözetim altında bulundurması lazım geleceği zannolunurdu. Hükûmetin nezâreti o derece şiddetli idi ki XIV. Louis'nin

vekillerinden olup 1683 senesinde vefat eden ve Fransız ticaret ve sanayiinin ilerlemesine hizmet eyleyen meşhur Colbert her bir cins çuha için muayyen bir uzunluk ve genişlik tayin etmiş idi. Hükûmet tarafından tayin edilmiş müfettişler imalathaneleri teftiş ederek nizamen belirlenmiş olan uzunluk ve genişlikte olmayarak imal edilmiş çuha bulurlarsa yakarlar, yahut parça parça ederlerdi. Hükûmet bütün masrafları kendisi vererek imalathaneler inşa etmek suretiyle sanayii teşvik ederdi. Ticarî muameleleri dahi sıkı bir nezâret altında bulundurur, memleketten hârice veyahut bir vilayetten diğer bir vilayete zahire götürülmesine mâni olurdu. Bir memleket için servetin o memlekette çok para bulunmaktan ibaret olduğu zannedilirdi. Her memleketin yabancı memleketlerden mümkün mertebe az eşya getirtip bilakis hârice mümkün mertebe çok eşya göndermesi, yani hârice para çıkmasına müsaade etmeyip fakat hâriçten memleket dâhiline para ithaline çalışması menfaati iktizasından olduğuna kanaat edilmişti.

Bundan dolayı mümkün olduğu kadar çok ticarî eşya ihraç edilip karşılığında para celbine çalışılıyor, dâhildeki parayı yabancı ülkelere göndermemek için de hâriçten az eşya ithaline gayret ediliyordu. Her bir hükûmet diğer ticarethanelerle muamelede bulunan ve sene nihayetinde kâr ve zararını hesap eden bir ticarethaneye benzetiliyordu. Bu suretle ithalat ve ihracat arasında denge temin edilmek isteniliyordu.

Hükûmet memleket dâhilindeki ticarethanelerin imal ettiklerinden mümkün mertebe çok miktarını ecnebilere satmaya, tebaasını dahi yabancı mamullerini satın almaktan men'e çalışır idi. Hükûmet ya yabancı ülkelerde imal edilen bazı şeylerin satın alınmasını men' ederdi; yahut yabancı ülkelerden gelen bazı şeylerden gayet yüksek gümrük resmi alır, bu suretle bu eşyaların pahalı satılmasına sebep olarak mahallî mamûlatın satışını sağlardı.

İngiltere'de İdarenin Değişmesi: On yedinci asırda İngiltere'de iki inkılap vukua gelmiştir: Birincisi 1668'de, ikincisi 1688'de gerçekleşen bu inkılaplar İngilizleri kadîm fikirlere aykırı bir hükûmet tarzını tecrübeye mecbur etti. Bu suretle İngiltere'de müstebit bir kral yerine nüfuz ve iktidarı millî meclis ile sınırlanmış bir hükümdar bulunuyordu. Yalnız bir mezhep yerine birçok mezhepler bulunmasına müsaade edildi. Bazı İngilizler siyasi işlerle diyanet

hakkında yeni fikirlere sahip olmaya başladılar. Bunlar hükmetme hakkının yalnız krala değil, fakat millet tarafından seçilmiş meclise ait olduğunu ve memleket ahalisinin de bu bakış açısından zımnî bir sözleşme akdetmiş olduklarını beyan ediyorlardı. Yine bu zatlar hükûmetlerce fertlerin itikadlarına müdahale edilmemek lazım geleceğini ve her bir şahsın din ve mezhebini seçmekte serbest olduğunu söylüyorlardı.

Locke isminde bir İngiliz tabibi 1688 inkılabından evvel neşrettiği iki eserde bu yeni fikirleri açar ve açıklarken diyor ki:

> *Cenâb-ı Hak insanlara bütün kanunların üstünde olmak üzere bazı haklar bahşetmiştir. Bunlar da insan hakları, hürriyet, tasarruf hakkıdır. İnsanlar cemiyet halinde yaşamak için birleştikleri zaman bir hükûmet tesis etmişlerdir. Fakat bu hükûmetin tesisinden maksat yalnız insanların haklarını garanti etmektir. Yoksa hükûmetin tasarruf hakkına dokunmaya, ahaliden bazılarına imtiyazlar verip bazılarını ise tasarruf hakkından mahrum etmeye hakkı yoktur. Hükûmet paraya muhtaç olduğu zaman ahaliden vergi tahsil etmek için milletin vekilleri olan meclis-i meb'usanın muvafakatini istihsal etmesi [alması] lazımdır. Bundan dolayı kral ancak mebuslar meclisinin müsaadesiyle vergi tarh edebilir [koyabilir].*

İşte bu fikirler beşer haklarının, meşrutî hükûmetin, siyasi hürriyetin nazariyatıdır. Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hükûmet ahaliyi hiçbir din ve mezhebi kabule mecbur etmemelidir. Bilakis muhtelif mezheplerin hepsine müsaade etmelidir.

Bu yeni fikirleri ilk önce meydana koyanlar İngilizlerdir. Daha sonra Voltaire, Montesquieu İngiltere'ye gitmişler ve orada hükûmetin tebaasına verdiği hürriyete hayran olmuşlardır. Fransa'ya döndükleri zaman yayınladıkları kitaplarla yeni İngiliz fikirlerini Fransızlara anlatmışlardır. Daha sonra başka müellifler daha yeni fikirler ileri sürmüşlerdir. Bunların, yani siyasi işler ve ahlak ile ilgili meselelerle uğraşan müelliflerin hepsine o zaman "feylesof" denilmiştir.

İnkılabın Mübeşşirleri [Müjdecileri]: On sekizinci asrın "İnkılap mübeşşirleri" unvanı verilen feylesofları ile sosyologlarının birincisi Rahip Saint Pierre sayılabilir. 1658 senesinde Normandiya'da doğan

1789'da Fransa Etas Généraux'nun Toplantiya Davet Edilmesi "Cahier"ler

-I-
1789'da Fransa

Krallığım Siyasi Taksimatı: Büyük İnkılabın başlayacağı sırada Fransa -Mirabeau'nun dediği gibi- aralarında müşterek bir kanun bulunmayan ve birbirinden ayrı kavimlerden oluşan bir küme halindeydi. Mesela, Bretagna kıt'asında bir Bröton milleti, bir de Bröton kanunu vardı; mahallî zâdegân bu kanuna dayanarak kralın 16 Mart 1789 tarihli emirnamesini reddetmişti. Meşhur Mirabeau mensup olduğu Provence eyaletindeki Provensal milleti namına nutuk irad etmekteydi. Roanne zâdegânı kadîm Normandiya Dukalığı'nın kadîm müktesep hukukunu ileriye sürerek merkezî hükûmetin bazı icraatına itiraz ediyorlardı. Lorraine kıt'ası bir yabancı eyaleti olduğunu iddia ederek bazı muafiyet ve imtiyazlardan istifade etmek azminde idi. Bearn eyaleti Fransa krallarının hükümranlık hukuku hâricinde bulunduğu iddiasıyla, Bearne milletinin özel hak ve özel imtiyazlarını kralların himayesi altına koyuyordu. Dauphine kıt'ası krallığa ilhak olunmamak şartıyla Fransa krallarına tâbi olduğunu ileri sürüyor; *"Krallık dâhilinde bulunduğunu, fakat krallığın ülkesinin parçalarından biri olmadığını"* iddia ediyordu.

Dijon ruhban ve zâdegânı *"Her bir eyalet ahalisinin kanunlarını, teamül ve hususî âdetlerini, mahkemelerini muhafaza etmek hakkını hâiz bulunduklarını"* beyan ediyor ve Burgonya kıt'asının merkezî hükûmetin aldığı kararlarını, Etats Généraux'nun tasvibine mazhar olsa bile, kabul veya reddetmekte muhtar olduğu iddiasını ileri sürüyor-

lardı. Franche-Comté eyaleti XVI. Louis'nin Protestanlar hakkında müsaadeleri içeren fermanını red için On sekizinci asırda yapılmış olan bir muahedenameye dayanıyordu. Artois ahalisi yerli olmayan kimselerin mahallî işlere müdahale etmemelerini ve rahiplerin mutlaka vilayet ahalisinden olmalarını talep ediyordu. Bologna ahalisi Artois eyaleti meclisinin kendi işlerine karışmasını protesto ederek *"Krallığı teşkil eden muhtelif memleketler arasında temel kanunlarca mevcut olan farkların"* korunması gerektiğinden bahsediyor ve *"Bu ülkeleri atalarından intikal ettiği gibi birbirinden ayrı ve farklı bir halde vikaye etmekte [koruyup gözetmek hususunda] en ziyade kralın alakadar bulunduğunu"* iddia ediyordu. Perpignan'da eski Peron Muahedesi hükümlerine istinaden vilayet dâhilinde bütün ruhanî, askerî ve adlî hizmetlerin ancak vilayet ahalisine verilebileceği ifade edilmekteydi. Navarre eyaleti hâlâ kendisini bir *"müstakil krallık"* sayarak Fransa'ya ilhakı içine alan 1620 tarihli fermanın yok hükmünde olduğunu ilan, sikke darb etmek hukukunu iddia ve kralın *"Navarre Krallığı'na ait hizmet ve mansıpları ancak bu krallık tebaasına verebileceğini"* ve azamî olarak beşten fazla yabancı memur bulunduramayacağını ihtar eyliyordu.

Maamafih bu halin ne ölümcül neticelere yol açacağı bazı taraflarda anlaşılmıştı. Mesela Carcassonne zâdegânı Fransa'yı inkıraz-dan kurtaracak yegâne kuvvetin muhtelif eyaletleri birleştirerek yekvücut bir krallıktan doğacak milletin hayatî kuvvet ve faaliyetinden ibaret bulunduğunu beyan etmekteydi. Tulle şehri avam sınıfı kralın bütün tebaasının, hükümdarlarına olan muhabbetlerinden dolayı Fransız oldukları gibi, hükümranlık nokta-i nazarından dahi Fransız olmalarını temenni ediyordu. Diğer bir şehrin avam sınıfı arasında da krallığın *"bir takım münferit küçük hükûmetlere"* ayrılmış olmasından dolayı şikâyetler işitiliyordu. Fakat, acaba, millî birliğin sağlanması mümkün mü idi?

Mirabeau Fransızların, ihtimal ki, hiçbir zaman aynı kanunun idaresi altında yaşayamayacaklarını beyan etmişti. Bilahare medenî kanunun müellifleri arasında bulunan Portalis 1789 senesinde böyle bir şeyi düşünmek bile câiz olmadığını tekrar ediyordu. Birkaç sene sonra 1791 senesi Anayasasına *"Fransa Krallığı yekvücut ve gayr-ı kabil-i inkısamdır [bölünmesi kabil değildir]."* fıkrasını ilave ettirmek şerefine nâil olan Rabaut Saint Etienne bütün eyaletlerin yalnız bir kanuna tâbi olmak üzere birleştirilmesinin, aynı temel kanunlar

-II-
Etats Généraux'nun Toplantıya Daveti; "Cahier"ler

Seçimler: Her sınıf ayrı ayrı ve muhtelif usûllere uyarak Etats Généraux'ya gönderilecek üyeleri, mebusları seçti. Ruhbanın mebuslarını seçmekle görevli olan meclislere bütün köy papazlarıyla her manastırdan birer vekil dâhil olduğundan ekseriyet köy rahiplerindeydi. Bunun için ruhban sınıfının seçtiği mebusların büyük kısmı yönetimin eski usûlünden şikâyetçi olan köy rahipleriydi ve hemen hepsi inkılap taraftarıydı.

Zâdegânın mebuslarını seçmekle görevli olan meclislere servet miktarı dikkate alınmaksızın bütün asilzadeler dâhil oldular. Bununla beraber ekseriyet saraya mensup imtiyazlı zâdegânda değil, köylerde arazi sahibi olan asilzadelerde kaldı.

Avam sınıfına gelince: Köylülerden mürekkep bulunan seçim kurulları ekseriyetle kiliselerde toplandılar. Şehirlerde her bir sanat erbabı birer kurul oluşturdular. Paris'te vergi veren bütün ahali birer seçim kurulu şubesi oluşturdu. Kısacası, işçiler müstesna olmak üzere, bütün Fransızlar rey verdiler. Köylerde, şehirlerde kurulmuş olan seçim kurulları ve şubelerinin kendi aralarından belirledikleri vekiller avam sınıfının mebuslarını ikinci derecede seçtiler. Bu mebusların hemen hepsi burjuvalardan, bilhassa avukat, müddeiumumî [savcı], mukavelat muharriri [noter] gibi kanunlara âşina kişilerden seçildi.

Seçim işlemleri yolunda gitmedi. Mutlakıyet idaresinin acz ve meskenetini gösteren birçok yolsuzluklar, intizamsızlıklar görüldü; seçimler her yerde belirlenmiş olan vakitte tamamlanamadı.

Risaleler [Broşürler]: Avam sınıfının savunucularından biri olan Rahip Siéyes diyor ki:

> *"Avamın talep ve temennileri hakkında bir fikir edinebilmek için hukukî meselelerle az çok iştigal eden bazı yazarların mütalaalarını esas kabul etmek doğru olamaz."*

Etats Généraux'un toplantıya daveti münasebetiyle neşredilen eserler tedkik olunursa Siéyes'e hak verilir. Gerçi Sylvain Maréchal, Babeuf gibi yazarlar yayınladıkları risalelerde insan cemiyetlerini alt üst edecek bir inkılaptan bahsediyorlardı. Fakat Etats Généraux'nun toplanmasından evvel inkılap için ciddi bir tasavvur, bir plan mevcut değildi.

Jean Jacques Rousseau cumhuriyet havasının ancak küçük bir memlekette uygulanabilir olduğunu söyleyerek kadîm krallığın teşkilatına zerre kadar halel verecek her türlü teşebbüse çılgınca bir hareket nazarıyla bakıyordu. Mably isminde nüfuz ve şöhret sahibi olan bir yazar her türlü ıslahata son derece tedbir ve ihtiyatla teşebbüs edilmesi lazım geleceğini ve karma hükûmetin en iyi bir hükûmet şekli olduğunu beyan ediyordu. Bu yazar antik çağda teşekkül etmiş olan cumhuriyetleri meth-ü-senâ etmekle beraber Eski Mısır'ın, mutlakıyet idaresine rağmen, müreffeh ve mes'ud yaşadığını ve feylesoflarca bu memlekete akıl ve hikmetin çıktığı kaynak nazarıyla bakıldığını sözlerine ilave ediyor.

Mably diğer bir eserinde, *Vatandaşın Hakları ve Vazifeleri* başlıklı risalesinde zamanın icaplarını, memleketin bugünkü durumunu ve şartlarını nazar-ı dikkate almak ve hayaller arkasından koşmamak akıl ve hikmetin gereği olduğunu ve şimdiye kadar toplanmış olan Etats Généraux'ların hatalarını Fransa tarihinde tedkik etmenin, deniz seferleri için harita düzenleyen gemiciler gibi siyasi işler âleminde rastlanabilecek tehlike ve muhataraları gösterir siyasi haritalar düzenlemenin; yabancı kavimlerin tarihlerine başvurarak faydalı örneklerden istifade etmenin münasip olacağını söylüyordu. Ansızın yapılacak ıslahat ve değişikliklerden korkuyor; avam sınıfının imtiyazları birdenbire kaldırmaktan hiçbir şey kazanamayacağını, memleketin büyüklerinden mevcut imtiyazları almaktansa bunlara daha başka kişisel imtiyazlar ümit ettirecek surette hareket edilmesi lazım geleceğini beyan ediyordu.

Ünlü bilge Condorcet, *Turgot'nun Hayatı* ünvanlı eserinde bir memleketin kanunları değiştirildiği zaman üç şeye dikkat etmek, yani evvela genel sükûn ve asayişi ihlal edecek, ikincisi ahalinin ekseriyetinin ahvâli bakımından büyük değişiklik vukuuna sebep olacak, üçüncüsü umumiyetle kabul edilmiş bâtıl fikir ve âdetlere açıktan açığa zıt olacak her şeye mâni olmak icap ettiğini belirtiyordu.

1788 senesi sonu ile 1789 senesi başında neşredilen siyasi eserlerin çoğunda aynı mütalaalara rastlanıyordu. Mesela Target diyordu ki:

> *"Her şeyi tedbir ve ihtiyatla, yavaş yavaş, korka korka değiştiriniz… Bir memlekette zamanın geçmesi ile yerleşen fenalıklarda bile öyle bir âhenk vardır ki insanların birdenbire vücuda getirmek istedikleri iyiliklerde dâima bulunamaz… Krallık tarzında idare edilen memleketlerde imtiyazlar, rütbeler, unvanlar elzemdir. Millet, hüküm ve nüfuz bakımından eşitliklerden başka bir şey talep etmemelidir."*

Gaultier de Biauzat ismindeki yazar dahi şöyle diyordu:

> *"Rütbe ve unvanın şahıslar arasında bazı farklar husûle getirdiği hükûmetlerde elzem olan imtiyazları birdenbire, keyfî bir surette kaldırmak fikrini kabulden Cenâb-ı Hak beni muhafaza buyursun… Mevcut durum ve şartlara göre ruhban ve zâdegânın imtiyazlarını olduğu gibi muhafaza etmek münasip ve belki de zaruridir."*

1788 senesi Aralık ayında Guillotin tarafından düzenlenen ve Paris'te binlerce ahali tarafından imzalanan arzuhalde ruhban ve zâdegân sınıfları aleyhinde haksız veya garip iddialarda bulunmayarak, hareketlerde itidal göstererek onlara örneklik teşkil eden kimselerin tutumları tasvip ve takdir olunuyordu. Kısacası zâdegân aleyhinde yalnız bir kişi şiddet gösteriyordu ki o da Kont d'Antraigues isminde bir asilzade idi.

Siyaset yazarlarının hepsi Etats Généraux üyelerinin mensup oldukları sınıflara bakılmayarak her mebusun bir reyi olması fikrinde değildi. Hatta birkaç yazar bazı durumlarda üç sınıfın ayrı ayrı rey vermesi taraftarıydı. Bazı yazarlar ise *"Mutlakî idarenin ancak halk*

MİLLÎ MECLİS
1789-1791

-I-
Eski İdarenin Düşmesi

Etats Généraux'nun Toplanması ve Açılması: Bakanlar Etats Généraux'nun toplanacağı yeri tayin hususunda ittifak edememişlerdi. Bu meclisin açılmasından korkanlar Soissons, Tours, Blois, Orleans, Cambrei şehirlerinden birinde toplanmasını teklif ettikleri halde Necker ile taraftarları Versailles veya Saint-Germain'de, hatta Paris'te toplanmasında bir mahzur görmüyorlardı. Toplanmazdan evvel "Millî Meclis" namıyla anılmaya başlayan Etats Généraux'nun toplantı yerini belirlemek meselesi önem taşıyordu. Çünkü toplantı mahallinin avam sınıfının çoğunluk kazandığı, kamuoyunun mevcudiyetini hissettirdiği merkezlere uzak veya yakın olması meclisin alacağı kararlara tesirden hâlî kalmayacaktı. Nihayet kral meseleyi halletti; av mevsiminin girmesinden dolayı Versailles'dan başka bir yerde toplanılamayacağını söyledi. Bundan dolayı evvela 27 Nisan 1789 ve daha sonra 4 Mayıs tarihinde toplantıya davet olunan üç sınıfın mebusları Versailles'da toplandılar.

"Cahier"lerin münderecatı [içinde bulunanlar] hakkında daha önce vermiş olduğumuz malumat mebusların nasıl bir fikir ve emel ile Versailles'a gittiklerini göstermeye yeterlidir. Ne ruhban, ne zâdegân, ne de avam herhangi bir siyasi mesele için ekseriyeti kendi saflarına çekebilecek ve sağlayabilecek kat'î bir programa sahip değildi. Zaten o zaman hiç kimse bütün "cahier"lerin genel olarak içeriklerine vâkıf olamamıştı.[13] Program 27 Aralık 1788 tarihinde

[13] Bugün bile "cahier"lerin cümlesi tedkik edilememiştir.

Versailles'da toplanan "hass-ı kralî"nin [kral özel meclisinin] müzakerelerinin özeti idi. XVI. Louis bu mecliste Necker'in aynı tarihi taşıyan raporunda derç edilen esasları ve mütalaaları kabul etmişti ki bütünü bir anayasaya başlangıç olabilirdi. Necker'in o tarihte krala kabul ettirdiği maddeler şunlardı:

1- Vergilerin miktarını belirleme hakkının millete verilmesi.

2- Etats Généraux'nun belirli vakitlerde toplanması.

3- Genel masraflar bütçesinin tanzimi ve masraflar hususunda bakanların keyfî muamelelerine son verilmesi.

4- Krala ve hanedanına ait tahsisatın miktarının belirlenmesi.

5- "Lettre de cachet" meselesiyle matbuat [basın] hürriyeti meselesinin Etats Généraux tarafından müzakeresi.

6- Bütün vilayetlerde vilayet umûmî meclislerinin kurulması.

7- Daireler ve idarî şubelerin işlerinin basit bir şekle dönüştürülmesi.

8- Vergi hususunda herkesin eşit olması.

9- Avam sınıfı mebusları adedinin iki misline çıkarılması.

İşte Fransa bu program üzerine rey vermişti. Bu maddelerin avam tarafından birlik olarak, zâdegân tarafından büyük ekseriyetle güzel karşılanmış olduğunu anlamak için "cahier"leri okumaya hacet yoktur. Zâdegân Necker'in programını reddetmiyor; fakat bu sınıfın ekseriyeti yalnız paraya taalluk eden imtiyazları değil, siyasi ve sosyal imtiyazları dahi tehlikeye sokacak bir inkılaba emniyetsizlikle bakıyor ve her şeyden ziyade, avam sınıfı mebusları sayısının iki misline çıkarılması üzerine Etats Généraux'da her sınıfın ayrı ayrı rey vermeyip ayırım yapılmaksızın her mebusun bir rey sahibi olmasından korkuyordu. Bununla beraber, o tarihte, keyfî muameleler yerine kanunun konulması lüzumunda herkes müttefik gibi görünüyordu. Gerçi bazıları yeni bir anayasa yapmaktan bahsediyorlar; bazıları ise böyle bir kanunun zaten mevcut olduğunu ve iyileştirilip değişiklikler yapılmakla yetinilebileceğini iddia ediyorlardı. Fakat hemen herkes toplantının maksadının krallık için kanunlar ve temel teşkilatın ihdasını hedeflediğini, aksi takdirde kralın keyfine tâbi olan mevcut idareyi teyid ve takviye için yeni vergiler, fedakârlıklar yapılmasına muvafakat olunamayacağına inanıyordu.

O zaman bu fikirleri kabul edenlere "vatanperver" demek moda olmuştu. Yalnız avam arasında değil, zâdegân ve ruhban sınıflarında

-II-
Anayasalar ve Teşkilat

1789 ve 1791 Anayasası: Millî Meclis'in 1789 senesi Ağustos'undan Ekim'ine kadar geçen müddet zarfında İnsan Hakları Beyannamesi ve Anayasa'nın aslî maddelerini kararlaştırdığını söylemiştik. Millî Meclis bundan sonra Fransa'nın nahiyeleri, mülkî, adlî, mâlî, askerî ve ruhanî idaresi teşkilatına müteallik kanunları tanzim etti. Bazıları esaslı, bazıları gayr-ı esasî olmakla beraber genel kadrosu –en mühimleri 1791 senesindeki Millî Meclis tarafından tadil ve tedvin edildiği için- tarihte *"1791 Anayasası"* namıyla maruftur.

Bu anayasanın genel kadrosunun, o zamanı hukukî nazariyesini toplamış olduğu gibi mevcut ahvâl ve şartlara göre hazırlanmış, krallık aleyhinde silah makamında kullanılmış bir kanunlar mecmuası olduğu beyan edilir. Gerçekten tanzimi sırasında akıl ve hikmet, tarih, On sekizinci asrın felsefî kaideleri, saray aleyhindeki teşebbüslerin doğurduğu gündelik ihtiyaçlar nazar-ı dikkate alınmıştı. Müstebit idare aleyhinde bir silah olmakla beraber mazi ile hal, eski idare ile yeni idare arasında bir bağlantı, bir geçit makamındaydı.

1789 tarihinde halk arasında makbul olan felsefî fikre göre hâkimiyet hakkı kralda değil, millette idi; hükümranlık haklarının Allah tarafından krala bahşedilmiş olduğu nazariyesi artık kabul olunmuyordu. Amerikalıları takliden anayasaya mukaddime makamında ilhak edilen İnsan Hakları ve Vatandaş Beyannamesi adâlet, hürriyet, eşitlik esaslarını ilan ediyor ve âdeta âmme hâkimiyetini cumhuriyet şeklinde tesis edecek gibi görünüyordu. Fakat o zaman cumhuriyete bir hayal nazarıyla bakmayan hemen hiç kimse yoktu. 1789'da, cumhuriyet şeklinin kabulünün inkılabın gayesine aykırı olduğu, yani muhtelif eyaletlerin bir vatan şeklinde ve bütün millet

fertlerinin bir millet halinde birleşmesine mâni olacağı zannedilmekteydi. İrsen Fransa taç ve tahtının sahibi olan bir hükümdardan vazgeçmenin mümkün olmadığını herkes tasdik ediyordu.

Milletin hâkimiyet hakkına mâlik olduğu ve her türlü hâkimiyetin esasında millette bulunduğu temel kaidesi ilan edildikten sonra, Fransa için krallık hükûmetin kat'î şekli olarak kabul olunmuş, bu suretle eskiden beri mevcut olan bir hal yeni bir temel kaide ile mezc edilmek istenilmiştir. Bu mezc ve tevhid arzusu bir prensip, bir temel kaide neticesi değildi; belki başka türlü yapılamadığından, hemen hemen bütün Fransa'nın aslında millette gördüğü yeni hâkimiyeti kralın Allah tarafından hâiz olduğu eski hâkimiyet ile mezc etmek [kaynaştırmak/ birleştirmek] istemesinden kaynaklanıyordu. Mebuslar mantıkan uyuşması kabil olmayan iki şeyi, yani millet hukuku ile hükümdarlık hukukunu her ne olursa olsun yanyana bulundurmak istiyorlardı. Aradaki tezadı bir takım nazarî mütalaalarla örtmeye ve saklamaya muktedir olamadıklarından, anayasanın ilk iki maddesinde –ki 22 ve 23 Eylül 1789 tarihinde kabul edilmiştir- bunu açıkça yazmaya mecbur olmuşlardı. Hakikaten birinci maddede her hâkimiyetin menşei aslında millette olduğu, menşei millette olmamak şartıyla hiçbir hâkimiyetin, hüküm ve nüfuzun bulunmayacağını ve ikinci maddede Fransa'da hükûmet şeklinin krallık olduğu beyan edilmiştir. Fakat, mademki her hâkimiyetin menşei aslında millettedir, şu halde hükümdarı, kralı milletin seçmesi lazım gelmez miydi? Kralın hüküm ve nüfuzu, hâkimiyeti aslen millette olmak icap etmez miydi? Millî Meclis bu mantıkî neticeyi kabul edememişti. Kral yine Allah tarafından hükümranlık haklarına mâlik sayılıyordu. Diğer taraftan anayasa kralın hükümranlık haklarını belirleyip düzenliyor ve *"Fransa ve Navarre Kralı"* eski ünvanını *"Fransızlar Kralı"* ünvanına dönüştürüyordu. Devletin resmî mührüyle mühürlenmiş resmî evrakta kullanılan *"Allah'ın lütfu ve devletin anayasası ile Fransızlar Kralı Louis"* ünvanı iki zıt temel kaideyi güya telif etmekteydi.

Anayasa gereğince her ikisi de hâkimiyet hakkına mâlik olan kral ile milletin birbirine rakip olmaması mümkün değildi. Fakat anayasa o suretle düzenlenmişti ki bu rekabette kral dâima zayıf bulunacaktı. Kralın hüküm ve nüfuzu millete galebe edemeyecek, lakin büsbütün de mağlup olmayacak surette sınırlanmıştı. Millet

-III-
İnkılap ve Kral

1790 senesi: Millî Meclis'in kanunlar ve teşkilat hakkındaki kararlarını saymakla 1790 senesi olaylarını nakletmiş olduk. Bu sene eski idareden yeni idareye geçilmek, mutlakıyet idarenin henüz diri ve tehditkâr enkaz ve bakiyeleri ortasında yeni bir bina vücuda getirmek meşgalesi ile geçti. 4 Şubat 1790 tarihinde XVI. Louis'nin Millî Meclis'e gidip Anayasa'yı kabul eylediğini söylemesi üzerine, imtiyazlı sınıflarla taraftarlarının inkılabı bir hamlede, cebir ve kuvvetle bertaraf etmek hususundaki ümitleri yok oldu. Maamafih bunlar üzülmediler. İnkılabın gelişmesini önlemek için ya parlamentolar gibi eski idarenin henüz meydandan kalkmayan[31] mevzuat ve müesseselerini inkılap aleyhinde kullanmaya çalıştılar, yahut matbuat [basın] serbestîsi gibi yeni idarenin bahşettiği kolaylıklardan istifade ederek vatanperverleri zayıflatmak ve aşağılamakla âmme nazarından düşürmeye gayret ettiler. İnkılapla eski idare arasındaki zıddiyet subaylarla neferler arasında düşmanlık şeklinde olarak, ilk önce orduda başladı.

Yukarıda gördüğümüz gibi Millî Meclis her ne kadar eski askerî teşkilatı bazı mertebe değiştirerek orduyu kuvvetlendirmek istemişse de bir takım subayların yabancı ülkelere göç etmeleri ve neferlerin itaatsizliği askerî kuvveti esasından bozdu. Ordunun bu suretle bozulması müstebit idare taraftarlarının elinden en kuvvetli silahlarını alarak bunları zaafa ve acze düşürdüğü halde, inkılap taraftarlarının işine pek ziyade yaradı. İnkılaba mukavemet etmek isteyenler ellerinde eski idarenin kuvvetli ve itaatkâr ordusunu bulmuş olsalardı hemen dâhilî muharebeye kalkarlardı; bu durumda, inkılabın

[31] Millî Meclis parlamentoları ancak 7 Eylül 1790 tarihinde lağvetmiştir.

galebesi, yeni Fransa'nın teşekkülüne imkân kalmazdı. Kışlalarda, ordugâhlarda görülen itaatsizlikler inkılabın muvaffakıyet sağlamasına az yardım etmemiştir. İşte bunun içindir ki 1790 senesi zarfında genel bir dâhilî muharebe yerine, ötede beride karışıklıklar vukua geldi ve yeni idare nispeten barış ve asayiş içinde ve herkesin şevk ve meserreti arasında tesis edilebildi.

14 Temmuz 1790 "Federasyon" Merasimi: 1789 senesi Temmuz'unda Paris ahalisinin isyanından sonra belediyelerce gerçekleştirilen inkılabın evvela şehirler, sonra vilayetler arasında "federasyonlar" tesisine sebep olduğunu yukarıda söylemiştik. Federasyonlar şehir ve vilayetleri birbirinden ayırmak değil, bilakis birleştirmek, bütün Fransa'dan bir müşterek vatan ve bütün Fransızlardan bir millet vücuda getirmek maksadıyla teşekkül etmişti. Millî Meclis başlangıçta taşralarda kendi kendine husûle gelen bu hareketi tasdik veya tanzime çalışmadı; fakat daha sonraları, yani 9 Haziran 1790 tarihinde, Temmuz'un 14'üncü günü Paris'te büyük bir "Federasyon" özel merasimi yapılmasına karar verdi.

İşte bu "federasyon" merasimi inkılap hakkında bütün Fransa'nın rey vermesine vesile oldu ve 1789 senesi "cahier"lerinde inkılabın tasvip edildiğine dair bir fıkra bulunmadığını söyleyerek şayet bütün Fransızların usûlü dairesinde reyleri toplanırsa inkılap aleyhinde zuhur edeceğini iddia eden bedhahların sözlerini tekzip etti. Hakikaten bu defa âmmenin reylerine müracaat edildiği halde bütün Fransa'nın inkılaba taraftar olduğu tamamen açığa çıktı.

Millî Asker taburları yüz kişide altı vekil seçtiler. Bu vekiller kaza merkezlerinde toplanarak, eğer kaza Paris'ten en az 100 fersah uzakta ise iki yüz ve daha uzakta ise dört yüz kişide bir mebus seçerek Paris'e gönderdiler. Fransa'nın her tarafından gelen binlerce mebus Paris'te toplanarak âdeta bir Millî Meclis teşkil ettiler. Kara ve deniz askerleri dahi bu "Federasyon"a iştirak eylediler. Her bir alay en kıdemli bir subay, en kıdemli bir küçük subay ve yine en kıdemli dört nefer gönderdi. Askerî limanlarının hepsinden bahriye mebusları gayet mühim neticeler hâsıl etti. Çünkü Paris'e gelen mebuslar daha sonra kıt'alarına gittikleri zaman inkılap-perverce yeni fikirleri askerler arasında yayıp yaygınlaştırdılar. Hatta Marki de Boilly hâtıralarında "federasyon" şenliklerinden sonra değil Fransızların, Fransızca bilmeyen yabancı askerlerin bile subaylara itaat etmeme-

ASSEMBLÉE LÉGİSLATİVE
[YASAMA MECLİSİ]
1 EKİM 1791- 20 EYLÜL 1792

-I-
Siyasi Müzakereler

Yeni Millî Meclis'in Teşekkülü ve Toplanması: Yeni Millî Meclis 1 Ekim 1791 tarihinde Paris'te Manége dairesinde toplandı. Bu meclis üyeleri için yapılmış olan seçimler toplantı tarihinden bir buçuk ay evvel başlamıştı. Gerçekten birinci Millî Meclis 27 ve 28 Mayıs 1791 tarihli emirnamelerle siyasi haklara sahip vatandaşları yeni mebusları seçmek için 12 ilâ 15 Haziran tarihine kadar ikinci seçicileri tayine davet etmişti. Bundan dolayı evvela birinci derece seçimleri XVI. Louis'nin Varennes'e firarından evvel yapılmıştı. Kralın firarından sonra Millî Meclis üyeleri mevcut durumları hemen haleflerine mevkilerini terk edemeyecekleri derecede vahîm gördüklerinden, ikinci seçicilerin reylerinin toplanmasını tehir etti. Bu suretle bütün departmanlarda mebuslar ancak 25 Ağustos'tan 5 Eylül tarihine kadar seçildiler. İşte bunun içindir ki yeni Millî Meclis mutedil fikir sâhiplerinden, krallık taraftarlarından oluşmuş oldu. Yeni mebuslar yalnız kayıtlı reyler usûlüyle ve devlete vergi veren sınırlı sayıda seçmenler tarafından seçilmiş olmakla kalmamış, belki ikinci seçiciler kralın Varennes'e firarından evvel, yani XVI. Louis'nin hüsnüniyetinden bütün milletin tamamıyla emin bulunduğu bir zamanda tayin edilmiş olduklarından, her taraftan krallık taraftarı mebuslar geldi. Mesela, Paris ahalisi âmme hâkimiyeti taraftarı iken, çoğu Füyyan Kulübüne mensup olan veya mensubiyetinden şüphe edilen kişilerden mürekkep olmak üzere meşrutiyet taraftarlarını mebus çıkarmıştı. Paris'in 24 mebusundan ancak üçü dördü Jakoben idi.

Birinci Millî Meclis kendi üyelerini yeni seçimlerde mebus olmaktan men etmiş olduğu için yeni mebuslar yeni ve genç adamlardı. Hatta üyeleri bu kadar genç hiçbir meclis-i mebusan görülmemiştir. Çünkü mebusların büyük çoğunluğu henüz 26 yaşında yoktu. Condorcet ve Brissot gibi birkaç kişiden maadası meçhuldü. Maamafih bu genç mebuslar tecrübeden mahrum değildiler. Birçokları millet tarafından seçilen diğer memuriyetlerde siyasi hayata aım atmışlar; yeni Anayasa'yı tatbik ile mükellef olarak âmmenin işleri hakkında bilgi sâhibi olmuşlardı.

Assemblée législative'in Dâhilî Teşkilatı: *"Assemblée constitutiante"* yani birinci Millî Meclis 13 Haziran 1791 tarihinde *"Assemblée législative"* denilen ikinci bir meclisin dâhilî nizamnamesini [iç tüzüklerini] belirlemişti. Her iki meclisin nizamları [iç tüzükleri] aynıdır. İkinci meclis şubelere, encümenlere ayrıldı. Bilhassa tarassut [gözlem] ve diplomasi encümenlerinin vazifeleri pek mühimdi. "Assemblée législative" dahi birinci mebuslar meclisi gibi kuvvetler ayırımı kaidesine riayet edeceğini ilan etmekle beraber icra kuvvetlerinin birçok işlerine müdahale etti. Mesela, 7 Mart 1792 tarihinde, *"Ülke dâhilinde sükûn ve intizamı iade için en münasip vâsıtaları araştırmak ve tetkik etmek üzere"* olağanüstü bir encümen kurdu. Bu encümen –aşağıda göreceğimiz Jironden bakanlar kurulunun idaresi zamanında tatil edilmekle beraber- "Konvansiyon" zamanında Âmme Selameti Komitesi'nin göreceği vazifeleri az çok bir farkla üstlendi. Bundan başka Millî Meclis birçok defalar departmanlara, ordulara üyeleri arasından özel görevliler gönderdi.

Fransa, yeni mebuslarına 1791 Anayasası'nı sıradan haller ve, barış ve asayiş içinde tamamen tatbik ettirmek vazifesini yüklemişti. Fakat yeni Millî Meclis inkılabı krala karşı savunmak için bu Anayasa'yı kendi eliyle bozmaya mecbur oldu.

Fırkalar: Sağ Cenah ve Merkez: Millî Meclis'in sağ cenahında bir dereceye kadar birlik vardı; görünüşte, kurulmuş bir siyasi fırkaya [partiye] benziyordu. Kendilerine "Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları" ünvanını veren sağ taraf üyeleri daha ilk toplantıda birleşmişlerdi. Fırkanın hatiplerinden biri olan Mathieu Dumas diyor ki:

> *"O gün kaç kişi olduğumuzu saydık; 160 kişi idik. Bu yüz altmış kişiden hiç birinin fırkadan ayrılmayacağına emindik."*

Bir müddet sonra, merkez üyelerinin hepsi bu mühim fırkaya katıldılar. Fırkanın önderleri Vaublanc, Mathieu Dumas, Ramon, Théodore de Lameth, Stanislas de Girardin, Lemontey, Jaucourt, Quatremère de Quincy, Bonnieux idi. 1792 senesi Şubat'ında sağ cenahın üyeleri iki yüz elliye çıktı. Nihayet, mühim hallerde, mesela ileride beyan edeceğimiz Lafayette meselesinde, bütün merkezi etrafında toplayarak mecliste ekseriyeti sağladı. Fırkada hiç kimse eski idare taraftarı veya 1789'da konulan temel kaideler aleyhinde değildi. Fakat hepsi XVI. Louis'nin ne yaparsa yapsın Anayasa'nın kendisine verdiği hüküm ve nüfuzu tamamen muhafaza etmesini istiyorlardı. Bu siyaset Füyyanların politikasıydı.

Merkez fırkası namını alan 250 veya 300 mebus kendilerine "Bağımsız" namını veriyorlardı. Bunların arasında en tanınmış olanları Pastoret, Bigot de Préameneu, Lacuée idi. Bu kişiler hiçbir fırkaya dâhil olmadıklarını iddia etmekle beraber "Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları"nın siyasetini kabul etmiş oldukları ve bu suretle çoğunluğu onlara sağladıkları âşikârdı.

Sol Cenah: Jirondenler; Montanyarlar: Jirondenler ve Montanyarlar tabirleri üçüncü Millî Meclis olan Konvansiyon'dan evvel kullanılmıyordu. İkinci Millî Meclis'in ilk açılışında ancak iki fırka, yani sağ ve sol cenahlar, başka tabirle Füyyanlar ve Jakobenler görülüyordu. Bütün sol cenah –Jakoben Kulübüne yazılan 130 mebus dahi dâhil olmak üzere- aynı siyaseti takip ediyor; yani kralı gözaltında bulundurmak, krallığın hüküm ve nüfuzunu millî hâkimiyete tâbi tutmak istiyordu.

Sol cenahtaki fikir ayrılıkları –aşağıda tafsilatıyla beyan edeceğimiz- muharebe meselesinden dolayı ortaya çıktı. 1791 senesi başlarında Jakobenler Kulübü'nde mebus Brissot ile Gironde havalisi mebusları olan etrafındakiler hürriyetperverce fikirlerin silah vâsıtasıyla başka memleketlere neşredilip yayılmasını tavsiye ettiler ve gerek Fransa aleyhinde oluşturulan devletler ittifakının emellerini engelleyici set çekmek, gerek 1789 temel kaidelerini bütün dünyaya neşretmek için bütün Avrupa kavimlerini hükümdarları aleyhine isyan ettirmek istediler. Robespierre, *"Silahlanmış misyonerlerin hiçbir memlekette hoşa gitmeyeceğini"* söyleyerek bu usûlü gayet tehlikeli buldu ve diğer taraftan Fransa'nın askerî gücüne nazaran devletler ittifakına ehemmiyet vermeyerek tecavüze başlanmasını ihtiyat

kuralına uygun görmedi. Muharebe aleyhinde bulunmak hususunda hemen hemen yalnız kalmıştı. Fakat değerlendirmelerini o derece açıklık ve kesinlikle ifade etti ki en aşırı vatanperverlerden birçoğunu kendi safına çekebildi. Bu vatanperverler muharebe ve silahla fikirlerini yaymak taraftarı olmakla beraber Avrupa hükümdarlarına harp ilan etmezden evvel Fransa kralını tamamen mağlup ve inkılabı dâhilen güçlendirmek lüzumuna inanıyorlardı.

Jirondenlerle –ki o zaman "Brissot taraftarları" namıyla da anılıyorlardı- Robespierre taraftarları arasındaki ihtilaf yalnız muharebe meselesine münhasır değildi. İki hizip arasında dinî meselelerden dolayı da fikir ayrılıkları vardı. Robespierre, Jean Jacques Rousseau'nun *Emile* adlı eserindeki dinî fikirleri kabul etmiş bir hıristiyan sıfatıyla söz söylüyor; hitabet kürsüsünde tam bir ciddiyetle Allah'tan, ilahî hikmetten bahsederek kulüpteki dinleyicilerin, kadınların, halkın hoşuna gidiyordu. Jirondenlerin çoğu ise Voltaire'in fikir ve nazariyelerini kabul etmişler, *Ansiklopedi* müessislerinden ve hıristiyanlık aleyhtarlarından meşhur Condorcet'yi aralarına almışlardı. Jakoben Kulübünün 26 Mart 1792 tarihli toplantısında Gironde mebuslarından Guadet yazılan bir beyanname müsveddesine Robespierre'in dindarca bir fıkra ilave etmesine itiraz eyledi; Robespierre acı cevaplar verdi. Dinî fikirlerdeki ihtilaf muharebe meselesinin doğurduğu çekişmeleri şiddetlendirdi ve o zamandan itibaren fırka –daha sonraları Jironden ve Montanyar namlarıyla anılan- iki kısma ayrıldı.

Gironde mebuslarından Guadet, Vergniaud, Gensonné gibi zatlar Brissot'nun aracılığıyla Condorcet, Madam Roland, Paris Belediye Reisi Pétion ile birleştiler; fakat müstakil bir siyasi fırka teşkil etmediler. Maamafih "Assemblée législative"in ilk toplantısından itibaren Jirondenlerin her biri fikir ve hareketlerinde istiklallerini muhafaza etmemekle beraber, aralarında müşterek bazı siyasi emeller mevcuttu. Kralın firarı bunlarda cumhuriyet fikirlerini uyandırdı. 1791 ve 1792 senelerinde hepsinin kalben cumhuriyet taraftarı olduklarına şüphe yoktur. Lakin bütün Fransa'nın cumhuriyet taraftarı olmadığını biliyorlar ve Anayasa'ya dayanan bir krallığı kabul ediyorlardı. Yalnız kralı bir cumhur reisi menzelesine indirmek istiyorlardı. Kral, tutumunu inkılap fikirlerine uydurursa makamını, şeref ve haysiyetini muhafaza edecek; fakat Anayasa hükümlerini ihlal eder veya bozarsa, ünlü hatip Vergniaud'un dedi-

ği gibi Eski Yunan'ın müstebit liderlerinden Lysandros'a benzer ise, hal' olunacaktı. İşte Vergniaud, Isnard, Guadet gibi mebusların 1792 senesi zarfında XVI. Louis aleyhine şiddetli nutuklar irad eylemelerinin sebebi budur.

Millî Meclis'in sol ucu Robespierre taraftarlarından mürekkep değildi. İlk Millî Meclis üyelerinden olduğu için ikincisine dâhil olamayan Robespierre, Jakoben Kulübünde etkili oluyordu. Hicivli risale ve makaleleriyle kamuoyunu heyecanlandıran Marat ve Danton dahi mebus değildiler. Bununla beraber Merlin, Chabaut, Basire isminde üç mebus Kordelye Kulübünü Millî Meclis'te temsil ediyorlardı.

"Assemblée législative"in İlk Toplantısı: Millî Meclis ilk toplantılarında gayet tereddütlü ve renkli göründü. Birinci içtimada, on beş günde bir değiştirilecek olan reisi seçildi. Bu seçim için üç defa rey toplandı. Sonunda Füyyanların adayı Pastoret 211 rey ile riyaset makamına geçti. Jakobenlerin adayı 158 rey kazanmıştı (3 Ekim 1791).

Kral garip ve beceriksizce bir tedbir almış; Millî Meclis'e üç gün sonra gideceğini bildirmişti. Meclis bu tehiri kötüye yordu; sarayın kralın nüfuzunu millî hâkimiyetin üstünde göstermek istediğini zannetti. Birçok mebusların ve bilhassa Gauteaunne'un teklifi üzerine kral hakkında "efendimiz" ve "haşmetpenah" tabirlerinin kullanılmayarak "Fransızlar kralı" ünvanıyla hitap edilmesine, kral meclis salonuna dâhil olunca ayağa kalkılmasına, fakat bundan sonra arzu edenlerin yerlerine oturup şapkalarını giymelerine, riyaset kürsüsünde birbirinin tamamen aynı iki sandalyenin bir sırada bulundurulmasına ve kralın reisin solundaki sandalyeye oturmasına karar verdi. Bu karar, hükümdarlık tahtını kaldırmak, kralı Millî Meclis'e tâbi bulundurmak demekti.

Fakat o gece birçok kadınlar, entrikacılar, nüfuz ve şöhret sahibi adamlar, birinci Millî Meclis'te mebus olanlar yeni meclis üyelerini gördüler; türlü türlü vâsıtalarla iknaya çalıştılar; şayet meclis, kararında ısrar ederse kralın bizzat meclise gitmeyerek vekillerini göndereceğini söylediler… Yirmi dört saat sonra mebusların fikri değişmişti. Meclis ertesi günkü toplantısında eski kararı feshetmedi, yalnız uygulanmasını tehire karar verdi.

Ekim'in 7'nci günü XVI. Louis Millî Meclis'e gitti. O zaman mecliste Jakoben veya Füyyan, sağ veya sol cenah gibi fırkalar görülmedi; bütün meclis krallık taraftarı oldu; hep bir ağızdan *"Yaşasın kral!"* nidası işitildi. Dinleyiciler arasındaki kral taraftarları Millî Meclis'e bir mukabele olmak üzere *"Yaşasın Haşmetpenah!"* diye bağırdılar. Kral, Duport tarafından yazılan nutku okudu; Millî Meclis'in tanzim edeceği kanunları saydıktan sonra inkılabın artık sona erdiğini söyledi. *"Millî Meclis ile kral arasında dâimî bir birlik ve bozulmaz bir karşılıklı emniyet bulunması"* lüzumundan bahsettiği zaman şiddetle alkışlandı. Reis Pastoret, cevabî nutkunda, kralın milletin muhabbetine muhtaç olduğuna dair söylediği sözleri îma ederek *"Efendimiz, biz de sizin tarafınızdan sevilmeye muhtacız."* dedi.

Kralı alkışlamakta birleşen Millî Meclis meşrutiyetçi krallık taraftarlarıyla Jakobenlerin tutumları arasında tereddüt ediyordu. Bu iki fırkadan birine dayanarak Millî Meclis'te ekseriyeti teşkil etmek krala ait bir vazifeydi. Fakat saray Füyyanlardan dahi rakipleri kadar nefret ediyor ve bunlar arasına nifak ve tefrika koymaktan, birbirleri aleyhine düşürmekten başka bir şey düşünmüyordu. Başlangıçta Füyyanlara meyletti; bunların kamuoyu üzerinde nüfuz ve itibarları kalmayıncaya kadar yardımlarına güvendi. Bir müddet sonra Jirondenler kuvvet kazanarak mutedil fikir sahibi olan rakiplerinin yerine geçtiler. Bunun üzerine Champ-du-Mars meselesinden beri kralın adamı sayılan Lafayette Millî Askerler Başkumandanlığından istifa etti. Bailly belediye başkanlığında kalmaya cesaret edemedi; o da istifasını verdi. Lafayette belediye başkanlığına adaylığını koydu ise de –rivayete göre- kraliçe tarafından men edildi. Mutedil fikir sahipleri belediye reisi seçimine müdahale etmediklerinden Pétion reislik makamına geçti. Manuel ve Danton belediye vekili ve muavini oldular. Kısacası aşırılar fırkası 1791 senesi sonunda Paris'te rakiplerine galebe etti ve Millî Meclis'te dahi çoğunluğu kesin surette kazanmış gibi göründü.

Jironden denilen bu fırka –ki o tarihte Jakoben namıyla anılması daha münasiptir- sarayın şüpheli siyasetine karşı birleşmişti. Saray o kadar garip bir siyaset takip ediyordu ki birbirlerinin tamamen zıddı olan adamları aynı vekiller heyetinde toplamıştı. Hakikaten Bertrand de Molleville gibi bir mürteci, Cahier de Gerville gibi bir vatanperver, De Lessert gibi ne yapacağını bilmez bir müterediddit,

Avignon olaylarını ve katliamı gösteren bir resim

Narbonne gibi bir entrikacı vekiller heyetinde bulunuyordu. Vekiller heyetinin [bakanlar kurulunun] ne kat'î bir programı mevcuttu, ne de üyeleri arasında fikir birliği bulunuyordu. Dumouriez'nin dediği gibi *"Vekiller, en sâkin ve âsude bir zamanda bulunuyorlarmış gibi birbirlerine darılmışlardı."* Bu vekiller heyetine [bakanlar kuruluna] "Füyyan Vekiller Heyeti" namını vermek doğru olamaz. Gerçi Barnaud ile Lameth bakanları uzaktan idare etmek zannında bulunmuşlarsa da bakanlar kurulu meşrutiyet perdesi altında sarayın politikasını örtüyor, dâhilen ve hâricen entrikalar çevirmek ve bu entrikaların doğuracağı karışıklıktan faydalanmak siyasetine âlet oluyordu.

Avignon Kıtalleri: Hükümdar nutkunun kaplerde uyandırdığı barış ve birlik ümidi çok zaman devam etmedi. Avignon'da meydana gelen âni ve müthiş kıtaller kamuoyunu ayağa kaldırdı. Papalık makamına bağlı iken birinci Millî Meclis tarafından Fransa'ya ilhak edilmiş olan Avignon'da kamuoyu yatışmamıştı. Burada iki fırka vardı: Biri belediye fırkası, diğeri evvelce Carpentras muhasarasında kullanılmak üzere toplanmış olan küçük bir askerî birlik. Papalık taraftarlarıyla Fransa'ya ilhak taraftarları da mevcut idi. Papanın vekili şehirden gittikten sonra müthiş karışıklık, hükûmetsizlik başgösterdi. Fırkalar iktidar mevkiine geçmek için kavga ediyorlardı. O sırada asker taraftarlarından olan Lescuyer isminde bir belediye kâtibi halkın aşağı tabakası tarafından bir kiliseye götürülerek müt-

Avignon olaylarında Glaciére Kulesine atılarak öldürülenler

hiş bir işkenceye düçar oldu; yaraların tesiriyle telef oldu. Belediye kâtibinin taraftarları tam bir vahşetle intikam aldılar. Evvelce katırcılık eden Jourdan isminde bir adam –ki daha sonra general olmuştur- bunların başına geçti; ele geçirebildikleri erkekleri, kadınları, çocukları Glaciére denilen bir kulenin mahzenine attırdı; hepsini öldürdü. Sonunda asayişin sağlanması için asker gönderildi. Başlıca suçlular tutuklandılar; fakat daha sonra, yani 19 Mart 1792 tarihinde genel aftan istifade ettiler.

Avignon olayları bütün Fransa'da acı bir tesir oluşturdu ve herkes tarafından yaklaşan büyük bir felaketin belirtisi gibi telakki edildi.

Dinî Meseleler Vesâire: XVI. Louis'yi inkılaba düşman eden şey dinî mesele idi. "Assemblée législative" ile XVI. Louis arasında şiddetli bir ihtilaf zuhuruna da yine bu mesele sebep oldu. Ruhban kadrosunun yemini meselesinin bütün Fransa dâhilinde ne büyük karışıklıklar doğurduğu Büyük İhtilalin dinî tarihine ait fasılda görülecektir. Yemin eden ve etmeyen rahipler arasındaki çekişmeler iç savaşa yol açtı. Birinci Millî Meclis tarafından Vendée ve Desvres cihetlerine gönderilmiş olan Golois ve Gensonné ismindeki iki komiserin raporu 9 Ekim 1791 tarihinde "Assemblée législative" tarafından tetkik edildi ve rahiplerin batı Fransa'da yeni idare aleyhinde bir karşı-inkılap hazırlamakta oldukları anlaşıldı.

Millî Meclis Kasım'ın 29'uncu günkü toplantısında yeni ruhanî teşkilatı kabulden imtina eden bütün rahiplerin sekiz gün zarfında millete, kanuna ve krala sadâkat yemini etmelerine ve etmedikleri takdirde tahsisatları kesilerek kendilerine "şüpheli şahıslar" nazarıyla bakılmasına karar verdi. Kral bu kararı tasdikten imtina ve imtinaında ısrar etti. Din meselesinden kaynaklanan karışıklıklar arttığı zaman Millî Meclis yeminsiz rahiplerin sürgün ve uzaklaştırılmalarına karar verdi (27 Mayıs 1792). Kral bu kararı dahi kat'î surette reddetti.

Dâhilî tehlike, hâricî muharebe tehlikesinden daha büyük görünüyordu. "Assemblée législative"in toplanma devresi devam ettiği müddetçe birçok departmanlarda karışıklıklar vukuuna sebep yalnız dinî mesele değildir. Siyasi ihtiraslar, inkılap aleyhtarlarının manevraları, Kilise mülklerinin satılması meselesi, yeni mevzuat ve kanunların zaaf ve kusuru, bazı memurların atâlet veya kötü niyetleri, bilhassa şehirlerde erzak ve yiyecek tedariki gibi durumlar –burada tafsilatına girişmekte fayda göremediğimiz- türlü türlü kargaşalara sebep oldu.

Mülteciler Hakkında Alınan Kararlar: Başlangıçta inkılabı en ziyade tehdit eden tehlike hâriçten geliyordu. Yabancı ülkelere firar etmiş olan mültecilerin Ren hududunda toplanmaları, vatanlarına karşı tehditkâr bir vaziyet almaları Millî Meclis'i telaşa düşürdü. Bu mesele hakkında uzun uzadıya müzakereler cereyan etti. Condorcet bütün göçmenlere ait emlak ve arazinin zaptedilip el konulmasını ve kendilerinden Anayasa'ya sadâkat yemini istenmesini teklif ediyordu. Fakat yeni meclisin en nüfuzlu ve muktedir hatiplerinden Vergniaud ile İsnard bu tedbiri yetersiz buluyorlardı. Nihayet, 31 Ekim 1791 tarihinde, meclis şu kararı verdi:*"Kralın biraderi Louis Stanislas Xavier iki ay zarfında Fransa'ya dönmezse naiplik hakkından düşürülecektir."*

Sonra, 9 Kasım tarihinde, Millî Meclis mülteciler hakkında aşağıdaki kararları aldı:

> *"Fransa hududu hâricine kaçmış olan Fransızlar vatana ihanet cürmüyle itham edileceklerdir. Şayet 1 Ocak 1792 tarihinde yine yabancı ülkelerde toplu bir halde bulunurlarsa kanunî takibata ve idam cezasına düçar olacaklardır. Göç etmiş Fransız prensleriyle memurlar*

dahi 1 Ocak'tan önce dönmezlerse haklarında aynı muamele icra kılınacaktır. İmtina edenlerin malları ve mülkleri –kadınlara, çocuklara ve alacaklılara ait haklar saklı kalmak şartıyla- millet namına idare edilecektir. Firarî subaylar ve askerî fertler hakkında dahi aynı cezalar tatbik olunacaktır. Firara teşvik idam cezasını gerektirir. Bunları muhakemeyle görevli Millî Yüksek Mahkeme Ocak ayının ilk yarısında toplanacaktır."

XVI. Louis alınan bu kararları dahi tasdik etmedi. Yalnız biraderlerine Fransa'ya dönmeyi emretti. Bunlar –kendi ifadelerine göre- krala olan merhamet ve muhabbetlerinden dolayı avdet edemeyeceklerini bildirdiler. Biraderlerinden büyüğü Millî Meclis'in kararına alaycı bir mektupla cevap verdi.

XVI. Louis'nin gerek rahipler, gerek göçmenler hakkındaki kararları tasdikten imtina etmesi Millî Meclis'te pek fena bir tesir oluşturdu. İsnard bu münasebetle irad ettiği bir nutukta:

"Fransız inkılabına artık bir son verilmelidir." dedi.

-II-
İnkılap ve Avrupa

Avrupa ile İhtilafın Sebepleri: Mülteciler meselesi Fransa inkılabı ile Avrupa hükûmetleri arasında ortaya çıkan mühim ihtilafların ancak bir safhasıdır. 1789 olayları Avrupa'nın hemen hemen her tarafında güzel karşılanmayı andırır bir merak ve tecessüs uyandırmış ve hatta bazı yerlerde halkın muhabbet ve heyecanına sebep olmuştu. Diğer taraftan yabancı devletler Fransa'nın dâhilî ihtilaflara düşerek hâricî işlerdeki nüfuz ve kuvvetini kaybettiğini görmekten memnun olmuşlardı. Avrupa hükümdarları Fransa inkılabına silahla nihayet vermeyi talep ve istirham eden göçmenlerin sözlerine pek az ehemmiyet veriyorlardı. Çünkü, başlangıçta inkılaptan kaynaklanan karışıklıklarda kendileri için korkacak bir şey görmemişlerdi. XVI. Louis memleketindeki "müfsit"leri korkutmak için yabancı devletlerin Fransa'yı silahla tehdit etmelerini gizlice talep ettiği zaman vahî [boş], müphem [belirsiz] teminattan başka bir cevap alamamıştı. Fakat Varennes olayı haber alındığı ve hükümdarlık makamına hakaret edildiği anlaşıldığı zaman Avrupa hükümdarları XVI. Louis'nin başına gelen felaketin kendilerine dahi ait olduğunu hissetmeye ve hürriyetperverlik fikirlerinin memleketlerine sirayetinden korkmaya başladılar. Brissot ile Jirondenlerin hürriyet ve inkılabı bütün memleketlere yaymak ve yaygınlaştırmak siyasetini desteklemeleri üzerine hükümdarların gözleri açıldı.

Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm ile Avusturya İmparatoru II. Leopold 27 Ağustos 1791 tarihinde Pillnitz şehrinde mülakat ederek müzakerelerde bulundular. XVI. Louis bu iki hükümdarı kavilden

fiile geçirmek için hayli çalıştı. Bu konudaki gizli yazışmaların evrak ve vesikaları daha sonra ele geçirildi. Anayasa'ya yemin etmiş olan Fransa kralı, 3 Aralık 1791 tarihinde, Prusya kralına yazdığı bir mektupta ahvâlin memnuniyete şâyân bir surette ıslahı ve inkılabın sair Avrupa memleketlerine sirayet eylemesinin önlenmesi için en münasip tedbirin kuvvetli bir orduya istinad eden bir kongre akdinden ibaret olduğunu temin ve tekrar etti.

Rusya hükûmeti Lehistan'da serbest kalabilmek için Avusturya ve Prusya'yı Fransa işlerine müdahaleye teşvik ediyordu. Yavaş yavaş bu iki devlet silahla müdahale fikrini kabule temayül etmekteydi. İmparator II. Leopold sulh ve selametin muhafazasını istiyordu. Fakat Fransa inkılabı ile Avrupa müstebit hükûmetleri arasındaki zıddiyet ve ihtilaf her gün daha şiddetli, daha vahîm bir şekle giriyordu. Artık kanlı bir muharebe vukuuna mâni olmak mümkün değil gibi görünüyordu. Bu zan ve kanaat o derece yayıldı, yerleşti ki muharebeyi önlemek için hiçbir şey yapılmadıktan başka, patlak vermesi de çabuklaştırıldı.

Fransa'nın Avrupa'dan şikâyeti sebepleri mültecilerin Alman prenslerinin yardımıyla hudut üzerinde silahlı ordular teşkiline çalışmalarıydı. Avusturya'nın şikâyet sebebi Alman prenslerinin Alsace kıtasındaki mâlikânelerinde derebeylik hukukundan mahrum edilmeleriydi. İmparator, göçmenleri dağıtacağını vaad ediyor; fakat şayet Fransa göçmenler meselesinden dolayı saldırırsa Tréves Elektörüne[39] yardım edilmesini ordusuna emrediyordu. Viyana sarayı kibirli notalarıyla Fransa'nın iç işlerine karışıyor, Jakoben Kulübünü suçluyor ve krala hareketlerinde serbestîye mâlik bir hükümdar nazarıyla bakmaktan imtina ediyordu. Alsace'da mâlikânelere sahip olan Alman prenslerine gelince; Fransa hükûmeti bunların lağvedilen derebeylik haklarına karşılık tazminat ödemeyi teklif etmekteydi. Almanya Diyet Meclisi ise bu teklifi reddederek Fransa'nın kanunlarını değiştirmesini, 4 Ağustos emirnamelerini geriye almasını istiyordu. Muharebeden nefret eden İmparator Leopold 1 Mart 1792 tarihinde vefat etti. Oğlu ve halefi olan II. François yirmi dört yaşında bir gençti; muharebe taraftarlarının etkisi altında kaldı.

---

[39] "Electeur", yani müntehap [seçici], vaktiyle Almanya imparatorunu seçmeye yetkili olan prens veya piskoposlara denilirdi.

DİZİN

12 Germinal Olayı 432
15 Aralık 1792 Emirnamesi 460
1789 Cemiyeti 274
1791 senesi Anayasası 657
1792 "Federe"leri 316
1793 Anayasası 378-380, 398, 400, 433-434, 438, 487, 533, 537, 539-540, 544
19 Kasım 1792 Emirnamesi 10, 458
"10 Ağustos Belediye Meclisi" 321
10 Ağustos inkılabı 328-329
10 Ağustos olayı 327, 721
10 Senesi Anayasası 775-776
3 Senesi Anayasası 438, 530-532, 536-537, 545, 547-548, 550, 554, 557, 565, 568-570, 667, 747, 751, 763, 775
6 Senesi Seçimleri 549
7 Senesi Seçimleri 552
8 Senesi Anayasası 751-753, 755, 759, 762, 766, 775, 777, 779
"92 Gönüllüleri" 311
Aar 648
Abbey Hapishanesi 158, 321, 338, 342-343
"Abdullah Menou" 629
Abercromby 807-808
Abrial 759
Acton 638
Adâlet Komitesi 404
Adam Smith 101
Adda 589, 591, 643-644, 793
Adrien Duport 267, 270, 274, 345
Afüv Komitesi 404
Ahali Encümeni 411, 413, 426
Ahlak İlmine Giriş 713
Aix 41, 120, 363, 437, 467-468, 613, 673, 725
Aix-la-Chapelle 363, 467-468
Akkâ 623-625, 813
Albay Che 608
Albay Tat 608
Albert Sorel 18, 453, 517, 526
Albert von Sachsen-Teschen 454-455
Albret 113
"Alcest" 514
"Alcid" 514
Alençon 117
Alessandria 590, 645-646, 793-794
Alexander Dumas 516
Alexandre de Lameth 270, 274, 277
Alexis Dubois 435
Alfred Rambaud 650
"Ali Bonabardî" 629
Alkmaar 652
Allebroges 323
Allier 546
Alman 18, 159-160, 163, 179, 199, 237, 291-292, 299, 312, 329, 447, 453, 466, 493, 506, 508, 526-528, 573, 640, 803, 816-817
Alman prensleri 299, 312, 506
Almanya 92, 212, 291-292, 299, 447, 450, 452, 466, 506, 519, 527-528, 530, 555, 574, 581-582, 584, 586, 597, 604, 633, 640, 643, 787, 795, 799, 802-803, 809-810, 815-817
Almanya Diyet Meclisi 291
Almanya Seferi 586
"Alobruj Lejyonu" 447
Alpona bataklıkları 595
Alp Ordusu 523, 544
Alp ordusu 384
Alsenitz 793
Altenkirschen 578, 582, 585, 587
Altorf 648, 650
Amar: 418
Amberg 582, 584
Amerika Fırkası 80
Amerika Muharebesi 68
Amiral de Coligny 724
Amiral John Gravis 610
Amiral Keith 789, 806
Amiral Parker 610, 803
Âmme Emniyeti Komitesi 401-403, 415-416, 421-422, 425
Âmme Hâkimiyeti 262, 264, 267-268, 272, 275, 280, 378, 380-381, 438, 460-461, 466, 477, 504, 528, 531, 533, 537, 539, 546-547, 549-550, 555, 561, 611, 634-636, 727, 747, 751, 769, 778, 815
Âmme Hâkimiyeti Partisi 611
Âmme Selameti Komitesi 281, 365-366, 368-374, 376-379, 381-383, 386, 393-394, 397, 400-403, 406-407, 410-411, 413, 415-417, 419-420, 425-426, 428, 431-432, 435, 445, 481-483, 486-489, 493, 495-496, 499-501, 505, 509-510, 516, 519-520, 526-530, 547, 556, 589, 688, 703-704, 711, 716, 749
Ampfing 796
Amsterdam 92, 467, 521
Anacharsis Cloutz 268

Anarşi 187
Anayasa 202, 204, 209, 211-212, 217-218, 232, 235, 240-242, 245, 254, 257, 259, 266, 269-270, 274-275, 279, 281-283, 288, 291, 293, 306, 308, 314-315, 320, 326, 348, 350, 353, 357, 379-383, 398-400, 433, 438-439, 487, 497, 531, 533-534, 542, 552-553, 558, 566-570, 572, 655, 657-658, 660, 674, 680-681, 690, 696, 752-763, 767-768, 770, 772-773, 776-778, 787, 791
Anayasa Encümeni 270, 353, 379, 398, 696
Anbeque 39
Ancona 603, 801
Anderlecht 456
Andernach 523
André Dumont 421, 682
Angen 787
Angers 112, 124, 574
Angers Üniversitesi 124
Anglikan Kilisesi 606
Anibal 591, 766, 791
Anjou 209, 388
Şansel 498-499
Anselm 449
Ansiklopedi 35, 95-98, 102, 283, 668
Anvers 456, 518
Aranda 295, 466
Arboga 698, 718
Arcis-sur-Aube 729
Arcole Muharebesi 596
Ardenne Ordusu 517
Ardennes 328, 490, 498
Aréna 570, 572, 750, 769
Aretöz Çeşmesi 620
Argenteuil 277
Argonne 345-346
Argos de la Moselle 500
Argovi 635
Ariş 624, 627, 806, 808
Arşidük Charles 468, 574, 583-585, 597, 641, 643, 648, 786, 797
Arşidük Jean 795-797
Arşidük Piove 597
Ariege 559
Aristide Aubert Du Petit Thouars 621
Aristokrat 271-272
"Aristokratlar-Zâdegân" 271
Arkadia 98
aşırılar fırkası 80, 285
Arles Piskoposu 342
Arnavutluk 604
Arnheim 521
Arras 730
Arson 486
Arthur Dillon 345
Artois 39-40, 49, 71, 79, 105, 117, 140, 143, 151, 176, 238-240, 390, 476, 534, 781-782, 818
Aschaffenburg 795-796
Asinya 463, 536, 745
Askere Alma Kanunu 639
Askerî İlm-i Hal 644
Assamblée nationale 78, 222
"Assamble nationale constitutiante/ Kurucular Millî Meclisi" 269
Assemblée constitutiante 281
"Ateş şeytanı" 474
Atlas Okyanusu 512, 615
Auber 680
Aubert-Dubayet 474, 507, 534, 618
Audrien 769
Augen Beauharnais 631
Augerau 311, 571, 588
Augereau 524-525, 543-544, 548, 558, 579, 588, 590-591, 593-595, 601, 796
Augusburg 816
Aujar 210
Aulard 18-19, 675
Aut 790, 793
Autel de la Patrie=Vatan Mihrabı 260
Auteuil 201
Auton 234
Autry 346
Auvinior 454
Auxerre 58, 122
Aux-Trois [oktruva] 55
Avam Kamarası 820
Avam Sınıfı Nedir? 131
Avignon Kıtalleri 9, 286
Avrupa 17-18, 91-92, 100, 103, 212, 228, 237-239, 245, 276, 279, 282-283, 290-295, 297-298, 301, 309, 312, 316, 327-329, 341, 347, 359-360, 366-367, 369, 377-378, 388, 402, 427, 446, 449, 457, 464-467, 473, 477-479, 483, 491, 501, 504-506, 511, 526-527, 530, 547-548, 600, 632, 634, 637, 647, 658, 721,

743, 765, 768, 781, 783, 785-786, 799-800, 802-803, 809-811, 815, 817, 819
Avusturya 28, 34, 37, 39, 46-47, 70-71, 102, 106, 121, 198-199, 210-212, 238-241, 244-245, 290-293, 295, 297-302, 312, 316-317, 330, 332, 355, 394, 398, 438, 446-447, 454-457, 468-473, 476-482, 496, 498-499, 502, 506-507, 510-511, 516-517, 519-521, 523, 526-527, 530, 536, 543, 547, 573-574, 578, 581-585, 590-600, 602-604, 606-607, 611, 633, 637, 639-649, 652-653, 743, 756, 766, 785-787, 789-790, 792-799, 801-802, 816
Ayan Meclisi 722, 728
"Azgınlar" 272, 393
Azmzâde Abdullah Paşa 624
Bâbıâli 506-507, 617-618, 624
Babeuf 129, 433, 539-540, 550, 558, 564, 769
Bad 312, 583
Badajoz Muahedenamesi 809
Bad Dukası 312
Baden 782-783, 816
Bagnol 731
Bahriye mektebi 712
Baillon 524
Bailly 149-152, 154-155, 176-178, 181-182, 194, 201, 251, 262-264, 269, 274, 285, 397
Bale 10, 300, 427, 432, 449, 523, 527, 529, 536, 581, 599, 604, 607, 635, 648, 787
Bale Muahedenamesi 599, 604
Ballinamok 11, 613-614
baloncu bölüğü 718-719
Baltık Denizi 803
Bamberg 582
Bantry 609
Barante 143
Barbanten 524
Barbaroux 354
Barceno 594
Barére 268-269, 359-360, 366, 369, 372, 374-375, 382-383, 400, 414-415, 417, 420, 425, 428, 432-433, 445, 466-467, 488, 491, 505, 509-510, 550, 711-712, 742, 750, 757
Barnaud 84, 253-254, 258, 267, 270, 274-275, 277, 286, 332, 397, 726-728, 730
Baron de Luxembourg 480
"Baron de Nil" 622
Baron de Stael 482, 507, 526
Barras 386, 423, 426, 428, 431, 440, 458, 534, 540, 543-544, 547, 551-555, 566, 568-570, 580-581, 633, 642-643
Barthélemy 175, 481
Basire 284, 302, 407-408, 710
Basseville 466, 601
Bastia 387, 515
Bastille 42, 59, 66, 74, 83, 93-94, 164-174, 179, 184, 186-187, 194, 201, 236, 238, 257, 262, 305, 663, 733, 757
Batau Cumhuriyeti 528, 611, 634
Batist Ronar 455
Baudot 492, 500
Baurein 514
Bayonne 476, 482
Bearn 104, 117, 123
Beauharnais 189, 251, 275, 475, 495, 499, 581, 616, 631
Beaupré-Parillon 566
Beşeriyetin Terakkîleri Tarihçesi 721
Behmer (Bemer) 74
Bekir Paşa 618-619
Bel-Ail 29
Belavoux 41
Belbis 619, 807
Belçika 212, 297, 300, 330, 346, 353, 359, 363-364, 438, 447, 454, 456-457, 460-464, 466, 469-470, 473, 476, 481, 484-485, 515-516, 518-519, 521, 602, 604, 606-607, 641, 651
Belcour 385
Belgrade 525
Beliar 595-596
Bell 33
Bellegarde 472, 641, 648, 794-795
Belliard 808
"Belon" 804
Benezech 534, 543
Benjamin Constant 543, 658, 771
Benois 455
Bentabole 418
Berg 527
Bergen Muharebeleri 12, 651
Bergen-Op-Zoom 521, 528
Berlin 95-96, 297, 480, 527, 549, 732
Berlin Akademisi 732
Bern 616, 635
Bernadotte 311, 556, 562, 566, 579, 582, 584,

642, 780, 808
Bernier 535
Berny 28-29, 37
Berry 56, 681, 781-782
Bertaux 324
Berthier 579, 593, 616, 631, 636, 759, 767, 791, 811
Berthollet 490-491, 562, 600, 630-631, 712-713, 719
Bertier 178-181
Bertin 29
Bertrand de Molleville 285, 302
Besançon 82, 236, 675-676, 687, 709
Besenval 159-160, 162-163, 165, 236
Bessiéres 616
Beyaz Terrör 436-437, 537, 540
Beşyüzler Meclisi 531, 533, 543-545, 547, 549-551, 553, 555-556, 561, 565-567, 569-572, 656, 692, 751, 768
Biberach 585, 788
Bicêtre 343
Bignon 724
Bignot 773
Bigonnet 571
Bigot de Préameneu 282
Billaud-Varenne 321, 348, 351, 374, 382, 403, 405, 407, 415, 417, 419-420, 428-429, 432-433, 757
Bineu 818
Bingen 453, 473
Birinci Konsül 656, 753-755, 759-760, 762, 764, 766-774, 776-784, 787-788, 790-791, 798-800, 802-803, 805, 809-810, 813, 815-820
Birleşik İrlandalılar 607-608, 611, 613
Biron 57, 300-301, 450, 484, 495, 635, 642, 651-652, 756, 794
Bi'rü'ş-Şam 806
Biskaya 525
Bissegem 497
Bitz 501
Blin 571
Blois 137, 335, 684, 695
Bohemya 299, 582, 584
Boilleau 395
Boisgelin 673
Boissy d'Anglas 419, 434, 519-520, 545, 689
Bokage 390
Bologna 40, 105, 573, 601, 603, 780
Bologni 809
Bompard 614
Bompart 512
Bonaparte 386, 388, 440-441, 495, 507, 523, 543-544, 548-549, 554, 561-572, 576-577, 579-581, 584, 587-605, 607, 613, 615-619, 622-631, 633-634, 636, 639-640, 652-653, 656, 727, 747-752, 754-757, 759-762, 765-770, 772-788, 790-794, 797-798, 800-803, 805-820
Boncerf 62, 662
Bondy 67, 246
Bonet 611
Bordeaux 42-43, 60, 79, 82, 91, 369, 383, 476, 684, 728
Bordeaux Akademisi 91
Borgia de Bouin 48
Borg Mirodo 674
Borguan 529
Bouches-du-Rhône 383, 436
Bouchotte 484, 486, 497, 499-501, 509, 558, 758
Bouillé 236-237, 245, 330
Bouillon 58
Boulay 553, 572, 752
Boulou 524
Bouquey 704
Bourbon-Condé hanedanı 35
Bourcet 590
Bourges 254, 383, 684
Bourgoin 466
Bournonville 346-347, 466, 470-471, 484-486, 519
Bournot (Borno) 515
Bouvet 385, 609, 782
Bouvet de Lozier 782
Boyer-Fonfréde 362, 395
Bréard 366, 758
Bregas 273
Breisgau 330
Brendizi 799, 815
Brenta 594-595, 795
Brescia 592-594, 602
Bretagna 83, 104, 112, 120, 209, 214, 224, 265, 323, 388-390, 536, 559, 564, 608, 676, 688, 690
Bretvil 30

Brézet 151, 154-156, 160
Brienne 7, 76-77, 79, 81, 84-85, 109, 579, 625, 674
Brillard 519
Briot 561, 572, 750
Brisschah 585
Brissot 197, 258, 268-269, 281-283, 290, 292, 294-296, 302, 312, 342-343, 349-350, 355, 360, 362-363, 368, 375, 379, 395, 457-458, 466, 733
Brissot'nun İçyüzü 733
Brissot taraftarları 283, 368
Bröton 104, 265
Bröton Kulübü 265
Bruges 369
Brugge 518
Bruhly 30, 241, 265
Bruix 608, 808
Brüksel 300, 456, 463, 467, 469, 476, 516, 518
Brune 563-564
Brunswick 255, 317-319, 330-332, 344, 346, 370, 446, 473, 480-481, 499-502, 513, 520, 527
Brutus 470, 601, 681, 766
Buffon 97, 720
Buonarroti 539-540
Burck 606
Burgonya 8, 104, 209-210, 302
Burjuva 41, 49
Buruper 332
Bussolonge 794
Bütün Dinlerin Menşei 722
"Büyük korku" 187
Büyük Meclis 48
Buzot 156, 267, 275, 348, 352, 354, 357, 362-363, 375, 379, 396
Byron 585
Cabanis 562-563, 697, 751, 761
Cadiz 610, 619
Cadoudal 13, 781-782, 818
Cadroy 436-437
Caen 391-392, 476
Cafarelli 484, 616-617
Cahier de Gerville 285
Calais 542
Caldiero 595-596
Calonne 72-79, 108, 113, 238-239
Calvi 387
Cambrai 127
Cambré 496
Cambrei 137
Cami-i Kebir 629
Camille 161-162, 197, 264, 268-269, 348, 382, 403-405, 407, 409-410, 542, 545, 692, 733
Camille Desmoulins 8, 161-162, 264, 268-269, 348, 382, 403-405, 407, 409-410, 733
Camille Jordan 542, 545
Camille Jourdan 692
Campo-Formio Anlaşması 548, 635
Campre-Doon 611-612
Camus 156, 270-271, 274, 349, 460, 462, 470-471, 671, 758
Canclaux 390
Canin 610
Cannes 608
Cap 611, 800, 810
Capet 47, 357, 359-360, 394
Capitol 639, 687
Capusen Rahipleri Manastırı 305
Carcassonne 105
Carignan 498
Carluq 499
Carnot 314, 382-383, 407, 422, 425, 428, 432, 436, 472, 486-487, 489, 491-492, 496-497, 499-500, 516-519, 534, 543-545, 574, 608, 643, 698, 712, 749, 757, 759, 767, 771, 773, 784
Carnot-Fulen 499
Caroline 466, 638
Carpentras 286
Carrier 389, 428-429, 431
Carteaux 384, 386
Casabianca 621
Cassala 645
Cassano 12, 591, 643-644
Cassina Grossa 645
Castelnau 676
Castiglione 594
Castlebar 11, 613-614
Castricum 652
Catherine Théot 415
Catilina 420, 424
Cavaignac 525
Çavuş Frikas 575

Cazalés 213, 215, 273, 278
Cebelitarık 520, 615
Cebrî İstikraz 11, 556, 565, 750
Cémontville 506-507, 510
Ceneviz 446, 603
Ceneviz Cumhuriyeti 603
Cenova 467, 482, 514, 576, 590-591, 599, 603, 636, 645-646, 652, 787-790, 792-793
Centre 688
Centron 468
Ceracchi 769
Cerdagne 525
ceza kanunları 12
Ceza Muhakemeleri Usûlü 12, 664-665, 667
Cezzar Ahmed Paşa 623-626
Chabot 408, 751, 773
Chadieu 768
Chaillot 201
Chales 433, 492
Chalon 246, 253
Châlonnes 679
Châlons 345-346
Chambéry 448, 724
Chambon 355, 365, 436
Chamfort 731
Champagna 95, 106, 133, 345-346, 454
Champ-du-Mars 8, 162, 174, 187, 234, 236, 257-259, 261-264, 268, 278, 285, 293, 335
Champelier 189
Champollion 630
Champs-Elysées 162-163, 197
Chantilly 32
Charbonnier 515
Charette 389-390, 534-536
Charles de Lameth 275, 277
Charles Duvall 421
Charles Emmanuel 481, 636, 647
Charlotte Corday 391-392
Chartier 418
Chartres 189, 455, 473, 538, 684
Chartres Piskoposu 189
Chartroux 636
Châteauneuf-de-Randon 385
Châteauvieux Alayı 297
Chaumette 321, 337, 355, 410, 681, 769
Chauvalier 769
Chauvelin 464-465
Chazal 571, 751
Chazeaux 346
Chénier 462, 562, 682, 698-699, 704, 720, 730-731, 751
Cherbourg 296
Cheren 608
Choderlos de Laclos 255, 723
Choiseul Gouffier 506
Cholet 388, 394, 740
Chouan isyanı 388-389
Çiçeron 420, 766
Cienne 693
Çin 505
Cinayet Mahkemeleri 227
Cisalpin Cumhuriyeti 599, 604, 636, 639, 798, 814
Civita Castellana 638
Cizvit 27, 124
Clark 311, 600, 604, 608
Claviere 296, 303, 327, 372, 375, 377, 393, 396
Clemens Vencheslaus 450
Clément de Ris 769
Cleo 523, 527
Clérmont-Ferrand 748
Clermont Tonnerre 270, 273
Cléry 361
Clichy 246
Clonitz 480
Cluny 67-68
Cobentzil 476-477
Coffinhal 423
Colbert 29, 89, 742
Colli 589-591
Colliore 524
Collot d'Herbois 348, 350, 382, 385, 403, 415, 419, 428
Colorado 468
Commune 144
Compiegne 24, 32, 41, 52
Concorde 42
Conde 106, 502, 731
Condé 35, 238-240, 475, 496, 518, 521, 633, 718, 766, 781
Condorcet 12-13, 62, 67, 130, 255, 281, 283, 288, 296, 299, 313, 349, 354, 362-363, 379, 382, 396, 497, 698-701, 704, 706-710, 717, 721
Conea 652

Conta-Vanessen 675
Conti 30, 35, 58, 86
Conventione nationale 9, 256, 317, 326, 330, 336, 348
Cooburg 468-470, 472-473, 476, 496-497, 499, 515-518
Cordelia Manastırı 112
Cordelier Manastırı 268
Cordeliers Kulübü 255
Corneal 607
Cornet 566
Corneto 728
Corte 388
Couppé 683
Courrier de l'Égypte 630
Courtois 566
Couthon 375, 382, 385, 409-410, 412, 418, 421, 423-424, 686
Couville 735
Crawford 246
Crébillon Fils 723
Cremona 592
Crétet 760
Croix-au-Bois 346
Cromwel 206, 424, 446, 470, 478, 562, 568
Crosot 740
Cumhuriyet 8-9, 13, 20, 255, 258, 272, 303, 327, 349, 384, 389, 421, 429-431, 441, 447, 464, 470, 491, 494, 505, 507, 520, 522, 526, 529-530, 535, 537, 569, 608, 645, 655, 683, 689, 702, 718, 750, 757, 766-767, 769, 784
Cumhuriyet Takvimi 718, 757
Cuneo 598
Curbois 307
Curée 783-784
Currié 630
Cürümler ve Mücazat Kanunu 12, 667
Curvér 794
Custine 393, 450-452, 454, 460, 463-464, 466, 473-475, 480, 489, 495-498
Dagobert 524
Dalbarad 514
d'Alembert 59, 97-98
Dalphonse 569, 761
Damarten 386
Dampierre 455, 472-473
Dağ Muharebelerinde Temel Kaideler 590
d'André 251, 254
Danican 440
Danton 341
d'Argenson 28-29, 35, 102
Darmstadt 816
d'Artois 39-40, 49, 71, 79, 140, 143, 151, 176, 238-240, 390, 534, 781-782, 818
Daubenton 715, 761
d'Augny 29, 60
Dauphine 83, 104, 117, 125, 132, 157, 186, 209-210, 224, 268, 302, 379, 633
David 348, 419, 424, 698
Davidovich 594-595
De Boilley 194
Décade égyptienne 630
Décan 14, 797, 813, 818
De Castry 241
de Chartres 455, 473, 538
De Chatelle 158
de Conté 30
Decrés 759
de Ditrich 311
De Doville 608
Dego 590-591
Delaunay 408
De Launay 8, 169, 172-173
De La-Voix-Quignon 39
Delbrel 497, 524-525, 570, 750
De Lessert 285
Delessert 295-297, 345
De Lumiere 630
Demenhur 618
Demerville 769
Demosten 766
Dendlis 611
Deon 30
departman mektepleri 697, 710
Deport 480, 506-507
d'Epremenil 79-81, 87
De Quesnoy 434-436, 487, 492, 499
De Ranton 296
Derebeylik hukuku 118-119
Derebeylik Hukukunun Mahzurları 662
de Rouilly 325
Desaix 311, 578, 586, 616, 622, 624, 767, 793-794, 806-807
Desalin 812
Descartes 188, 278

Descorches 506-507
Desforgues 509
Desgennets 616, 627, 630
Desjardin 515
Desmoulins 161-162, 264, 268-269, 348, 382, 403-405, 407-410, 733-734
Destang 202
Destrem 558, 570, 572, 750, 768
Desvres 287, 676
Detiyol 37
de Valori 246-247
Devlet Şûrâsı 751-752, 754-755, 760, 768, 770, 773, 776-777, 780, 783-784
Dezebek 507
Diderot 96-98, 725
Diersheim 587
Dijon, 41
Dijon Akademisi 98-99
"Diligence" (Dilijans) 60
Dış İlişkiler Komiseri 519
Dillon 301, 345-346, 447
Diplomasi Encümeni 461
Direktör 531
Direktuvar 11-12, 531-532, 534, 536-537, 539-558, 561, 564-566, 568, 572-574, 577, 582-583, 587, 591, 598-600, 602-604, 606-609, 611-613, 615, 624, 631, 634-636, 638-640, 642, 646, 652, 656, 692-694, 727, 740, 743, 745-749, 756-757, 769, 785, 814
Divan-ı Muhasebât 48
Döbu 91
dö Damas 249
Dokuzuncu Charles 462, 720
Dombrofskiy 633, 639
"Donsuzlar Kabinesi" 295
Doppet 386, 524
Dö Ran 248
Dordrecht 468
Dormans 253
Dormson 72, 165
Dö Romof 251
Dorsch 452
Dortrecht 522
Dösi 721
Douai mebusu Merlin 393, 429, 519-520, 534, 545
Doubs 398, 690
Doğu Dilleri Mektebi 715
Doue 117
Dourand-Maillane 702
Dourdan 136
Dragon 31, 158, 162-163, 247, 498, 541, 793
Drôme 384
Drouet 8, 247-248, 539-540, 558
Drouo 616
Dubarran 422
Dublin 612, 614
Dubois-Crancé 10, 115, 228, 275, 384, 422, 486, 489, 492, 520, 556
Du Chastellet 395
Ducos 362-363, 395, 553-555, 566, 569, 572, 702, 747-749, 753, 761
Düşes d'Anguoleme 71
Düşes Danville 50
Dufour 636
Dufriche-Valaze 395-396
Dugommier 386, 524-525
Duhem 433
Dük de Bourbon 32, 238
Dük de Burguny 25
Dük de Charter 34
Dük Demont 182
Dük d'Enghien 13, 238, 781-782
Dük de Polignac 73
Dük de Sundermany 482
Dük Dö Lavugion 160
Dük d'Orleans 8, 24, 44, 80, 141, 155, 162-163, 175, 208, 242, 255-258, 348, 397
Dulona 499
Dumerbion 580
Dümyat 617, 806
Dundales 634, 639
Dunkerque 300, 476-478, 496-500
Dupoi 623
Dupont 270, 450, 480, 506, 533
Duport 80, 254, 267, 270, 274, 285, 302, 345
Duport–Dutertre 302
Dupuis 448, 722
Durand 274, 419, 671
Durand-Maillane 274, 419
Duroy 435-436
Dusez 358
Düsseldorf 581-582
d'York 255, 496-497, 499, 515, 563, 641, 652
Ebersberg 796
Ebersberg ormanı 796

Ebukır 11, 561, 619-621, 623-624, 626-628, 637, 800, 807-808
Eckmeier 452
Ecole de Marcé 711-712
Ecole de Mars 574
Écouchard Lebrun 720
Eddington 803, 809, 811, 818
Edinbuorgh Üniversitesi 101
Ehramlar 11, 617
Eiclair 538
El-Ariş Mukavelenamesi 14, 806, 808
Elbée 389-390
El-Cezire 514
Emekli Sandığı 84
Emile 99, 283
Emma Hamilton 620, 638
Ems 802
Engizisyon 334, 365, 413
Ens 797-798
enstitü 13, 697, 700-701, 707, 710, 717-718, 758, 766
Erkrath 582, 587
esham 68
Eski Roma 420
Eski Yunan 284
Essert 390
"Etat" 82-83
Etats Généraux 77-81, 84-87, 103-104, 107, 113, 122-123, 125-126, 128-133, 135, 137-142, 144-146, 149, 151, 153-154, 156-157, 159, 196, 269, 273
Etienne de La Riviére 181
Etôile 209
Etroria Krallığı 799
Ettenheim 782
Eure 379
Fabre d'Eglantine 268, 321, 348, 405, 407-408, 710, 721, 734
Faipoult 534, 603
Faublas'nın Maceraları 723
Fauriel 773
"Fıçı" 272
"federalizm" 9, 210, 378-379, 381, 383, 386, 392
"federasyon" 8, 187, 210, 233, 241, 317, 399
"federe" 209, 234, 303-304
"federe"(fédére) 209
Feldkirch 648, 651
Felemenkli banker 406
Félix Le Peletier 558, 750, 768
Féraud 434
Ferrand 455, 499, 748
Ferrara 601, 603
Fersen 246
Feuillant 266
Fevkalade Cinayet Mahkemesi 667
Figuier 525
Fîle 624
Firavunlar 629
"fizyokrat" 60, 63
Flajiyeri 664
Flander 9, 37, 117, 194, 197-198, 204-205, 300, 302, 312, 346, 455-456, 460, 476, 496, 515, 519, 528
Flander Alayı 197-198, 204-205
Flesselles 8, 164, 171, 173
Fleurus 10, 414, 445, 517-518, 520, 529, 576, 719
Fleurus Muharebesi 10, 517, 529
Fleury 26, 36-37, 72
Florent Guiot 761
Floué 169
Foche 395, 410
Foligno Mütarekesi 795, 799
Fontanes 784, 819
Fonte 207, 331
Fonteneblou 32, 41
Forcé 343-344
Forfait 759
Forkû 76-77
Forster 452-453, 508
Fouché 385, 392, 555-556, 566, 568, 580, 680-682, 750, 759, 768, 780, 783
Foucuier-Tinville 395-396
Fourcroy 490, 698, 705, 711-712
Fournier 268, 319, 781
Fox 515
Fra Diavolo 645
Franche-Comté 105, 122, 210, 224, 300, 311, 379, 501, 633, 647-648
François 56, 246, 291, 450, 480, 507, 513, 543, 545, 550, 553, 673, 740, 761, 785-786, 798-799, 816
Frankenthal 473
Frankfurt 452, 460, 463, 473, 582, 587, 816
Frankonya 583

Fransa 17, 19, 21, 23-24, 30-32, 35, 38, 41-43, 46-48, 54, 60, 62-66, 69-73, 75, 77, 85, 90-92, 94-97, 101-107, 110, 115-117, 120, 122, 124, 129, 131-132, 136, 138-139, 141, 143, 146, 152, 155, 160-161, 164, 179-180, 183, 185-188, 190-191, 194-195, 197-198, 208-212, 217-220, 223-224, 228, 233, 237-244, 249, 251-252, 254-258, 264-266, 268-269, 272, 276, 278-279, 281-283, 286-295, 297-303, 309, 312-313, 316-317, 320-321, 327-331, 333-336, 339, 341, 345-347, 349-353, 355, 358-361, 363-364, 366-371, 378-379, 381, 383-388, 390-391, 393-395, 397, 400-402, 404, 406, 410-411, 413-417, 424, 426-427, 432, 434, 436-438, 440-441, 443, 445-450, 452-454, 456-467, 470, 472, 475-484, 486-487, 489-491, 495-496, 500, 503-512, 515, 517-520, 522, 526-530, 535-538, 542, 545, 547-549, 552, 555, 558-565, 568-569, 572-573, 577, 581-583, 586-589, 591, 593, 598-599, 601-611, 613-616, 621-622, 630-642, 645-646, 651-653, 655-660, 662-663, 668, 671-675, 677, 679-681, 684, 691-694, 697, 699-700, 707, 709, 715, 717-720, 723-725, 727-728, 732-739, 741-747, 750-751, 753-754, 756-757, 762, 765, 767-769, 774-775, 779-782, 784-785, 788, 792, 798, 800-803, 805-820
Fransa Akademisi 91, 95
Fransa Cumhuriyeti 388, 461, 480, 482, 507, 528, 572, 599, 633, 639, 653, 798, 805, 810, 814, 820
Fransa Cumhuriyeti Konsülü 572
Fransa Milletvekillerinin İcraî Vâsıtaları 727
Fransa ve Brabant İnkılapları 733
Fransız 9, 11-12, 16, 18-20, 50, 56, 64, 73, 89, 92, 105, 120-121, 126, 139-140, 148, 150, 167, 169, 172, 175, 177, 190, 210, 228, 230, 236-237, 239-240, 243, 261, 269, 272, 288-289, 292, 294, 299, 301, 306, 317, 326, 330-332, 347, 352, 363-365, 374-376, 387, 394, 396, 398, 403, 414, 427, 436-438, 440, 446-448, 450-453, 455, 458, 460-462, 466-468, 470, 473-474, 476-477, 479, 481-482, 486, 488-489, 491-493, 495, 497, 502-503, 506-508, 511-523, 525-526, 548, 573-574, 586-587, 591-597, 599, 601-602, 607-611, 614, 616-622, 624, 626, 629, 632-633, 635-639, 641, 644-646, 649, 652, 658-659, 668, 671, 673-675, 681, 686-687, 720, 722, 724, 726, 731, 733, 738-739, 744, 746, 755, 774, 784, 786-789, 791-796, 799-801, 806-809, 811-815, 818, 820
Fransız Enstitüsü 587
"Fransız Kavminin Vekilleri" 148
Frégeville 560
Freitag 496-497
Fréjus 561, 727
Frenig [veya: Fernig] 456
Fréron 268-269, 386, 421-422, 428-429, 431, 580
Freschviller 502
Fréteau 80
Frey biraderler 408
Friedrich Carl d'Erthal 450
Friedrich Wilhelm 240, 290, 479-480, 526
Friola 595
Frontignan 676
Frotté 536, 564, 756-757
Füyyan 266-267, 272, 280, 285-286, 305, 310, 332
Füyyan Kulübü 267, 305, 332
"Füyyanlar" 271
Füyyanlar 8, 266-267, 271, 282, 292-293, 305, 314, 733
Füyyan Vekiller Heyeti 286
"Gallikan" 397, 668
Gallikan Kilisesi 397
Galois 676
Galya 447
Garat 156, 353, 713, 751, 761
Gard 546
Garde constitutionnelle 229
Garde d'honneur 229
Garde Française 57, 158, 162, 170, 172, 197, 203, 207, 229, 262
Gardien 382, 395
Garessio 523
Garnier 421
Garonne 43, 117, 383, 559
Garran Coulon 761
Garrau 525
Gaudar 742
Gauge 463
Gaultier de Biauzat 130
Gauteaunne 284, 370

Gay-Vernon 683
Gazette de France 761-762
Gazze 624, 806
Geçici Konsüla 13, 747-749, 751, 759, 761, 766
Geertruidenberg 468-469
Geisberg 502
Genç Hindli Kız 731
Genç Kahraman 564
genel emniyeti ihlal cürmü 679
Genel Meclis 148
genel oy 272, 320, 380, 400, 531, 547
Genel Savunma Komitesi 365
"General Mustache" 451
General Travo 536
Génissieu 551
Gensonné 283, 287, 320, 362-363, 375, 382, 392, 395, 676
Gent 456, 516, 518
Geofroy Saint-Hilaire 630
Georges Cadoudal 782, 818
Georg Forster 452-453
Gerdanlık Meselesi 73
"Germanik" 498
Germersheim 503
Gers 559, 684
Gertruvi 522
Gex 63
Gien 108
Gironde 282-283, 383, 392, 398
Givet 300
Glaciére 287
Glarus 635, 650
Gobel 682
Göç 288, 736
göçmenler 240-241, 289, 291, 293, 332, 347, 452, 477, 545, 657, 774, 781
göçmenlik 8, 238, 292, 511, 657
Goço 810
Godoy 466, 511, 529, 817
Goethe 447
Gogella 249-250
Gohier 553, 555, 566, 568-569
Goislard d'Monsabert 81
Golois 287
Goltz 527
Gönüllüler 8, 230, 299-300, 483, 485, 489, 574
Gossuin 462, 470
Goujon 435-436
Goupilleau 572
Gournay 100-101
Gouvion 251, 573, 575, 579, 586, 787, 815
Gouvion Saint-Cyr 573, 575, 579, 586, 787, 815
Gözetleme Encümeni 339, 341-343, 345, 356
Graau 528
Graauw 521
Grand-Jean 796
Grandpére 346
Grand-Reng 517
Granet 422
Granile 490
Granville 83, 390, 395, 606, 610, 786
Grau 296
Gravis 610, 620
Gregoire 156, 270, 274, 458, 681, 683, 688, 690-691, 698, 717, 761
Gremur 689
Grenadier 121, 569-572
Grenelle Ordugâhı 11, 539
Grenier 796
Grenville 41, 152
Gres 640
Gréve 171, 212, 260-264, 322, 423-424
Gréve-Caillou 260-261, 263-264
Grey Dupré 337
Grisel 540
Grois 514
Guadelope 515
Guadet 283-284, 310, 320, 362-363, 375, 379, 382, 396
Guillaume 248
Guillotin 130, 151
Guise 733
gümrük resmi 89, 742-744
Güneş kıtaları 436-437
Güney Ordusu 524
Gusten 297
Guyana 677, 680, 768, 800
Guy de La Brosse 715
Guyenne 379, 693
Guyton de Morveau 366, 490, 712, 719
Güzel Philippe 78
Habsburg 597, 637
Hak Mezhebi âyini 686

Hak Mezhep 12, 680, 682-685, 687, 689, 694
Hannover 520, 527, 613, 802, 820
Hanriot 371, 373-375, 419-422, 424, 580
Harabeler yahut İmparatorlukların İnkılapları Hakkında Mülahazalar 722
Harbiye Mektebi 13, 164, 234, 574, 580, 711
Harlamof 637
Hausstatt 788
Haut-Garonne 559
Haut-Poitou 390
Haut-Rhin 763
Havre 687
Hawana 520
Hébert 9, 268, 337, 342, 355, 369-370, 393-394, 397, 403-407, 409-410, 417, 497, 668, 681-682, 684-686
Hébert taraftarları 403-406, 682, 684-685
Hédouville 497, 756-757
Heliopolis 14, 806
Helly 173
Helvetya Cumhuriyeti 12, 635, 639
Henriade 94
Henry 74, 94, 175, 177, 201, 436, 480, 545, 810
Hérault de Séchelles 370, 375, 382, 407-409
Herman 409
Hermann 637, 641
Heruven 691
Hesmart 421
Hess 330
Hesse-Cassel 299, 438, 466, 523
Hesse-Cassel Prensliği 438
Hessen 816
Hesse Prensliği 530
Hier 514
Hilair 795
Hillion Cinayet Mahkemesi Reisi 748
Hindistan 14, 405, 515, 615-616, 626, 719, 800, 803, 811, 813, 818
Hindistan Kumpanyası 405
Hissî Seyahat 724
Hoche 10-11, 207, 311, 390, 492, 495, 497, 499-502, 535-536, 543, 547-548, 562, 565, 578, 587-589, 607-609, 611-615, 756
Hoguet 540
Hohenlohe 330, 332
Hohenlohe Kirchberg 330
Hollanda 10-12, 14, 160, 329, 360, 363, 435, 457, 462, 464, 466-469, 478, 496, 511, 516, 518, 520-522, 526, 528, 563, 575, 578, 606, 609-612, 634-635, 637, 641-642, 651-652, 785, 800, 811, 814-815, 817, 820
Hondschote 10, 496-498
Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau 724
Hôtel de Menus 141, 152
Hôtel Demoinaux 140, 200
Hotham 514
Houchard 10, 475, 495-499
Howe 512
Hıristiyanlığı kaldırmak 404, 681
Hıristiyan ordu 389
Hububat Ticareti Serbestîsi 54
Hudömironille 48
Huguenin 337-338
Hukuk Beyannamesi 202, 204-205
Hukuk Mektebi 13, 713-714, 781
Hukuk Üniversitesi 714
Hükümdar Muhibbi 269
Hükûmet darbesi 568
"hükûmetin resmî dini" 122
Humbert 11, 608, 613-614, 769
Humpech 616
Hurâfelerin Astronomi Vâsıtasıyla İzahı Hakkında Muhtıra 722
Hür Fransa 733
Hür İnsanlar Gazetesi 537, 558, 767
hürriyet ağacı 305, 448
"Hürriyet Muhyîsi" 190
Hürriyet ve Eşitlik Sevenler 349
Hürriyet ve Müsavat Muhipleri Cemiyeti 558-559
Husar 158, 471-472, 641
Husman 453
I. Alexander 803, 809
İbrahim 618-619, 623, 625, 807
İbrahim Beğ 619, 623, 625, 807
I. Charles 206, 244
İcra Güçleri Geçici Kurulu 327, 335-336, 344, 347, 353-354, 364-366, 402, 410, 486
İcra Güçleri Heyeti 11, 532
İcra Gücü Geçici Kurulu 331
İcra Kuvvetleri 380-381, 534, 544-547, 550, 552-555, 559, 568, 572, 574, 576, 582, 587, 598-603, 633-634, 645, 754, 763, 777
İcra Kuvvetleri Kurulu 380-381, 534, 544-547, 550, 552-555, 559, 568, 572, 574, 576, 582,

587, 598-603, 633-634, 645
İçtimaî Mukavele [Toplum Sözleşmesi] 99
İdare Komisyonu 566, 568
İeper 516
I. François 507, 673
İhtilal Hükûmeti 9-10, 391, 400, 425, 427-428, 432, 434
İhtilal Mahkemesi 9, 364-365, 368, 391, 393-394, 396, 399, 406, 408, 410-414, 417, 420, 425-427, 431, 471, 483, 493, 667, 734, 770
İhtilal ordusu 393, 407
İhtiyarlar Meclisi 531-533, 545, 550, 556, 558-559, 565-570, 572, 751, 761
II. François 291, 480, 785-786, 798-799, 816
II. Friedrich 95-96, 290, 447, 451, 480-481, 526
II. Friedrich Wilhelm 290, 480, 526
III. August 30, 34
III. George 388, 464, 466, 606, 622, 803, 810, 819
III. Gustave 240
III. Victor Amadeus 481, 591, 598
II. Jacques 244
II. Joseph 70-71, 121, 198, 212
II. Katherina 511, 580, 632-633
II. Philippe Tarihi 725
İkspii 675
İktisatçılar 73, 100
İle-de-France 56
İlimler Akademisi 474, 717-718, 721
İlmî Müesseseler 12-13, 695, 715
İmtiyazlar Hakkında Kalem Tecrübesi 727
imtiyazlı sınıflar 56, 117, 126, 135, 147, 452, 656
İncil 480
İngiliz 18, 90-91, 94, 96, 114, 117, 120, 125-126, 244, 269, 329, 385-386, 388, 398, 458, 465, 476, 478, 496, 498-499, 508, 510-516, 585, 601, 608-610, 612-615, 617, 619-621, 624-625, 631, 637, 641, 651-652, 738-739, 743-744, 786, 789, 801-804, 806-809, 813, 818-820
İngiltere 43, 46, 60, 73, 78, 89-90, 92, 94, 96, 103, 117, 206, 244, 273, 277, 297, 312, 329-330, 360, 363, 387-388, 390, 438, 446, 464-466, 473, 476-479, 481-482, 496, 507, 510-511, 515, 519-521, 526-528, 530, 536, 549, 563, 581, 600, 606-613, 615-616, 619, 622, 624, 633, 635, 638, 660, 738, 742-744, 756, 768, 780-782, 785-786, 798, 800-803, 805-806, 808-813, 815, 817-820
İngiltere Hakkında Felsefî Mektuplar 94
İngiltere Ordusu 613
İnkılap Takvimi 9, 397
İnn 794, 796-797
İnsan Hakları Beyannamesi 8, 191, 194, 205-206, 217, 221, 267-268, 405, 433, 447, 450, 508, 664, 670, 753
İnsan Hakları ve Vatandaş Beyannamesi 191, 217
İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Menşe ve Esasları 99
İnsan Sevgisi 724
İnsan ve Vatandaş Hakları Cemiyeti 267
"İntandan=Müfettiş" 50
İptidaî mektepler 697
İptidaî Tahsili Kanunu 699
İran 92, 94, 102, 609, 815
İriyart 529
"İsa" kıtaları 441
İsevî 682, 685
Isidore-Stanislas Helman 395
İskandinavya 660
İskenderiye 11, 14, 617-618, 620-622, 628, 806-808, 811, 818
İsko nehri 456, 528
İskonto Bankası 725
İskonto Sandığı 745
İslet 345-346
İsnard 288-289, 293-294, 309, 363, 369-370, 374, 396, 429, 436-437, 771
İspanya 66, 238, 244, 293, 295, 329, 360, 363, 385, 438, 466-467, 477, 482, 511, 520, 523, 525-526, 529, 534, 560, 599, 609-612, 659-660, 799-800, 809-811, 814, 817
Isparta 501, 552
İstanbul 4, 15, 19, 506-507, 616, 625
İstihkâm ve Topçu Tatbikat Mektepleri 574
İstikraz 556, 565, 750
İsveç 240, 293, 297, 330, 467, 482, 507, 526, 802, 804
İsviçre 96, 385, 446, 467, 473, 481, 527, 542, 551, 604, 606, 633-635, 637, 639, 641, 643, 647-650, 786, 790, 794, 811, 815, 817
"İsyan Yolu" 24
İtalya 92, 386, 449, 462, 482, 526, 530, 543,

555, 573, 576, 578-582, 584, 586-590, 592, 594-595, 597, 599-602, 604-605, 616, 627, 633, 635-637, 639-643, 645, 647, 650, 652, 762, 785-788, 791-792, 794-795, 801, 803, 809-810, 814-815, 817
İtalya Seferi 11, 588
İtibarlılar Meclisi 74-77, 86-87, 111
İtiraflar 98
IV. Charles Emmanuel 636
IV. Ferdinand 637
IV. Gustav 482
IV. Henry 74, 94, 177, 810
İyonien adaları 604
İyyo 390, 534
İzabu 383
Jack Minaux (Jakmino) 656
Jakoben 214, 255-256, 258-259, 261, 265-267, 271-272, 280, 282-285, 291, 309, 348-349, 384, 395, 402, 415, 426-429, 431, 500, 507, 524, 536-537, 548, 557-558, 676, 748, 750
Jakoben Kulübü 255, 259, 265, 349, 395, 426, 428-429, 748
"Jakobenler" 271-272
Jakobenler Cemiyeti, Hürriyet ve Eşitlik Muhibbânı [Sevenleri] 266
Janelle 29-30
Jansenist 28, 49, 125, 668
Jarpanvilie 784
Jeanbon Saint-André 378, 382-383, 436, 511
Jean de Barry 39
Jean Debret 313, 698
Jean de Müller 452
Jean Dobry 641
Jean Dubarry 538
Jean Jacques Rousseau 68, 95, 98, 110, 129, 283, 428, 724, 733
Jemappes 10, 454-456, 458, 469, 483, 497
Jemappes muzafferiyeti 454
Jerome du Ratcho 814
Jesuite 27
Jironden Kabinesi 295
Jirondenler 282, 285, 294-295, 301, 304, 313-314, 340, 348-355, 358-359, 362, 364-365, 367-369, 373, 377, 381, 392, 394-395, 399, 429, 447, 452, 539, 728, 733
Joly de Fleury 72
Jomart 630
José de Cordovay 610
Joseph 57, 70-71, 121, 147, 198, 212, 562-563, 610, 630, 636, 682, 720, 724, 751, 798, 809
Joubert 578, 593, 597, 637, 645-647, 652
Jouennault 603, 625
Journal de Pari 730
Journale de la Montagne 497
"Jüri" 751
Jurien de la Gravière 514
"jurnal" 120
Kahire 618-619, 622-624, 628, 630-631, 806-808, 812
Kaiserslautern 501
Kalişi (Calichi) Cemiyeti 538
Kandiye 620
Kanunlar Akademisi 714
Kanunlar Encümeni 356, 655
Kanunların Ruhu 92-93
Kanup 808
Karadeniz 637
"Kara Lejyon" 608
Karanion 455
karanlık oda 29, 60
Karaorman 585, 587
kardeş cumhuriyetler 599, 605, 638-639
"Kardeşlik" 609
Kardinal de Rohan 74
Karim Hapishanesi 342
Karlsruhe 515-518
Karmelit Manastırı 34
Katolik 59-60, 88, 91, 122, 215-216, 389-390, 397, 434, 541, 607, 636, 661, 668, 671, 680-682, 684-685, 688-692, 694, 728
"Katolik ve Krallık Ordusu" 389-390
kâğıt para 610, 741
Kaunitz 298, 515
kaydıhayat ile konsüla 13, 772-773
kayme 477, 741, 745
Kazak 644
Kelime-i Şahadet 627
Kentz 817
Kessem 455
Kilise ve Hükûmet'in ayrılması 757
Killaloe 11, 613-614
Kilmaine 435, 613
Kinmeier 796
Kinzig 643
Kiremit Günü 84

kitap hafızı Bartélemy 716
Kléber 14, 474, 517-518, 523, 582, 616, 618, 622, 625, 631, 805-808
Klebér 311
Klenau 795-796
"Kleopatra" gemisi 512
Kloe 490
Klopstock 329
Kınyaçeviç 639
Koblenz 240, 292, 317, 450, 466, 523, 542, 585, 612, 657
Koch'un Raporu 9, 293
Koşciuszko 329
Kolej 715, 758
Kolej-dö-Frans 715, 758
Kölemen 617-619, 623, 628, 807, 813
Kölemen emîrleri 813
Kolonia 450
Kolonya 450, 473, 523
Komodor Waren 614
Konkorda 123, 216, 673, 767, 775, 779
"Konkorda" 767, 779
Konsül 563, 600, 636, 656, 747-748, 753-755, 759-760, 762, 764, 766-774, 776-784, 787-788, 790-791, 798-800, 802-803, 805, 809-810, 813, 815-820
"Konsül dö Jur" 748
Konsüllük 269
Konta-Venesen 239
Kont d'Antraigues 130
Kont d'Artois 39-40, 49, 71, 79, 140, 143, 151, 176, 238-240, 390, 534, 781-782, 818
Kont de Guines 65-66
Kont de Maui 47
Kont de Mirabeau 272
Kont de Montlosier 273
"Kont de Saint Vincent" 610
Kont de Ségur 72
Kontes de Polignac 71-72
Kontes de Toulouse 32, 36
Konuşan Millet 269
Konvansiyon 281-282, 348-351, 355, 357, 367, 369-370, 372-373, 375, 378, 386-388, 390-391, 396-397, 399-401, 405, 412, 423, 427, 432, 438-439, 441-442, 445-446, 448, 453, 457-458, 463-464, 469, 471, 478, 483-484, 488, 504, 507, 511, 515, 526-527, 532-534, 539-541, 553, 555-556, 561, 570, 573-574, 580, 634-635, 655, 658, 667, 679-684, 686, 688-692, 697-699, 701-704, 706-708, 711-713, 715-719, 727-728, 736, 741-742, 744-745, 758, 763, 765, 770, 775, 784
Kopenhag 1, 803-804
Köprücülük Mektebi 714
Kordelye (Cordelier) Kulübü 267
Kordeserf 32
Korfu 624, 633
Körler Hakkında Mektup 96
Korsakof 637, 641, 648-650, 801
Korsika 383, 387-388, 398, 476, 515, 580
Korsikalı 388, 579-580
Kortre 516
Kortrijk 312
Köse Mustafa Paşa 627
Kot-d'Or mebusu Prieur 382-383
Kıptî 639
Kral Bahçesi 715
Kral Ferdinand 466
Kraliyet Kütüphanesi 716
"krallık celsesi"(Séance royale) 78
Krallık Taraftarı Meşrutiyet Severler Kulübü 274
Kralın sırrı 30
Kral Philippe Auguste 659
Kray 585, 641, 643, 646, 652, 786-788
Kırım 456
"Küçük Koblenz" 542
Kudüs 813
Kuliçef 803
Kur'ân-ı Kerîm 627
"Kuru Giyotin" 545
Kuruysar 714
Kûse 540
Kuzey Amerika Birleşik Cumhuriyetleri 446, 512
Kuzey Amerika Birleşik Hükûmetleri 809, 812
Kuzey Denizi 642
Kuzey İtalya 482, 590, 602, 636, 641, 643, 801
Kuzey Ordusu 10, 345, 473, 498-500, 515, 523, 575
Kıyafet 177, 779
Kızıldeniz 629, 808
Labourdonnais 455-456, 460
Laboureau 406-407
La Bréde 91-92
Labretech 456

Lacépede 698, 715
Lachalotte 695
Laclos 255, 258-259, 723
Lacoste 296, 492, 500
Lacroix 333
Lacuée 282, 486
Lacuée de Sesak 486
Lafayette 76, 176-177, 182, 194, 197, 201, 205-208, 210-213, 234, 236-237, 251-252, 256-258, 261-262, 264, 274, 282, 285, 294, 300-301, 304, 309-310, 312, 320, 328, 331, 335, 456, 604, 757, 775
Lagrange 713, 719, 761
Laharp 590-591, 713
Lahey 522, 527-528, 611
Lahey Muahedenâmesi 528
Laignelot 769
Lajolais 782
Lakanal 698-699, 703, 705, 708, 712-713, 715, 717
Lally 136, 190, 239, 273
Lally Tollendal 136, 273
Laloy 683
Lamarck 211-212
Lamart 470
Lamberty 712
Lameth 267, 270, 274-275, 277, 282, 286, 332
Lamoignon 76-77, 80-82, 85, 110, 664
Lamourette 9, 314
"Lamourette Bûsesi" 314
Lancher Şirketi 652
Landau 10, 453, 473, 480, 501-503
Landermont, 499
Lanfray 802
Languedoc 120, 210, 379, 383, 731
Lanjuinais 358, 373-376, 429, 671-672, 691
Lannes 495, 579, 595, 601, 616, 618, 631, 793
La Nouvelle Héloise 99
Lanthenas 374, 702
Laon 675
Laplanche 681
Lapoyib 386
L'Arche 82
La Revelliere 458, 533-534, 543, 694
La Rochefoucauld de Liancourt 757
Larochejaquelein 389-390
La Rochelle 42, 82, 124, 608-609, 750
Larrey 616, 630
Lasource 349, 382, 392, 395
Latour 583-585
La Tour de Verny 788
La Tour-du-Pen 56
La Tour-Maubourg 253, 757
Laumur 406
Laurent Lecointre 428, 433
Laussat 751
Lauter 499, 501
Lauterbourg 502
Lauze de Perret 395
Lauzun 450
La Valette 800-801
Laverdy 29
Lavoisier 110, 411
Lavriére 28
L'Avriliére 48
Lavriliére 59
Lazofsky 305, 319
Le Brigan 788
Le Brun 327, 329, 375, 377, 393, 396, 447, 457, 465, 482, 506-509, 754, 757, 761
Lecco 643
Lech 521
Le Chapelier 270, 274
Le Cointre 758, 769
Lecourbe 648, 650, 787-788
Le Coz 680, 690, 694
Legasion 799
Legender 305, 307, 348, 424
Légion d'honneur 13, 779-780
Legnago 592
Le Guen 189
Leguinio 472
Lehardi 395
Lehistan 30, 33, 38, 291, 467, 477, 479-481, 507, 526-527, 605, 633, 637
Lejyon (Légion) 230
Lembach 502
Lemerer 533
Leniago 795
Lenielo 682
Leoben 597, 604
Leonard Bourdon 422, 424, 433, 698
Leopold 212, 240, 244, 290-291, 293, 295
Le Pelletier 189
Le Pelletier de Saint-Fargeau 189
Le Père Duchesne 403, 500, 733

Le Père Duchesne gazetesi 403
Lesage 471
Lescot-Fleuriot 411, 422, 424
Lescure 389
Lescuyer 286
Le Tourneur 534, 542
"Lettre de cachet" 59, 138
"lettre de cashet" 133
Lettres persanes) 92
Leubel 30, 38
Levasseur 433, 497-498
Leveneur 456, 471, 500
Le Vieux Cordelier gazetesi 403
Lhulier 371
Liamone 388
Liancourt 175, 757
Libourne 82
Liége 456-457, 462, 468-469, 518
Liguria 603, 634, 786, 789, 814
Liguria Cumhuriyeti 603, 814
Lille Kongresi 11, 610
Lima 648-649
Limoges 50, 83, 272, 546, 728
Lindet 357, 365-366, 378, 382-383, 407, 428, 432, 436, 489-490, 521, 539, 556, 680, 683
Linet 649-650
Linois 514, 808
Lise 697, 700
Livorno 599, 601, 619
Liziyyö 722
Loano 590
Locke 90
Lodi 592, 595
Loire 355, 378, 385, 388, 390, 395, 756
Loir-et-Cher 688
Lombardia 792, 814
Loménie de Brienne 109
Lonato 594
Londra 31, 65, 208, 297, 330, 388, 464-465, 611-612, 633, 732, 809, 819
Longwy 331, 335
Lorch 473
Lord Auckland 476, 606
Lord Cornwallis 613-614, 809
Lord Duncan 610
Lord Hawkesbury 809
Lord Hood 385
Lord Liverpool 464
Lord Windworth 817
Lorient 73, 388, 689
Lorraine 94, 104, 106, 346, 477
Lot-et-Garonne 559
Lotol 796
Louchet 421
Loudon 602
Louis-Capet 357, 359-360, 394
Louisiane 529
Louis Racine 720
Louis Stanislas Xavier 288
Louvet 355, 362, 375, 379, 396, 429, 723
Louvre 325, 716
Loven 469
Lovua 29
Lozan 635
Lozére 373
Lucien 566-567, 569-572, 751, 759, 783
Luckschesini 481, 527
Lue 684
Luisina 809
Lülier 408
Lunéville 574, 767, 798-800, 805, 810, 815
Lunéville Barış Anlaşması 14, 798-800, 805
Luxembourg 300, 326, 422, 456, 480, 519, 523, 568
Luzer 239
Luzern 635
Lyon 9, 14, 42, 314, 373, 378-379, 383-386, 394, 436, 447-448, 476, 503, 523, 546, 561, 679, 687, 740, 742, 748, 770, 814
Lysandros 284
Maarif 15, 19, 78, 123, 558, 695-698, 701-706, 708-709, 712-713, 716-718, 760
Mably 97, 129, 275, 664
Machaux 29
Machecole 389
Machien 517
Mack 468, 470, 479, 516, 637-638
Madam de Barry 36, 38-39
Madam de Brillon 56
Madam de Châtelet 95
Madam de La Motte 74
Madam de Mailly 29, 36-37
Madam de Marsan 36, 39
Madam de Mirepoix 36
Madam de Montbarry 67
Madam de Polignac 70

Madam de Pompadour 30, 32, 34-36, 38-39, 41, 47, 94, 97, 100
Madam d'Estrades 36
Madam de Tensen 36
Madam Detiyol 37
Madam de Ventimille 36
Madam Louise 34
Madam Necker 69
Madam Roland 283, 296-297, 354, 375, 396
Madam Tallien 429
Madeniyat Mektebi 714
Maes 454
Magendie 514
Magenthies 415
Magnano 12, 643, 648
Mahe 768
Mahlendrof 480
Mahmel-i Şerif 623
Mahzar 8, 258
Mailhe 356
Maillard 8, 201-204, 206
Maillebois 589, 591-592
Main vadisi 574
Mainz 389, 393, 450, 452-453, 474-475, 481, 492, 497-499, 523, 575, 582, 642, 785, 794, 816
Mainz Gazetesi 452
Maisonsville 737
Makdonald 516
Malcény 236-237
Malin (Mechelen?) 456
Mallarmé 373, 375, 417, 750
Mallet Du Pan 119
Malmesbury 11, 600, 606-607, 610-611
Malouet 108, 115, 133, 211, 273
Malsch 583
Malsheribes 58-59, 66, 101, 358, 411
Malta 11, 14, 615-617, 619, 633, 646, 785, 800-802, 810-811, 818
Manş 615
Manche 398
Mandat 321-322
Manége 208, 265, 280, 349, 533, 558-559
Manheim 480, 523, 581-582
Manstein 446
Manto 510, 594, 645-646, 795
Mantua 592-597
Manuel 285, 314, 321, 323, 339, 353, 396
Marais 166, 263
Marat 268-269, 278, 284, 299, 334, 339, 341-342, 344-345, 348-349, 351-352, 356, 368, 373, 375, 391-392, 428, 431-432, 500, 664, 703, 769
Marbeau 780, 790
Marcel 630
Mare 390, 465, 506, 510, 611
Marengo 13, 793
Maresco 791
Maret 759
Marie Antoinette 39-40, 45-46, 58, 65-66, 70-72, 74, 199, 207-208, 210-212, 239, 242, 244-245, 251, 298, 310, 322-323, 329, 393-395, 466, 638, 726, 731
Marie Caroline 466, 638
Marie de Medici 78
Marie Joseph Chénier 562, 682, 720, 751
Marie Josephe 34
Marie Theresa 39, 450
Marigni (Marinyi) 474
Marius 605
Marki d'Agoult 82
Marki de Bouvier 126
Marki de Castries 72
Marki de Faure 210
Marki de Lusignan 174
Marki de Mirabeau 272
Marki de Poterat 507
Marki dö Pezey 65, 67
Markiz de Laturnel 37
Markiz de Marbeuf 737
Markiz de Pompadour 28, 37
Markof 477, 816
Marly 41, 151-152
Marmont 595-596, 616, 628, 631, 792-793
Marmontel 56, 67, 97
Marol 675
Marsellaise 55, 319, 396, 448, 455, 491, 499, 720-721
Marsilya 9, 42, 120, 184, 319-320, 323, 383-384, 437, 684, 721, 725, 801
Martin 514
Martinik 515, 606
Mary Leşçinska 33
Masséna 311, 563-564, 579, 588, 590-591, 593, 595-597, 636, 638-639, 642-643, 647-651, 756, 785, 787-790, 792, 794

Matheus 507, 510
Mathieu de Montmorency 108
Mathieu Dumas 281-282, 533
Matmazel de Charolet 36
Mattenbue şosesi 796-797
Maubeuge 304, 497-499, 515
Maulon 512
Maurepas 28, 35, 40, 46-49, 51, 56, 59, 65, 67, 70-72
Maurice de Saxe 451
"Maviler" 389
Maximillien François 450
Mayon Denvu 29
Mazerin 27
Meaux 253, 679
Meclis-i Tekâlif (Cour des aides) 79
Medenî Kanun 12, 654-655, 770, 781
Méhée de La Touche 782
Mehmed Ali Paşa 630, 808
Meier 528
Mektep 125, 711-712
Melas 652, 786-787, 789-794
Melun 687
Menne 496-498, 516
Menou 14, 275, 435, 440, 629, 807-808
"Mentor" 47
Mercy 46, 70, 212, 244-245, 476
Mercy d'Argenteau 212
Merkez mektepleri 709
Merkür 98
Merlin 270, 284, 299, 393, 426, 429, 463, 470, 474-475, 492, 519-520, 534, 545, 553, 555-556, 663, 667
Merlino 758
Meşrutiyetçi Krallık Taraftarları 281-282
Meşrutiyet Sevenler Cemiyeti 265-267
Merveilleux 430
Meryem-i Betül 683
Messcirch 787
Messieres 715
Metge 769
Metternich 452
Metz 23, 37, 126, 194, 210-211, 238, 345, 450, 480, 659, 715, 730, 748
Meudon 202, 204
Mevlüt 622
mezheplerin serbestîsi 688-689
Michel Adam Petit 702
Michelangelo Alessandro Colli-Marchi 590
Michélet 18, 55, 311, 448
Milan 573, 592-593, 596, 601, 636, 645, 792
Millau 519
Millet Şûrâsı 269, 273, 380-381, 438, 440, 531-534, 536-545, 547, 549-554, 556-557, 563-569, 571-572, 603-604, 634, 679, 696
Millî Askerler 8, 177-178, 182-183, 207, 215, 229-231, 251, 256, 261-264, 285, 300, 305, 315, 321-322, 333, 344, 373-374, 389, 419-422, 433, 462, 483, 522, 544-545, 580
Millî emlak 214, 551
Millî Gazete 269
Millî Kütüphane 715-716
"Millî Meclis" 137, 148-149
Millî Meclis 137, 156, 195, 227, 236, 242, 299, 304, 327, 336, 357, 363, 365, 372, 392, 394, 398, 404, 426, 458, 507, 663-664, 676, 678-679, 683, 691, 716-717, 746
Millî Ruhanî Meclisi 12, 693
"Millî Terbiye Layihası" 703
Millî Terbiye Planı 704
Miloraduvitz 637
"Ministére sans-culotte" 295
Minorka 786, 800
Mirabeau 8, 30, 74-75, 104-105, 107, 140-141, 145, 148, 154-156, 159-160, 175, 181, 198, 200, 208, 210-214, 236, 238, 268, 270, 272, 275-278, 562, 668-669, 671-672, 697, 717, 724-726, 728, 730-731, 766
Mirande 467-469
Miraumenil 76
Mississippi 812
Mitau 632, 803
Modena Dukalığı 604
Molans 132
Moliteur 648, 650
Moloq (Malakka?) 611
Momoro 268, 406, 682
Monck 470
Monçotin 346
Mongé 327, 490, 562, 600, 616, 630-631, 712-713, 719, 761
Moniteur 561, 762, 813
Monjova 470
Mons 301-302, 454-456, 469, 516, 518
Montansiye 462
Montanyarlar 282, 314, 348-352, 356, 358-

359, 363-364, 367, 378, 432-433, 435-436, 460, 483, 537, 703, 765
Montauban 79, 214-216, 239, 335
Mont-Cenis 523
Montcenis 791
Montebello 13, 793
Montelejino 591
Montenotte 591
Montesquieu 90-93, 95-97, 101, 273, 448-449, 478, 483
Mont Medy 244
Montmorency 108, 189, 274
Montpellier 189, 255, 546, 574, 636, 684, 709, 714
Montrougu 127
Mora 620
Moreau 499, 515-516, 522, 544, 558, 562-563, 566, 568, 574-576, 578-579, 582-587, 594, 602, 616, 618, 625, 628, 631, 642-646, 652, 780-782, 787-788, 790-791, 795-798
Morelly 97
Morfonten Muahedenamesi 809, 812
Moselle nehri 466
Moskof 628
Mösyö Necker'e Mektuplar 732
Moulhouse 636
Moulin 553, 566, 568-569
Mouscron 516
Moyse Bayle 422, 769
Mısır 129, 549, 555, 561-564, 613, 615-620, 622-625, 627, 629-631, 633-637, 639, 642, 652, 721, 785, 793, 800, 805-808, 810-813
Mısır Enstitüsü 630
Mısır Seferi 615
Mısır ve Suriye'de Seyahat 721
Muhasebat Divanı 754
"Mukaddes Roma İmparatorluğu" 466
Mulnien 815
Mülteciler 288, 290, 633
Münich 583-584, 788, 796
Mur 597
Murat 311, 579, 601, 618-619, 622, 624, 793, 795, 807
Murat Beğ 618-619, 807
Muret 560, 751
Muret mebusu Pollet 751
Mürüriye 120
mürûriye resmi [geçiş vergisi] 741
Musavver Dairetü'l-Maarif 19, 78
Museum 713, 758
Musevîler 125, 658-659
"Muskaden" (Muscadin) 428
Mustafa ve Cihangir 731
Mutediller 378, 428, 556
Müttefik Piskoposlar 690
Muvakkat Konsül 748
Nahe (Nah) 453
Namur 300, 455-456, 522, 533, 724
Nantes Belediye Meclisi 389
Nantes Fermanı 658
Nantes mebusu France[François?] 553
Napoleone Bonaparte 386, 440, 507, 554, 563, 625, 627, 727, 774, 778, 783-784
Napoli 394, 466, 506, 530, 578, 581, 601, 620, 633, 637-638, 642, 645, 723, 785, 795, 799-801
Narbonne 286, 294-295, 489
Nâsıra 625
Nasuh Paşa 807
Navarre 105, 218, 438, 525, 529
Nebatat [Botanik] Bahçesi 715
Necker 56, 65, 67-70, 72, 75-77, 85-87, 97, 108, 113, 120, 137-138, 143-144, 147-148, 152-157, 159-164, 177, 182, 194, 197-198, 211, 213, 732, 735, 738, 745
Neerwinden, 363, 365, 445, 468-469
Nefîr-i Âm 487-489, 491, 495, 515, 556, 559, 573-574, 639, 781
Nelson 610, 616, 619-622, 637-638, 803-805, 809
Neresheim 583
Neufchâteau mebusu François 545
Neumarkt 584, 597
Neuried 587
Neustadt 503
Neuwied 582
Nevers 681, 687
Nev'-i Beşer Cumhuriyeti Anayasası 508
Newton 95
New York 512
Ney 311, 517, 579, 796-797
Nice 448-449, 481-482, 506, 520, 599, 789
Nievre 688
Nil 618-619, 622, 629-630, 808
Nimeg 521
Nimes 146, 189, 214-216, 239, 335, 384, 676

Nizam-ı Cedit 625
Noel 359
Nor 591
Normandiya Dukalığı 104
Notre Dame Kilisesi 140, 212, 257, 683-684, 686, 693-694
Nouveillon 159
Novi 12, 645-646, 652, 793
Oberhausen 788
O'Connor 607
Odamın Etrafında Seyahat 724
Odeon 545
Oesan 513
Oglio 643
Oise 499, 545
Oise mebusu Bourdon 545
Okyanus Ordusu 608
Oléron 693
Onbeşinci Louis Meydanı 162
"On Birler Encümeni" 556
On Birler Komisyonu 706
Onelia 523
Orange 384, 411, 426, 634, 651
"Orange" 634, 651
Orange Ahali Encümeni 426
Orangérie 198, 569, 571
Orbetello 815
Öğretmen 13, 703, 712
Öğretmen Okulu 13, 712
Ori 635, 650
"Orient" 621
Orleanist 538
Orleans 24, 34, 44, 80, 108, 122, 124-125, 137, 141, 155, 162-163, 175, 208, 227, 242, 255-258, 342, 345, 348, 363, 367, 397, 544, 674, 681
Orleans Üniversitesi 125
Osmanlı 15-16, 18, 20, 94, 330, 467, 479, 507, 526, 580, 615, 617-618, 624, 627-628, 630, 633, 637, 806, 808-810, 812-813
Osmanlı Devleti 330, 467, 507, 526, 580, 615, 617-618, 624, 630, 633, 637, 809-810, 813
Otranto 799, 815
Ötüken Büyük Türkçe Sözlük 663
Oudinot 648-649
Öşür 669
Ourt 522
Özel Mahkemeler 13, 769-770
"Özel Mektepler" 711
Pache 10, 321, 355, 368, 371, 405, 484-486, 682
Palais 35, 157-158, 161-162, 168, 173, 193, 196, 199, 712
Palais Bourbon 712
Palais Royal 157-158, 161-162, 168, 173, 193, 196, 199
Palasne-Champeaux 419
Panis 341, 343, 356, 417, 422
Panteon 257, 264, 278, 391, 428, 432, 537, 539, 557, 716
Paoli 387-388, 476
Papa 78, 216, 243, 530, 599-601, 603-604, 636, 647, 671-673, 675, 693, 799
Papalık 39, 78, 216, 239, 242-244, 286, 397, 601, 603, 636, 671-675, 690-691, 693, 767, 772, 774, 779, 802
Papa X. Leon 673
Paris 23-25, 37-39, 41-42, 46, 48-49, 54, 57-58, 60-61, 65, 68, 70, 72, 76-80, 82, 91-94, 96, 98, 101-102, 107-108, 111, 115, 122, 124, 127-128, 130, 136-137, 140-141, 149, 151, 156-166, 174-177, 179-184, 187, 190, 194-197, 199-204, 206-210, 212-215, 223-224, 231, 233-234, 236, 238, 244-245, 249-259, 262, 265, 267-269, 275, 277-278, 280, 283, 285, 295, 297, 301-302, 304-306, 309-311, 314-322, 327, 329-330, 332-333, 335-336, 338-342, 344-346, 348-355, 359, 363-366, 368-373, 375-376, 378-382, 391, 393-394, 398-399, 405-406, 410-411, 413-414, 423, 426-429, 432-435, 438-440, 446-448, 453, 462-463, 470-471, 482, 485, 487-488, 490, 493, 496, 499, 501, 506, 515, 522, 526-529, 532, 537, 540-541, 543-544, 547-549, 558, 561, 565, 567-568, 572, 574, 580-581, 587, 589, 591, 598-601, 603-604, 606-607, 611, 616, 647, 662, 669, 675, 679, 682, 684-686, 690, 693-695, 697, 699-700, 704, 708-709, 712-714, 716-718, 720-722, 725, 728, 733, 747-748, 756, 758, 761-762, 764, 767, 770, 773, 775, 779, 782-784, 787, 791, 802, 809, 816-818, 820
Paris Akademisi 92
Paris Başpiskoposu 176, 190, 669, 728
Paris Belediye Reisi 256, 283, 304-305, 309, 319, 368, 371

Paris Departmanı 278, 305, 314, 322, 371, 532, 699, 704, 708
Paris Harbiye Mektebi 580
Paris "Karbonari" cemiyeti 380
Paris komünü 351, 353, 366
Paris Mektebi 580
Paris Muahedenamesi 809
Paris Parlamentosu 48, 115, 662
Paris Seçiciler Meclisi 349-350
Paris Tıbbiye Mektebi 714
Paris'te Jakobenler Manastırında Mukim Meşrutiyet Sevenler Cemiyeti 265
Park-au-serf 38-39
Parlamento 27-28, 48-49, 58, 62, 69, 73, 77, 79-83, 85-86
Parma Dukası 530, 599, 601
Parsdorf Mütarekesi 13, 787
Parthénopé Cumhuriyeti 12, 637-638
Pascal 721
Passerina 604
Pasthérengo 643
Pau 83
Paul Baudry 392
Pavia 592, 601
Payan 422, 424
Pays-Bas 481, 634
Pays-Bas Birleşik Eyaletleri 634
Pechan 517
Pelliard 616
Père Duchesne 403, 497, 500, 733
Pergana 602
Périgeux 546
Perignon 311, 524-525
Peron Muahedesi 105
Perpignan 105, 239, 476, 482, 503, 524, 684
Peshiera 592-593, 595
Petiet 543
Pétion 9, 156, 253, 267, 270, 275, 278, 283, 285, 296, 304-305, 309-310, 314, 319, 321, 344-345, 348-349, 355, 358, 362, 375, 379, 396
Phelippo 28
Philadelphia 608
Philinte 721
Philippeaux 403, 407-409, 492, 625
Philipsbourg 503, 648
Picardia 476
Pichegru 433, 492, 499-503, 515-516, 518, 520-522, 541-542, 544-545, 575-576, 578-579, 581-583, 633, 642, 757, 781-783, 814
Pichéry 609
Picigetone 591-592
Piecenza 589
Pillnitz 240-241, 290
Pillnitz Beyannamesi 241
Pillnitz Mülakatı 241
Pinet 525
Pirene 43, 448, 476, 492, 503, 520, 523-524
Pirene Ordusu 10, 503, 523
Piskopos Royer 267
Piyemonte 475, 481-482, 503, 506, 511, 523, 590-591, 598, 636-637, 639, 645, 802, 811, 814, 817
Pléville-Pelley 543
Plezans 591, 793, 814
Plezans (Piacenza) 793
Po 582, 589, 591, 645, 793
Poitou 148, 388, 390, 559, 676
Polignac biraderler 782
Pollio 11, 589-592
Polteknik Mektebi 574
Pompadour 25, 28, 30, 32, 34-39, 41, 47, 94, 97, 100
Pondichery 813, 818
Pontoise 57
Pont-Saint-Esprit 384, 546
Portalis 105, 533, 545
Portekiz Kumandanı Niça 801
Portoprens 515
Port Vender 524
Potemkin 456
Prag 637
Précy 384-385
Prefe 13, 762-763
Prens Bagration 637
Prens de Bouveau (Bovü) 35
Prens de Condé 35, 238-240, 633, 781
Prens de Conti 30, 35, 58, 86
Prens de Cooburg Salfeld 468
Prens de Guéméné 68, 73
Prens de Hesse 768
Prens de Lambesk 163
Prenses de Lamballe 40, 58, 71
Prenses de Savoy 25
"Prens İtalinski" 647
Priestley 329

Prieur 275, 379, 382-383, 435-436, 486, 489, 511, 519, 521, 558, 698, 712
Primaluna 594
"Proclamateur-électeur" 751
Protestan 68, 124, 146, 166, 215, 658
Provensal 104
Provera 590-591, 596-597
Prusya 28, 95, 240-241, 290-292, 297, 299-301, 316-317, 330-332, 345-347, 355, 370, 437, 446-447, 454, 466, 473, 477-481, 499, 502, 506-507, 511, 520, 526-528, 565, 633, 640-642, 725, 798, 802, 816
Prusya Krallığı'nın Esas Teşkilatına Dair 725
Puancé 756
Poussielgue 616, 806
Puy-de-dôme 385
Puységur 159
Quasdanovich 593
Quercy 132, 239
Quesnay 100, 735
Quiberon 390, 438, 526, 607
Quiévrain 301
Quimper 676, 684, 689
Quinette 470
Quinze-Vingts 320
Quise 499, 515
Quotidienne 538
Rabaut Saint Etienne 105, 110, 375, 382
Radepont 396
Rahip Audrein 690
Rahip Chappe 718
Rahip Clément 690
Rahip d'Espagnac 408
Rahip Edgeworth 361
Rahip Maury 273
Rahip Montesquieu 273
Rahip Prevost 723
Rahmaniye 11, 617-618, 628
Rambouillet 32, 73
Ramel 370, 417, 541, 545
Ramon 282, 310
Rampon 591
Rapina 551
Rarécour 106
Ratisbon 312, 467, 506, 584, 788, 795, 816
Ratisbon Diyet Meclisi 467, 506
R. Dodd 620
Rebinder 637
Redange köyü 331
"Regalien" 188
Regnaud 567
Reichstadt Kongresi 640, 798
Reims 26, 59, 123, 253, 681
Reinhard 556
Renemuro 499
Ren-et-Moselle 576, 582-583, 585-586
Rénier 751, 759-760
Rennes 41, 83, 107, 112, 388, 679, 690, 738, 780
Ren ordusu 319, 523, 575
Ren Palatinası 816
Renschen 583
Reubell 474-475, 492, 519, 528, 534, 543-544, 551-552, 556, 576
Rhône-et-Loire 378
Rhône nehri 384
Rhônne 384
Rich 796-797
Richard 199
Richelieu 35, 38, 520
Richer de Sérizy 431
Richou 374
Ricord 492
Rimenik 644
Rimsky Korsakof 637
Rivarol 731-732
Rivoli 593, 595-596
Roanne 42-43, 104, 165, 211, 238, 436
Roberjot 640-641
Robert de Saint Vincent 80
Robert Lindet 357, 366, 378, 382-383, 407, 428, 432, 436, 489-490, 521, 539, 556
Robespierre 168, 197, 204, 255, 257, 261, 266-267, 275, 278, 282-284, 292, 294, 299, 301, 304, 312, 321, 334, 339, 343, 348-352, 355-358, 360, 367, 370, 372, 376-378, 381-383, 394, 399, 403-405, 407-428, 432, 446, 473, 492, 505, 508-510, 516, 518-519, 521, 542, 550, 562, 571, 580, 664, 667, 685-688, 698, 704, 706, 723, 728, 730, 733-734, 769
Rochambeau 300-301
Rochefort 613, 682, 684, 688, 715, 808
Rocquancourt 126
Rodos 624-625
Rodos Mutasarrıfı Muhsin Paşa 625
Rogasiyon 215

Roger Ducos 553-555, 566, 569, 572, 747-749, 753, 761
Roland 283, 296-297, 303, 327, 336, 340-342, 344, 350, 354-355, 375, 396, 501, 695
Roma 12, 116, 123, 420, 461, 466-467, 470, 600-601, 616, 633-636, 638-639, 645, 647, 654, 672-673, 681, 693, 728, 795, 799
Roma Cumhuriyeti 12, 633, 635-636, 693
Roma kanunları 116
Romani 603, 799
Ronsin 389, 406
Ros 648
Roseburg 496
Rosenberg 58, 637
Rotterdam 467, 522
Roubaix 42
Rouget de Lisle 311, 313, 319, 720
Roux 393, 552, 676
Roveredo 594
Ruamps 433
Ruhanî Tarikatlar 12, 677
Ruhban 49, 55, 59, 73-74, 76, 84, 123, 132, 141, 145-146, 150, 214, 243, 287, 388, 656, 668, 671-672, 675, 689, 736
Ruhr 467-468, 522
Ruhr nehri 467
Ruo 454
"Russel" 804
Rusya 17, 30, 240, 291-293, 330, 466, 473, 477, 479, 482-483, 506-507, 520, 526-527, 575, 580-581, 622, 624, 632-633, 637, 642, 645-647, 653, 785, 798, 801-803, 805, 809-810, 813-816, 818
Sablons 711
Sağ cenah 419, 582
Sach 793
Saclot (Saklo) 790
Saint 30, 42, 72, 80, 90-91, 100, 105, 110, 117, 126-127, 136-137, 140, 146, 152, 158, 166, 169, 171, 175, 189, 196-197, 199, 201, 215, 244-245, 258, 263, 265-266, 270, 274, 278, 304-307, 311, 321-322, 324, 356, 362, 370, 372, 375, 378, 380-384, 387, 392-393, 396, 398, 405, 407, 409-411, 419, 421, 423-424, 431, 435-437, 439, 463, 490, 492-493, 500-501, 511-512, 515-518, 520, 523-524, 533, 537, 542, 546, 554, 557, 567, 569, 571, 573, 575, 577, 579, 586, 595, 597, 601-602, 609-610, 612, 630, 648, 650, 675-676, 680, 682, 689, 699, 713, 715, 723, 725, 747, 767-769, 787, 791-792, 796, 800-802, 809-812, 815
"Saint-Ampul" 682
Saint-Antoine 42, 127, 166, 169, 263
Saint-Augustine 680
Saint Barthélemy 175
Saint-Bernard Geçidi 791
Saint-Brieuc 689
Saint-Claude 72
Saint-Cloud 244-245, 567, 569, 571, 577, 747
Saint Denis 199, 393
Saint-Dominigue 512, 515
Saint Donan 398
Sainte Dennis 40
Sainte Florentine 28
Sainte Geneviéve 34
Sainte Houber 32
Saint Elme 524
Sainte-Menehould 247-249
Saint Enfrerior 398
Saint-Fargeau mebusu Le Peletier 699
Saint-Florent 387
Saint Genevieve Kilisesi 278
Saint-Germain 137
Saint Gudula Büyük Kilisesi 463
Saint-Huruge 304, 306
Saint-il-défonce Muahedesi 809
Saint-Jean Şövalyeleri 801-802
Saint-Just 356, 370, 381-383, 392, 405, 407, 409-411, 419, 421, 423-424, 493, 500-501, 516-518, 542, 676
Saint Louis 140
Saint Nicaise 767-769
Saint Nicholas Kilisesi 152
Saint Pierre 90-91, 713
Saint Réjant 767-769
Saint-Roch Kilisesi 439
Saksonya 30, 34, 530
Saliceti 386, 492, 580, 602
Sağlık Mektepleri 714
Salle 182, 258, 396
Salo 593-594
Salpetriere 305
Saltanat hakkı 219
Salvadori 603
Salza 797

Sambre-et-Meuse Ordusu 10, 517, 522, 575, 585, 718
Sambre nehri 499, 515
sanayi-i nefise [güzel sanatlar] 702
"Sanayi Konservatörü" 717
San-ildefons Muahedenamesi 609
Santerrere 261, 304-306, 309-310
"Santisima Trinidad" 610
Saorcio 523
Saray ve Şehir Gazetesi 318
Sardinya 448
Sardunya 239, 449, 466, 477, 482, 520, 581, 589-591, 599, 636-637, 785, 802, 814-815
Sart 519
Sarténe 48, 72
Sauret 524
Savona 590
Savua 384, 447-448, 457-458, 462, 481-482, 506, 520, 599, 652, 724
Sax 583
Scarpe 496
Schaffhaus 635, 642
Schaffhausen 786
Schopenhauer 731
Schwyz 635, 650
Sébastiani 14, 812-813, 818
Sedan 328, 331, 345-346, 456, 740
Sediman 624
Segur 480, 794
Seine 532, 567-568, 680, 769
Seine-et-Marne Piskoposu 680
Senato 420, 603, 751-755, 761, 768-774, 776-781, 783-784
Sen-Loran-Delamoga 525
Sen nehri 56, 369
Sens 85, 674
Sent-Lucia 606
Serahs 609
Serf 657
Sergent 343, 769
Serme 691
Servan 296, 302-303, 327, 344, 484, 523-524, 664
Seu d'Urgell 524
Seva 591, 598, 793
Sever 41, 201
Seylan 611, 800, 810
Seyr-i Sefâin [Gemicilik] Mektebi 715
Sezar 470, 568, 766
Sicilya 620, 638
Sidney Smith 625-626, 631
Siena 815
Siéyes 110-111, 129, 131, 141, 147-149, 154, 156, 176, 196, 270, 274, 480, 519-520, 528, 534, 549, 552, 554-556, 562-566, 569, 571-572, 633, 669-670, 682, 694, 698, 703, 710, 727-728, 731, 747-749, 751-753, 761
Siiyen 795
Silezya 520
Siluet 29
Silvestre de Sacy 715
Siméon 533, 545
Siraküza 620
Sir George Cortina 512
Sir Gilbert Elliot 388
Skipion 766
Soab 583, 786-788
Soisson 37, 159, 179, 302, 675
Sol cenah 455, 582
Sombreuil 165, 167
Sophie 34
Sorbonne 674
Soubrany 436, 492
Souche 789-790, 792
Soult 311, 517, 579, 648-649, 789-790, 799
Sous 248-249, 251
Speyer Piskoposu 450
Spezia 789
Spielmann 479
Spirien Renodin 513
Splügen 794
Stanhop 608
Stanislas 33, 201-202, 282, 288, 395
Star Burnu Muharebesi 512
Stern 724
Steyer Mütarekesi 14, 797-798
Stramberg 476
Strasbourg 311, 313, 447, 493, 500, 502, 574-575, 587, 643, 684, 714, 721, 786-787, 794
Strasbourg savcısı Schneider 493
Stuart 818
Sûfîye Mektuplar 725
Süleyman 15, 807
Sultan III. Selim 507, 622
Sure 593
Suresnes 126

Suriye Seferi 11, 624
Süveyş 615, 629
Süveyş Kanalı 615
Suvorof 12, 555-556, 563-564, 637, 641, 643-647, 649-651, 724, 785, 801
Sydney Smith 806
Sylvain Maréchal 129
Tabiat Tarihi Müzesi 715
Taborude Reo 68
Tagliamento 597, 795
tâli mektepler 124, 697
Tallien 337, 383, 419-420, 422, 426, 428-429, 431
"Tamise" 512
Tarafsızlar İttifakı 802
Tarafsızlar Kulübü 273
Target 110, 130, 202, 274
Tarn 559
Tıbbiye Mektebi 545, 714, 758
Te 524
Tech 524
Tedrisat 12-13, 15-16, 124, 695, 702, 704, 707, 709-710
Tehlikeli İlişkiler 723
Telemak 47
Telgraf mühendisi 718
Teminat Kanunu 557
Temple 326, 333, 336, 344, 360, 438, 676
Temple Hapishanesi 360, 438
Tende boğazı 523, 590
Tenerife 610
Teofilantropi 694
"teoflantropi" (Theophilanthropy) 553
Terciére 30
teşrifat nâzırı Mösyö de Drobreze 725
Teşriî kuvvet 380, 660
Terray 48-49, 52
Terrör 391, 395, 410, 425, 431, 436-437, 526, 536-537, 540, 555, 564, 657, 663, 707, 727, 731, 750
Texel 522, 611-612, 651
Theatre France 440
Thermidor İnkılabı 402
Thevénin 172
Thibaudeau 391, 429, 704
Thionville mebusu Merlin 474, 492
Thomas Paine 464
Thorillon 168-170, 340
Thouret 252, 274
Thugut 473, 476, 479-480, 644, 647, 798, 801
Thuriot 334, 382, 421, 433
Tibaudeau 539, 790
Tiber 720
Tipu Sahip 615
Tirol 578, 592, 594-595, 597, 602, 641-642, 648, 795, 798
Tissot 566
Toircoing Muharebesi 10, 516
Tonneau 446, 455, 473
Tonnerre 176, 270, 273
Topino-Lebrun 769
Torino 239, 506, 590-591, 636, 645, 647, 790
Torné 313
Tortona 598, 645
Toulon 121, 383, 385-387, 393-394, 404, 437, 476, 492, 502, 515, 523, 580, 611, 615-616, 619, 715, 786, 808
Toulouse 32, 36, 39, 41, 215, 559-560, 684, 691, 709, 748
Toulouse Piskoposu Serme 691
Touraine 769
Tourcoing 42
Toure 270
Tournai 301, 471, 516
Tours 43, 137
Trablus 812
Trebia 12, 643, 645
Treilhard 366, 378, 458, 463, 470, 519, 550, 553, 611
Trento 594
Tréves Elektörü 293
Trianon 205
Trinite 606, 611, 800, 810
Tronchet 254, 274, 358
Tronson-Ducoudray 545
Troyes 77-79
Troy-Koron kalesi 804
Truguet 385-386, 534, 543, 608
Tuein 680, 713
Tuileries 162-164, 208, 234, 252, 256, 302, 305-306, 317-319, 321-325, 328, 332-333, 335, 349, 356-357, 372-373, 533, 567, 766, 779
Tulû 269
Tuna 574, 582-583, 587, 642-643, 645, 787, 795, 817

Turenne 766
Turgot 45, 48-69, 76, 97, 101, 109, 119, 130, 662, 695, 721, 728, 735, 737
"Turgotine" 60
Turgot'nun Hayatı 130, 721
Turingen 816
Turreau 524, 791
Tusen Lövertur 812
Üçte İki Emirnamesi 439
üçüncü sınıf 144-145, 155, 656, 727, 731
Üçüncü Sınıf Kimdir? 727, 731
Udine 604
Şuemberg 499
Ulis 47
Ulm 788
"Umûmî Hizmet Mektepleri" 710
Umûmî Maarif Encümeni 558, 696, 698, 701-704, 708-709, 712-713, 717-718
umûmî mahzar 258-259, 261, 263, 268, 294, 305, 367, 371, 373, 558
umûmî terbiye 677, 697
Umûmî Terbiye Hakkında Layiha 697
Un Muharebesi 56, 58
Unterwalden 635
Urban 628, 806
Üstad-ı Azam 616
Utrecht 467, 521
Vadier 417, 420, 422, 432-433, 539, 757
Valais 506, 635
Valance 455-456, 467-469, 473
Valazé 356
Valence 209, 384, 580
Valenciennes 302, 312, 346, 376, 393, 454, 475, 496, 498, 515, 518, 521
Valenza 591, 645, 693
Valet 594, 603
Valmy 9, 266, 319, 345, 347, 352, 446, 454-455, 473, 480, 483, 793
Valréas 728
Valtellina 604, 794
Vandame 497, 516
"Vanjor" 513
Vannes 689
Van Stanel 512
Varennes 247-250, 253, 280, 290, 657, 726
Varlet 393
Varşova 30, 526
Varwick 492
Vatandaşın Hakları ve Vazifeleri 129
Vatan Mihrabı 234, 257-263, 311, 317, 634
Vatan Müdafileri Gazetesi 767
"vatan öğrencileri" 707, 709
Vatignie 10, 498, 576
Vauban 518
Vaucluse 384, 398
Vaugirard 540
Vendôme 162, 540, 589
Venedik 11, 174, 365, 446, 467, 526, 592, 596, 600, 602-605, 642
Venedik Engizisyon Mahkemesi 365
Venezuellalı 456
Venlo 528
Ventôse Kararnamesi 690-691
Vergénnes 47, 66, 75, 527, 742
Véridique 538
Vermont 46, 70
Verninak 482
Verona 438, 592-593, 595-596, 602, 794
Versailles 23-25, 31-34, 37-40, 55, 57-58, 63, 74-75, 78, 80, 82, 95, 101, 111, 137-138, 140, 149, 151, 154, 156, 158, 164-165, 175-177, 186, 194, 196-199, 201-202, 205-208, 265, 345, 395, 450, 500, 574, 588, 728, 748
Vesta 681
"Veto" 195-196, 242, 273
Veycer 769
Vicenza 596
Vicq-d'Azyr 177
Victoire 34
Victor 311, 481-482, 591, 598, 793
Vidal 525
Viéville Piskoposu Savin 674
Viger 395
VII. Charles 48
VIII. Boniface 78
Vijk-Anzee 612
Vikont de Mirabeau 272
Vikont de Noailles 189
Villach 597
Villaret-Joyeuse 512-514, 608-609
Ville Affranchi 385
Villefrancher 524
Villeroy 25, 27
Villetart 603

Vincent 80, 98, 268, 405-406, 484, 609-610, 612, 783
VI. Pie 636, 647, 673, 693
Vis-Amiral Morard de Galles 609
Vital 800
Vivarais 209-210
Viyana 40, 291, 297-298, 476, 479, 582, 584, 587, 597, 602, 612, 642, 644, 647-648, 788, 790, 798, 801
Vizille 84
Voltaire 55, 63, 65, 90, 93-97, 101-103, 122, 241, 257, 264, 278, 283, 664, 668, 721
Voltaire'in Hayatı 721
"Volteriyen" 96
Voltri 590
Vorarlberg 641, 788
Vou 635, 639
Vouje 499
Vucud-ı azam 683
Vücud-ı Azam Mezhebi 685, 689
Vücûd-ı Azam Mezhebi âyini 687
Vuglen 712
Waldenfer 585
Walenstadt 648
Walkruth 480
Walpole 45
Waltersleben 582
"Wanguard" 638
Wartensleben 584
Wattingnies 486
Wetzlar 578
Wilberforce 329
William Pitt 478, 625
Willot 541-542, 544-545, 633
Windheim 606
Winter 611
Wissembourg 499, 502, 576
Wittelsbach 817
Witworth 633
Wolfe Tone 607-609, 611-612, 614-615
Worms 451, 453, 473
Wortzburg 582
Wurmser 473, 499-500, 502, 581-582, 584, 592-595, 602
Württemberg 480, 583, 785, 816
Württemberg Dukalığı 480
Würtzburg 584
Würtzemburg 796
Xavier Audouin 558
Xavier de Maistre 724
XIV. Louis 26-29, 32, 88, 91, 107, 464, 467, 518, 520, 522, 658, 715
XVI. Louis 45-47, 49, 51-52, 56-58, 62-65, 71-72, 74-75, 77, 80, 85, 101, 105, 107, 109-110, 117, 138-139, 142-143, 149, 154, 156, 159, 164, 175, 177-179, 188, 193-194, 198, 204-206, 208-209, 212, 219, 232, 235, 237, 239, 241-245, 247-250, 253-259, 266, 268, 272-273, 275, 279-280, 282, 284-285, 287, 289-290, 292-293, 296, 298, 300, 302-304, 307-310, 313-314, 316-320, 322, 325, 327-329, 331, 336, 342, 356-363, 385, 411, 438, 446, 464-467, 481-482, 506, 529, 534, 539-540, 579, 657-658, 673, 675-676, 695, 698, 703, 718, 740, 754
XV. Louis 23-43, 46-49, 73, 100-101, 111, 163, 296, 615
Yafa 624, 626, 628, 813
Yale-Royal 723
"Yediler Encümeni" 556
Yedi Sene Muharebesi 31, 331
Yeminli ve Yeminsiz Rahipler 674
Yeni Jakobenler 558
"Yirmide bir" denilen vergi 114
Yollar ve Köprüler Tatbikat Mektebi 714
Yukarı Mısır 619, 622, 624, 807
Yukarı Normandiya 56
Yüksek Harp Meclisi 644, 648
Yüksek tedrisat 710
Yunan 16, 47, 98, 284, 604, 810
Yusuf Paşa 806
Yüzbaşı Şapoi 575
Yüzbaşı Kotel 718
Yüz Sene Muharebesi 48, 476, 810
Zeeland 528
Zip 651
Zulüm ve İstibdat Altında Ezilen Almanya'ya Beyanname 452
Zürich 563, 635, 648-649, 651, 653, 790, 802
Zürich muharebeleri 651